
TURÁN

A TURÁNI TÁRSASÁG (MAGYAR NÉPROKONSÁGI
EGYESÜLET) FOLYÓIRATA

SZERKESZTŐSÉG:

PEKÁR GYULA

FŐSZERKESZTŐ

CHOLNOKY JENŐ

SZERKESZTŐ

BÁN ALADÁR

FELELŐS SZERKESZTŐ

16
1933

TARTALOM

Dr. Cholnoki Jenő: A felsőázsiai pásztornépek szerepe a művelődés történetében. — *Móricz Péter:* G. Musztafa K. és a Török köztárs. alkotásai. — *Bán Aladár:* A finn nép dalaiban. — *A. Järventaus:* Petőfi (ford. ifj. Szász K.). Líradalok (ford. dr. Lukinich F.). — *R. Kiss István:* Báthory István emlékezete. — *B. A. Gömbös Gyula* keleti útja és a rodostói ünnepség. — *Dr. Gaskó D.:* A magyar és a finn tub. ell. küzdelemről. — *Leffler Béla:* „Attila, svéd király.“ — Kisebbségi közlemények. — Irodalom. — Hírek. — Társasági ügyek. — Részumé.

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL: BUDAPEST ORSZÁGHÁZA, XI
SZERKESZTÉSÉRT ÉS A KIADÁSÉRT FELELŐS: DR. BÁN ALADÁR

Felkérjük t. tagtársainkat, hogy hátralékos tagdíjaikat mielőbb beküldeni szíveskedjenek, hogy emiatt a Társaság működésében fennakadás ne történjék.

Ajándék újonnan belépő tagjainknak

A Turáni Társaság a belépő új tagoknak kedvezményül ingyen osztja ki az alábbi kiadványokat:

1. **Szentgály:** Szibéria és az ottani viszonyok (számos képpel).
2. **Horváth:** A modern Kelet.
3. **Paikert:** A turáni eszme.
4. **Isirkoff:** Bulgária (50 műmelléklettel).

A TURÁNI TÁRSASÁG

kiadóhivatalában

a következő kiadványok kaphatók:

Turán	1913. évfolyam	2— P
„	1917. „	3— P
„	1918. „ (1—2. szám elfogyott)	2— P
„	1921. „ (elfogyott)	
„	1922. „	3— P
„	1923. „ (a 3—4. szám elfogyott)	3— P
„	1924. „	2— P
„	1925. „	2— P
„	1926. „	2— P
„	1927. „	2— P
„	1928. „	2— P
„	1929. „	2— P
„	1930. „	3— P
„	1931. „	3— P
„	1932. „	3— P
Szentgály Antal:	Szibéria	—60 P
Posta Béla:	A moszlim művészet hatásának példái Erdélyben	—60 P
Paikert Alajos:	A turáni eszme politikai vonatkozásai	—30 P
— —	Magyar lehetőségek Keleten	—30 P
Márki Sándor:	A turáni népek története	—30 P
— —	Kapcsolatok a turáni népek történetével	—30 P
Dr. Lechner Jenő:	A turáni népek művészete	—30 P
Dr. Horváth Jenő:	A modern Kelet	1— P
Isirkoff:	Bulgária. Füzve 1:20 P, kötve	2— P

XVI. ÉVFOLYAM.

1933

TURÁN

A TURÁNI TÁRSASÁG (MAGYAR NÉPROKONSÁGI
EGYESÜLET) FOLYÓIRATA

SZERKESZTŐSÉG:

PEKÁR GYULA

FŐSZERKESZTŐ

CHOLNOKY JENŐ

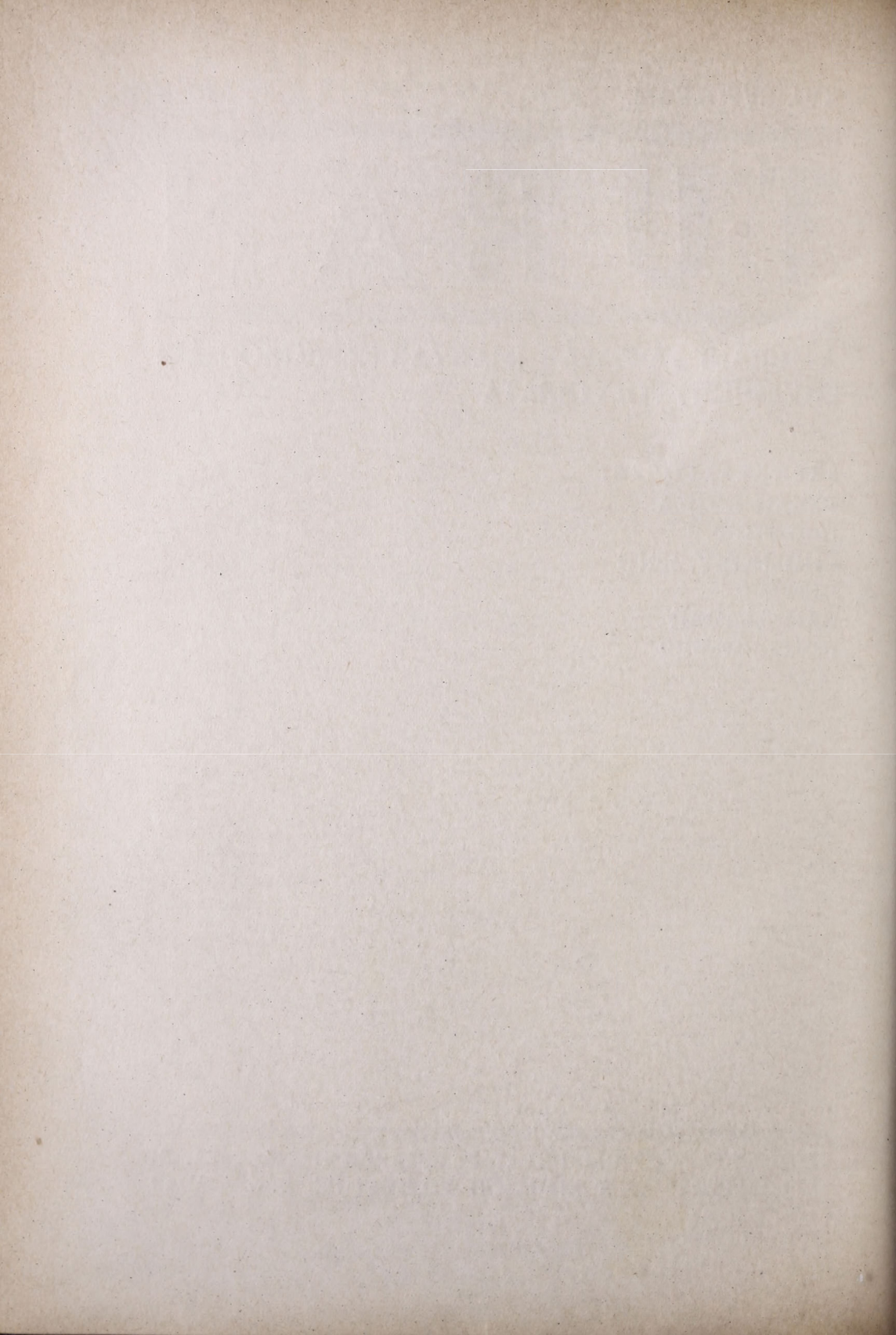
SZERKESZTŐ

BÁN ALADÁR

FELELŐS SZERKESZTŐ

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL: BUDAPEST ORSZÁGHÁZA, XI
SZERKESZTÉSÉRT ÉS A KIADÁSÉRT FELELŐS: DR. BÁN ALADÁR

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

A „TURÁN“ XVI. ÉVFOLYAMÁNAK (1933.)

TARTALOMJEGYZÉKE.

I. Értekező cikkek:

	Oldal
<i>Bán Aladár</i> : A finn nép dalaiban	15—19
<i>B. A.</i> : Gömbös Gyula keleti útja és a rodostói ünnepség	27—31
<i>Dr. Cholnoky Jenő</i> : A belsőázsiai pásztornépek szerepe az emberi művelődés történetében	1— 7
<i>Dr. Gaskó Dezső</i> : A magyar és a finn tuberkulózis elleni küzdelemről ..	31—33
<i>Rugonfalvi Kiss István</i> : Báthory István emlékezete	21—27
<i>Leffler Béla</i> : „Attila, svéd király“	34—37
<i>Móricz Péter</i> : G. Musztafa Kemál és a Török köztársaság alkotásai	7—15

II. Költemények:

<i>A. Järventaus</i> : Petőfi. (Ford. ifj. Szász Károly)	19—20
Liv dalok. (Ford. dr. Lukinich Frigyes)	20

III. Kisebb közlemények:

<i>Kaarle Krohn</i> (Bán A.)	38—39
<i>Ismail bei Gaspanski</i> (Móricz Péter)	39—42
<i>Aptulla Tokáj</i> (Abdulla Battal)	42—43
A finn-ugor néprokossági mozgalom jelentősége (Reisman Elek)	43

IV. Irodalom:

<i>Pekár Gyula</i> legújabb kötete	44
<i>Petri Mór</i> : Magyar szonettek és egyéb versek	44
<i>Magyar Miatyánk</i>	45
Észt regények és elbeszélések magyar nyelven	45—46
Magyar nyelvtan finnek számára	46
<i>Lórencz Jenő</i> : A magyar dal útja Észak négy országán keresztül	46
<i>V. Nagy Iván</i> : A magyarság világstatisztikája	46
<i>Kalevalaseuran vuosikirja 13.</i>	46—48
A Folklore Fellows C-sorozata	48—49
<i>Sitzungsberichte der Gelehrten Estnischen Gesellschaft 1931</i>	49

IV

	Oldal
Magyar Nyelvőr 1933	49
Suomen Heimo 1933	49
Túrmezei László három füzete	49—50
Hartmut P.: Der gesetzmässige Lebenslauf der Völker Altägyptens	50
B. Balogh B. Turáni Könyvei	50
Magyar Figyelő	50
Törökország jelenkori zenéje	51
Új finn népzene-gyűjtemény	51—52
Előadás a IV. finn-ugor kongresszusról	52
<i>Dr. Szász Elemér: Az új Finnország</i>	52

V. Hírek:	53—64
------------------------	-------

VI. Társasági ügyek:

Előadássorozatunk 1932—33-ban	65—66
Turáni tanfolyam	66
Új tagok	67
Résumé	68

A belsőázsiai pásztornépek szerepe az emberi művelődés történetében.

Írta: dr. Cholnoky Jenő.

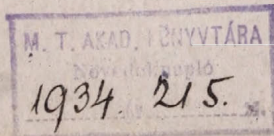
Még a legújabban megjelent német földrajzi tankönyvek és kézikönyvek is akként nyilatkoznak a belsőázsiai pásztornépekről, hogy azok alacsony műveltségük miatt élnek pásztorkodásból s ha műveltségük emelkedni fog, akkor majd áttérnek a földművelésre.¹

Először is ki kell jelentenünk, hogy a foglalkozás nem jelent művelődésbeli fokozatot. Még egyes emberekre nézve sem lehet ezt ilyen általánosságban kimondani. Az iparos vagy kereskedő lehet sokkal műveltebb ember, mint valamelyik hivatalnok, vagy tanár. Így általánosítanunk tudománytalan dolog volna. Még kevésbé lehet ezt népekre mondani. Vannak belsőafrikai néger népek, amelyek határozottan földművelő népek, de nyelvüket nem tudják leírni, vallásuk durva fetisizmus, esetleg emberévők s durva, kőkorszakbeli műveltségben élnek. Ezeket csak nem lehet műveltebb népeknek nevezni a mohamedánus vallású, írni-olvasni tudó, nagy történelmi multra hivatkozó turáni pásztornépeknél, vagy a buddhista, de nyelvét szintén leírni képes, rendez államalkotásra alkalmas mongol népeknél! Ilyen szobatudós okoskodásokat ki kell gyomlálnunk a tudományból.

A belsőázsiai füves pusztákon nem lehet másként földet művelni, csupán mesterséges öntözéssel és nem lehet másként állatot tenyészteni, csakis sátoros pásztorkodással. Nem lehet! Az Új Földesúr Maxenpfutscha gondolhat ki olyanokat, hogy majd a sátoros pásztorokat letelepíti, ekét nyom a markukba s földművelésre kényszeríti őket. Mesterséges öntözés nélkül ez lehetetlen, mert az évi csapadék mennyisége erre nem elegendő. A fenn idézett forrásmunka azt is mondja, hogy ezek a kertészek makacsul ragaszkodnak régi öntözőműveikhez, s csak

¹ Például dr. Fritz Kluthe: Handbuch der Geographischen Wissenschaft. Band: Nordasien, Zentral- und Ostasien, von Arved Schultz. Akademische Verlagsges. Athenaion, M. H. Wildpark-Potsdam, 1931. — A 227. oldalon ezt mondja: „Die Kasak-Kirgisen... sind Nomaden, die sich aber vielfach im Übergang zum Ackerbau befinden und die Zahl seiner Ackerbauer nimmt immer mehr zu.“ — „Die Turkmener... gehen heute auch schon vielfach vom Nomadismus zum Ackerbau über.“ — Ugyanilyen szellemben ír a bevezetésben, a 95. és következő oldalakon. — A legmulatságosabb a 85. oldalon a következő mondat: „Immer wieder brachen aus den zentralen Steppen Mittel- und Vorderasiens rasch bewegliche Nomadenvölker, Skythen und Hunnen, Mongolen und Tungus, Türken und Araber in die benachbarten peripheren Ackerbaugebiete ein, teils aus angeborenem Wandertrieb (!), teils durch die Übervölkerung ihrer nur sehr beschränkte Ernähungsmöglichkeiten bietenden Heimat und durch räuberische Instinkte (!) getrieben oder durch religiösen Fanatismus bzw. durch den Einfluss gewaltiger Persönlichkeiten gedrängt.“ Ahány mondat, annyi sarkalatos tévedés!

(1) Turán.

a gyapottermesztés kapcsán terjed el modernebb földművelés. Nagyon jól tudjuk, hogy az oroszok kísérleteztek modern mérnöki munkálatokkal s nagyobb arányban akartak öntözéseket alkalmazni. A kísérletek azonban kivétel nélkül balul ütöttek ki, a befektetett tőke még kamatát sem hozza be.

Hogy az öntöző földművelés és a sátoros pásztorkodás nem jelenti a műveltség alacsonyabb fokát, arra nézve mint csattanó példát említhetjük föl az északamerikai prérík és a délamerikai pampák életviszonyait. A préríken bizony csak sátoros pásztorkodás folyik ma is, modern technikai eszközökkel. Ugyanazt látjuk a pampákon is. Az Unió cowboy^a, meg az argentinai gaucho típusos sátoros pásztor. A gaucho sátora kerekeken járó lakás, olyan, mint a mi vándorkomédiásaink sátorkocsija. De, remélem, ezt a körülményt nem fogja senki sem lényeges különbségnek tekinteni.

Egyszóval tehát a sátoros pásztor-életmód, meg a mesterséges öntözéssel való kertészkedés az ilyen vidékeknek egyedül lehetséges életmódja. Megengedem, hogy az öntözéseket tökéletesíteni lehetne modern mérnöki beavatkozással, de aligha lehetne így lényegesen nagyobbítani a művelhető földek területét. Lám, a rómaiak Afrika északi szélén, a Földközi-tengerre nyíló területeken öntözőberendezéseket tudtak létesíteni ott is, ahol ma a modern mérnök nem boldogul velük a nagy költségek miatt. Ezért látunk annyi elhagyott oázist a Szahara északi szélén, sőt Szíriában is. És ezeknek nagy részében a szomorú romok, meg a hitvány modern kis kunyhók között bámulattal pillantjuk meg a rómaiak nagyszerű műépítményeit, az amfiteátrumok, a templomok, vásárcsarnokok gyönyörű maradványait. Ma pedig ezeken a területeken igazán „a sakál üvölt s a pusztán koldus, rabló nép tanyáz“.

A sátoros pásztor életmód óriási területet foglal el Ázsia belsejében. Ha ezeken a területeken még oly gyér is a népesség, a terület oly óriási, hogy a pásztornépek száma nagy, s hatalmas erőt tudnak kifejteni. És ezeknek a pásztornépeknek és öntöző kertészeknek, labilis életmódjuk következtében eddig még kellőleg nem méltatott, rendkívül fontos szerepük volt az emberi művelődés történetében.

Több helyütt megírtam már, hogy minden emberi műveltség mesterségesen öntözött területeken született.² Olyan műveltségeket értek, amelyek teljesen magukban keletkeztek s nem idegenből származnak. Hogy a műveltség fokáról beszélhessünk, meg kell állapodnunk abban: mit tekintünk műveltségnek. Művelt népnek mondhatjuk azt, amelyik nyelvét le tudja írni, emelkedettebb vallási felfogása van és rendszeres államilakulatban él, tehát civilizált. Mindemellett még számtalan más jellemvonást kell figyelembe vennünk, ha a népek műveltségét egymással össze akarjuk hasonlítani, de mindenesetre ez a három: írás, vallás és civilizáció a műveltségnek három legjellemzőbb vonása. Az ilyen műveltségbeli állapotot összefoglaló néven *grafikus kultúrának* nevezzük. Ezzel szemben alacsony műveltségű népek azok, amelyek nem tudnak írni, kezdetleges fetisizmusuk vagy sámánizmusuk van igazi vallás helyett s amelyek nem tudtak rendszeres államilakulást létrehozni, hanem ren-

² A belső ázsiai öntözések és a népvándorlás. A M. Orvosok és Természetvizsgálók pozsonyi vándorgyűlésének munkálatai, 1907. 307—323. l. — Künstliche Berieselung in Inner-Asien und die Völkerwanderung. Geogr. Zeitschr. 1909. p. 241—258. The ancient desert-peoples of North-America in their relation to the indigenous mexican civilisation. Memorial Volume Amer. Geogr. Soc. New-York, 1915. — L'irrigation dans l'Asie centrale et la Migration des peuples. Comptendu des Trav. du IX. Congrès Intern. de Géographie. Genève, 1911. stb.

desen törzsekre bomolva, egymás közt hadakozva tengetik életüket; ezekre nézve jellemző, hogy rendszeren még ma is, de különösen a multban köeszközöket használtak és használnak. Azért a műveltségnek ezt a fokát leghelyesebb *litikus kultúrának* nevezünk. A kirkizek, turkmenek, mongolok határozottan grafikus kultúrában, a pápuák, ausztráliai őslakók, busmanok stb. litikus kultúrában élnek.

Grafikus kultúra önállóan tudtunkkal csak öt helyen született a Földön. Ezek: 1. Egyiptom; 2. Mezopotámia; 3. Dél-Kína; 4. Mexikó; 5. Peru. A többi műveltség, mint a görög, a római, az európai, az indiai stb. mind csak ezeknek a leszármazottja. Ezt az állítást könnyű kimutatni, s nem is szükséges vele bővebben foglalkoznom.

A legjellemzőbb két magában született grafikus műveltség a mexikói és a perui. Mindkettőről ki lehet mutatni, hogy semmi közük sem volt egymáshoz és semmiféle érintkezésben nem álltak az óvilági kultúrákkal. Van ugyan olyan teljesen dilettáns vélemény, hogy „a mexicói kultúra a föníciai, egyiptomi és csinei (sic!) kulturáknak a zagyvaléka (sic!)”, de hát az ilyen felületes véleményre nem kell adnunk. A mexikói művelt népek nem ismertek egyetlen egy óvilági természetett növényt sem és egyetlen egy óvilági háziállatot sem. Viszont azok közül a növények közül, amelyeket ők természetek, egyetlen egyet sem ismertek az óvilágban s egyetlen háziállatuk, a pulyka, szintén ismeretlen volt az óvilágban (ezért nevezik a németek Indianernak).

Ugyanez áll a peruiakról is.

Mindkét amerikai műveltségnek megvolt a saját írásmódja, egymástól is, meg az óvilág minden írásrendszerétől teljesen idegen, egészen más alapokra épített írásmód. Technikai tekintetben messze elmaradtak voltak még a homéroszi görögöktől is, hisz nem ismerték sem a vasat, sem a bronzot, sőt még a kereket, ezt az egyszerű gépet sem! De ha valaki a mexikói isten-domborműveken az indiánus tollkoronát egyiptomi lótuszvirágnak nézi, természetesen könnyen tévedhet.

Az öt műveltség közül a mezopotámiai messze kiválik a másik négy közül *terjedékenysége* következtében. Sem az egyiptomi, sem a két amerikai grafikus műveltség nem terjedt el a környezetére, nem hatott az általános emberi művelődésre. A délkínai művelődés csak Kína, Japán és Hátsó-India területére hatott, tehát azokra a területekre, amelyeken rizstermelés az ember főfoglalkozása.

Mind az öt műveltség mesterségesen öntözött területen született, tehát ott, ahol a természet mostohasága az embert munkára kényszeríti. A kínai rizsföldek ebben a tekintetben kivételesek. Ennek a műveltségnek eredetéről részletesebben írtam a Földrajzi Közleményekben,³ kimutatva, hogy a rizsföldeknek, mint mesterséges mocsaroknak öntözéséhez nagyarányú technikai alkotások szükségesek, tehát éppen úgy kényszerítik az embert közös munkára, védelemre és egyéb, műveltségindító cselekedetekre, mint a pusztai oázisvidékek.

A mezopotámiai műveltség *terjedékenysége* rendkívül feltűnő a másik négynek elzárkózottságával szemben. Nagyon biztosan és könnyen meg tudjuk ezt magyarázni a következőleg. A rizstermelő területeket egyelőre hagyjuk figyelmen kívül.

Egyiptomot sivatag veszi körül, északon érintkezik a Földközi-tengerrel. Ezért Egyiptom évezredek át élhetett és fejlődhetett anélkül, hogy idegen népek beavatkoztak volna történetébe. Két esetet ismerünk,

³ A rizstermelés jelentősége az emberi művelődés történetében (németül is), Földr. Közl. 1927. LV. köt. 198—214. oldal.

amikor idegen népek háborgatták Egyiptomot. Egyik volt a hiksosz nevű pásztornép betörése a Kr. e. 18. században. Erről többet nem igen tudunk, csak annyi bizonyos, hogy igen nagy katasztrófát jelentettek Egyiptom történetében. A második volt a görögök hódítása Nagy Sándor vezérletével. Ezzel meg is szűnt Egyiptom függetlensége. Volt még egy idegen beavatkozás, a zsidók beözönlése, majd menekülése Egyiptomból. Erről a biblia történetei tesznek említést, de pontosabban a történeteket nem ismerjük. Mindenesetre ennek is katasztrófális hatása lehetett, amint azt az „egyiptomi hét csapás“ legendája megörökítette.

Egyiptom tehát nem igen érintkezett idegen népekkel, egyedül Szíria felé volt valami kapcsolata, de csak akkor, amikor ott már művelt és sűrű népességű országok keletkeztek. Csakhogy ezek műveltségüket nem Egyiptomból, hanem Mezopotámiából nyerték.

Mezopotámiát nem sivatagok, hanem füves puszták veszik körül. Ezeken pedig sátoros pásztornépek laknak. A sátoros pásztor élet⁴ a leghosszabbban kapcsolódik az öntöző kertészek életéhez. A kertészek nem tenyésztethetnek állatot nagyban, mert az öntözött földeket nem lehet legeltetésre vagy takarmánytermesztésre használni. A kertek közelében levő puszták gyér fűvén sem lehet legeltetni, ha nem változtatjuk folyton a legelőt. A sátoros pásztor életmódra éppen az kényszeríti a népeket, hogy a legelőt folyton változtatni kell, mivel azon a helyen, ahol az állat a fűvet egyszer lelegelte, abban az évben már a fű nem zöldül ki. Ezért nem tudja ezeket a kertész használni. Ha mégis állatokat akar tenyészteni — s erre sok példa van —, akkor fogadott pásztorok kóborolnak a nyájjal, mint hajdan nálunk is a régi szilajpásztorkodás idején. Ilyen fogadott pásztorok legeltetik a keletturkesztáni oázisok földműveseinek marhát a Tarim-folyómenti ligetekben. Szépen leírja ezt Sven Hedin. Ez azonban nagyon szórványos jelenség, semmiféle nagyobb fontosságot nem tulajdoníthatunk neki. Az igazi sátoros pásztorok a legelősző állatok tulajdonosai, bár lehetnek fogadott cselédek, pásztoraik, mert hisz a gazda családjával együtt mindent elvégezni nem képes.

A sátoros pásztorok mindig érintkeznek az oázislakókkal s rendes körülmények közt velük szoros gazdasági kapcsolatban élnek. Átvesszik tehát tőlük a műveltséget. Ennek a műveltségnek és a földművesek beavatkozásának következtében a pásztorok is rendes, civilizált életet élnek, mert hisz ez az oázislakóknak igen nagy érdeke, különben a harciasabb, mozgékonyabb pásztorok zsarolnák őket. A biztosított társadalmi rend azonban arra vezet, hogy a sátoros pásztorok elszaporodnak, megtelik a pusztát, fel kell használni minden talpalatnyi földet s meg kell tartani a legeltetés rendjét a legnagyobb pontossággal. A sátoros pásztorok rendszerint az uralkodók a kertészek fölött s az uralkodó hadseregét túlnyomóan a pásztornépek, hivatalnokait pedig az öntöző kertészek szolgáltatják.

Ha most a földművelők közt megbomlik a társadalmi rend valami forradalom, vagy idegen népek támadásai folytán, akkor a sátoros pásztornépek is bajba kerülnek. Kezdődnek az erőszakoskodások, foglalások, fosztogatások. A pásztornépek nem tudnak megélni, kénytelenek a kertészek ellen támadni, ezek a zűrzavaros állapotban nem tudják magukat megvédelmezni. Ezzel pedig bekövetkezik a katasztrófa az öntözőt oázisokon is. Végül a nép egy része fölkerekedik, hogy új hazát keressen. A szomszédos oázissterületeket is mintegy felgöngyöltik, a sátoros pásztorok mind nagyobb és nagyobb számban csatlakoznak a moz-

⁴ L. Chólnoky: A sátoros pásztorkodásról. Turán, IX. évf. 1926. 69—72. old.

galomhoz. Nem „vándor-öszön“, nem is „rabló hajlam“ (ez minden emberben többé-kevésbé megvan), hanem a földrajzi körülmények és a történeti események szigorú következményeképpen.

Az összeverődött pusztai nép, érezvén hatalmát s a pusztákon megjeleni képtelen lévén, a periferikus területekre ront s ott más népeket leigáz, hatalmaskodik rajtuk, esetleg ki is veri őket fészükéből, s így valóságos népvándorlás indul meg.

A belsőázsiai pusztákon gyakran történtek ilyen nagy események. A történészek a népvándorlások magyarázatát abban keresték, hogy Ázsia belseje kiszáradóban van. Hogy ott az éghajlat fokozatosan mind rosszabbra és rosszabbra fordul. Ezt az elméletet nevezik a *deszikkáció* elméletének. Ez az elmélet két okból teljesen tarthatatlan. Először is azért, mert a természettudományi kutatások kétségtelen bizonyossággal kimutatták, hogy Ázsia belseje már a pliocén időkben, tehát az ember megjelenése előtti geológiai időkben már éppen ilyen száraz volt, mint ma és közben nem volt nedvesebb éghajlat. A jégkorszak csak annyi változást idézett elő, hogy a kevesebb párolgás miatt a lefolyástalan, sós tavak területe jóval nagyobb volt, mint ma. De ez a jégkorszak is a történelmi idők megelőzőleg legalább is százezer évvel ezelőtt volt, tehát a történelmi időkben semmiesetre sem volt már hatása. Arra is gondolnak némelyek, hogy esetleg még egy-kétezer évvel ezelőtt a jégkorszakból fennmaradt, óriási gleccserek vize sokkal bővebben táplálta a folyókat, mint ma. Ez is lehetetlenség. A jégtakarók visszahúzódása 10—20.000 év alatt teljesen befejeződött s már sok ezer évvel ezelőtt éppen olyanok voltak a gleccserek, mint ma. Különbösen is a legnagyobb gleccser visszahúzódása is olyan kevés évi vízmennyiség szaporulatot jelent a folyókra nézve, hogy ezt gyakorlatilag figyelembe nem vehetjük.

Egyszóval tehát a deszikkáció elmélete tévedés, mert deszikkáció nem volt és ma sincs. Egyetértett ebben a kérdésben velem boldogult Gregory, angol geográfus, a legkitűnőbbek egyike. Stein Aurél, az archeológus szintén a deszikkáció elméletét vallotta s ezzel magyarázta a turkesztáni oázisok közt fölfedezett temérdek romot. Mint történész és nyelvész, természetesen nem is tartotta feladatának ezt a kérdést megoldani, ez a természetvizsgálók teendője. Ma már éppen Stein Aurél maga bizonyította be a keletturkesztáni oázisokról, hogy azok nem a deszikkáció miatt, hanem más okból dőltek romba. Szíves szóbeli közlése szerint egyedül Beludzsisztánban nem tud magyarázatot találni, ott úgy fest valóban a dolog, mintha hajdan ott több csapadék lett volna. Ildomtalanannak tartanám, hogy én keressek magyarázatot erre a feltűnő jelenségre, de a deszikkáció elméletét itt is el kell ejtenünk. Meg vagyok győződve arról, hogy az olyan fáradhatatlanul szorgalmas, lelkiismeretes és zseniális kutató, mint Stein Aurél, itt is meg fogja találni a helyes magyarázatot.

Magam részéről csak annyit kell megmondanom, hogy az egész Iráni medencében az öntöző kertészek *karézekkel* dolgoznak, vagyis horizontális kutakkal csapolják le az óriás, pusztai törmelékkúpokból a talajvizet. Ezek a kutak azonban nem nagyon tartósak, s egy-egy helyen a folyton új és új istolyok ásásával úgy meglájtják a talajt, hogy ott aztán többé karézt készíteni nem lehet. Emiatt az Iráni medence oázisainak lakói folytonosan költözködnek.⁵ Ilyenféle magyarázatot talán lehetne joggal keresni Beludzsisztánban is.

⁵ L. Raoul Blanchard: *Asie Occidentale. Géogr. Universelle Torne VIII.* Paris, 1929. p. 161—163. Az oázisok költözködésének tudatában is, sajnos, Blanchard még mindig gondol a deszikkációra.

A deszikkáció elmélete még egy másik okból is tarthatatlan. Ha ugyanis volt is deszikkáció, ez mindenesetre igen lassan, geológiai idők alatt következett be. Ilyen lassú klímaváltozás nem vezet katasztrófákra, hanem fokozatos elnéptelenedésre. Különösen pedig nem vezet megismétlődő katasztrófákra, mert hisz romló éghajlat alatt a népek nem szaporodhatnak el újra.

Kétségtelen tehát, hogy a belsőázsiai füves puszták földmiveseinek és sátoros pásztorainak élete nagyon változó. A legnagyobb katasztrófa akkor érte ezt a rengeteg területet, amikor a kínai Han-dinasztia megbukott. A Han-császárok már Kr. e. a 2. században meghódították Ázsia belsejét s rendet teremtettek különösen a nagy, selyemhordó karavánút mentén. Ez az út Lan-csou-fu-ból kiindulva a Góbi déli szélén vezetett keresztül a Lop-nor sómezején, majd a keletturkesztáni medence északi szélén, aztán a Pamiron keresztül le az Amu-Darja völgyébe, Baktriába, s ott már a görög műveltség hatása alatt álló területeken át a Földközi-tenger vidékére. A Han-császárok fénykorában a kínai fennhatóság egészen a Káspi-tóig terjedt. Ekkor rend volt Ázsia belsejében, elszaporodott a nép és nagy tömeg sátoros pásztor legeltette nyáját a füves pusztákon. A dinasztia bukásával megszűnt a rend s megindult a népek kiáramlása Európába, Kelet-Ázsia és India felé. Európában ez volt az a nagy népvándorlás, amelyik elsodorta a Római Birodalmat. Indiára is ekkor belsőázsiai pásztornépek törtek s bevitték oda a mohamedánus vallást is. Kínát megvédelmezte egy darabig a 4000 kilométer hosszú nagy fal. A Római Birodalmat ennél sokkal gyöngébb limesek védelmezték.

De hányszor megismétlődött ugyanez a katasztrófa Ázsiában! A grafikus kultúrájú pásztornépek és kertészek új hazát keresve, esetleg gyéren népes területekre végleg letelepedtek s ott magasabb műveltségükkel könnyen megemmisítették a litikus kultúrában élő néptöredékeket. Így tettünk mi magyarok is. A bejövő magyarok műveltség szempontjából sokkal magasabban álltak, mint az itt talált, igen alacsony műveltségű szláv népek, különben nehéz volna elképzelni, hogy már Szent István olyan szépen berendezett államot tudott volna alapítani.

Az Európa felé beáramló ázsiai pásztorok mégis legnagyobbbrészt csak pusztítottak, mert Európa a mezopotámiai kultúra hatására még náluk is műveltebb lett. De korábban a dórok vándorlása, vagy még előbb a belsőázsiai eredetű mutató etruszkok megjelenése nem ilyenféle eseménynek a következménye?

Annál bizonyosabb, hogy Indiába sokszor betörték és ott hódítottak ázsiai pásztorok s mindig hozzájárultak India műveltségének emeléséhez. Legutoljára, 1526-ban, a mongolok hódították meg Indiát s az országnak egyik nagyszerű fénykorát idézték elő a Nagy Mogul (mongol) császársága alatt. Az indiai kasztok kétségtelenül fajilag különböző népek s imígy rétegződtek egymásra.

Kínát a XIII. század végén a mongolok hódították meg és Dzsingisz kán egyik fia, Kublai kán került Kína trónusára. Hogy milyen fényes, nagyszerű kort ért meg Kublai kán alatt Kína, arról igen megkapó képet fest Marco-Polo.

A mongolokat elűzték a Ming-dinasztia császárai. Kína művelődésének mintegy barokk korszaka volt ez. A Mingek nem tudták megvédeni az országot a török rokonságú mandzsuk ellen. A mandzsú dinasztia alatt érte el Kína talán egész történelmének legfényesebb korszakát. Kang-hsi és Kien-lung császárok alatt a birodalom határai óriási módon kiterjedtek. Ekkor készült az első jó térkép a Kínai Birodalomról. A mandzsuk mind beleolvadtak a kínaiakba s a császári család pusztulásával a mandzsú nyelv és nép is végleg eltűnt.

Még Hátsó-Indiában is kimutatható a belsőázsiai, pusztai népek beavatkozása. A kambodzsai őserdőkben levő, elhagyott és dűledező romok, mint Ankhor-vatt romjai, valóságos építészeti és művészeti csodák. Számtalan ilyen emlék beszél a hajdani hódítók, a kmer népek magas műveltségéről. De ezek eltűntek s a nép visszasüllyedt litikus kultúrájába.

Mindenfelé ki lehet mutatni, hogy ezek a pusztai népek valósággal terjesztői voltak a mezopotámiai eredetű oázis-kultúrának. Hódításaik és bevándorlásaik útján elvitték ezt a nagyszerű grafikus kultúrát a periferikus területek áldott vidékeim, alacsony műveltségben, litikus kultúrában élő népek közé. A japániak is mongol-török eredetű belsőázsiai nép s ők vitték a grafikus műveltséget a japáni szigetek cölöpépítő, maláji és ajnu rokonságú népeinek litikus kultúrája helyébe. Ahova nem juthattak el, ott meg is maradt a litikus kultúra. Borneo, Celebesz stb. belsejében, Új-Guineában és Ausztráliában megmaradt az ember talán jégkorszakbeli műveltségének a fokán. Belső-Afrikába sem jutottak el. Ide csak igen halvány sugár hatolt be. A mezopotámiai műveltséggel átítatott berber pásztornépek a Szahara déli oldalán mint „fulbe“ nép, pásztorkodással foglalkozik Szudánban és meghódította a szudáni négeket, államalakulásokat teremtett. Ezeknek egyik kiáramlása a kelet-afrikai mászái nép, szintén pásztor s annyira fölötte áll a bantu-négeknek, hogy azok rettenetesen félnek tőlük, sőt vannak bantu-néger törzsek, amelyek, hogy félelmissé tegyék magukat, mászái mimikrit űznek. Utánozzák őket!

A belsőázsiai sátoros pásztornépek tehát a mesterségesen öntözött oázisterületeken született műveltségnek *elterjesztői* s ezért az emberi művelődés történetében döntő jelentőségű szerepet játszottak.

Az egyiptomi oázisvilág körül sivatag van, tehát nem voltak sátoros pásztorok. Mexikó és Peru művelt népei körül nem laktak pásztornépek, mert hisz Amerikában az európaiak beözönlése előtt nem volt pásztorkodás, hisz ott a lánán és pulykán kívül más háziállat nem volt. A kínai rizstermő területek körül sem lagnak pásztornépek, mert a környező területek éghajlata erre nem alkalmas. Ezért tehát sem Egyiptom, sem Peru, sem Mexikó, sem Kína műveltsége nem terjedt el messze területekre. Erre egyedül a mezopotámiai műveltség volt alkalmas, mert közvetlenül is, meg aztán a mezopotámiai műveltséggel telített turáni oázisok vidéke is óriási területű füves pusztákkal van körülvéve, s ezeken lovas sátoros pásztorok éltek, akik az oázisok műveltségének elterjesztőivé lettek.

Gázi Musztafa Kemál és a Török Köztársaság alkotásai.*

Írta: Móricz Péter.

Három napon át ünnepelte — 1933 október 29—31 — egész Törökország a köztársaság kikiáltásának 10. évfordulóját. A legkisebb falu is zászlódíszat öltött. Minden városban, sőt minden községben ünnepi ruhába öltözött férfiak, nők és zászlócskákat lobogtató gyerekek tömege hullámszik örömrivalgással az uccákon. A népházban hazafias gyűlése-

* Előadás a Turáni Társaság 1933 október 30-i ünnepélyén.

ken lelkes beszédekben méltatják mindenütt az ünnep nagy jelentőségét, alkalmi kiállításokat nyitnak meg és hazafias üdvözléseket szavaznak meg és küldenek el a nap hőseinek, Gázi Musztafa Kemálnak, a köztársaság megmentőjének és a nemzeti szuverenitást képviselő nagy nemzetgyűlésnek Ankarába, ahol az ünneplés a legnagyobb méreteket öltötte. Itt elvonult a Gázi előtt a hadsereg minden fegyverneméből és az ország minden részéből összevont csapatok végtelennek látszó sora, mialatt az eget elhomályosította a jórészt nemzeti adományokból létesült hadi légi flotta. Előtte ellépkedtek az ország minden társadalmi és gazdasági testületének, valamint az összes közép- és felső iskoláknak küldöttségei az ankarai tanulóifjúsággal együtt. Mély hálával és igaz lelkesedéssel eltelve vonult el előtte az ország összes megyéinek és városainak küldöttségein kívül igen sok török falu küldöttsége, minthogy a kormány felszólítása folytán többnyire a falvak is küldöttek külön-külön Ankarába hódolatuk jeléül egy férfiből, egy nőből és a legjobb tanuló iskolagyerekből álló küldöttséget. Több külföldi állam képviselői is ott voltak a török fővárosban, ahol, mint a többi nagyobb török városban, száz ágyúlövés jelezte az ünnepségek kezdetét.

A török forradalom és reformmunka kimagasló alakja Gázi Musztafa Kemál, akit honfitársai a haza megmentőjének neveznek és az általa kijelölt új utakon teljes odaadással és a legnagyobb bizalommal követnek. A Gázi multjára visszatekintve, azt látjuk, hogy katonai pályáján éppúgy, mint államférfiúi tevékenysége folyamán, az eléje tűzött feladatokkal együtt nőtt egyénisége is. Mindig a helyzet magaslatán állt és oly megoldásokat talált, amelyek eleinte merésznek tüntek fel ugyan, de később mindig helyeseknek bizonyultak.

Élete két időszakra oszlik. Mint szegény szülők gyermeke került a kadettiskolába. Első nagy haditettéig, az angolokon Anafartánál kivívott győzelemig, az akkor 35 éves alezredes nem mondhatta el, hogy a szerencse gyermeke. Nyakasságáról és önálló gondolkodásáról volt ismeretes tisztársai előtt és csak szívósságának, kiváló tehetségének és képzettségének köszönhette, hogy irigykedő vetélytársai ellenszenvének és gyanakvó feljebbvalói rosszakaratának áldozatul nem esett. Róla mondhatni, hogy saját szerencséjének volt kovácsa. Általános megbecsülésben részesült a dardanellai küzdelmek lezajlása után, megnyerte Mahmut Sefket pasa, a híres török tábornok és nagyvezér bizalmát is és 1919-ben már mint kormány megbízott indult el Samsunba, az észak-anatóliai kikötővárosba, ahol május 19-én kötött ki. — Itt kezdődik életének második szaka. Samsunba érkezése után a forradalom útjára tért, mert belátta, hogy ha nem áll haldokló nemzete élére és tovább hagyja meghunynyászni az isztambuli kormányt a győztes entente előtt, hazája végromlása be fog következni.

Kapóra jött neki, hogy négy nappal Samsunba érkezése előtt a görögök a védtelen Izmirt elfoglalták és ott szörnyű vérengzéseket követtek el. A jó hazafiak most már egymás után álltak melléje. A sivasi nemzeti kongresszus, a nemzeti kormány megalakítása, a nagy nemzetgyűlés megnyitása Ankarában 1920-ban, az alkotmány alaptörvényének megvégül a köztársaság kikiáltása 1923 október 23-án, útjelzői annak a hőmentő tevékenységnek, amelyet a Gázi élete második szakának első három évében kifejtett.

Ő lett a köztársaság első elnöke és azon tíz év alatt, amely megválasztása óta máig eltelt, a török nemzet ismételten őt emelte a köztársaság einöki székébe. Teljes bizalmát bírja nemzetének. „Ő nekünk mindenünk“, mondják török testvéreink. Nem minden nehézség nélkül

teljesítette azonban ez alatt a tíz év alatt honmentő hivatását, sőt mondhatni, hogy eleinte vaskézrel kellett letörnie a maradiak és irigyek ellentétét. A nagy reformmunka azonban, amelyre a tízéves török köztársaság most visszatekint, szakadatlanul folyt ezen egész idő alatt tervszerűen és következetesen, az ő útmutatásai szerint. Ez alatt a tíz év alatt a Gázi élete folyása már hazája történetének legfényesebb lapjaira van írva. Őt dicsérik, mint mestert, Törökországban minden fontosabb törvényhozási és kormányzati munka.

A teokratikus alapon nyugvó önkényuralmat modern államforma váltotta fel. Az új alkotmány szerint a felségjogok kizárólag a nemzetet, illetve annak képviselőjét, a minden négy évben újra választott Nagy Nemzetgyűlést illetik meg, amelyé a törvényhozó és a végrehajtó hatalom is. Ez utóbbit a kebeléből minden új törvényhozási időszak elején választott köztársasági elnök, illetve a köztársasági elnöktől kijelölt kormány által gyakorolja. Hasonlóan az olasz fasiszta állam szervezéséhez, a kormány Törökországban is egy mindenható politikai pártra, a köztársasági néppártra támaszkodik. Elnöke maga a köztársasági elnök. A párt programjában kimondja, hogy a köztársasági, nemzeti, népi, állami és laikus kormányzat alapján áll. Cselekedeteinek fő irányítója a nemzeti szellem. Székhelyei a néphelyek, amelyeknek száma az egész ország területén eddig ötvenötre emelkedett. Minden népháznak 9 osztálya van: 1. nyelvi, irodalmi és történeti; 2. szépművészeti; 3. színházi; 4. sport; 5. társadalmi segélyosztály; továbbá 6. népiskolák és tanfolyamok; 7. könyvtár és kiadványok; 8. kiscsapatok; 9. múzeumok és kiállítások osztálya.

A köztársasági néppárt, amely mindent a népért tesz, társadalmi egységre törekszik, a gazdasági életben az államiság, az etatizmus elvére támaszkodik ugyan, de e mellett a szövetkezeti rendszert igyekszik meg-honosítani a kollektívizmus kizárásával. Zászlajára a korszerűséget, a modernizálást írta. Szerinte a vallás mindenkinek egyéni dolga. A magánvagyont tiszteletben tartja és az a meggyőződés vezeti, hogy a család a nemzeti és társadalmi élet alapja.

A tettek mezejére lépve a néppárt, illetve a nagy nemzetgyűlés és a kormány úgy gazdasági, mint kulturális téren nagy és alapos munkát végzett.

Mielőtt e munka ecsetelésére rámutatnánk, emlékezzünk meg a köztársasági kormány külpolitikai sikereiről.

Törökország világpolitikai súlyát azok a nemzetközi szerződések tüntetik fel leginkább, amelyeket a nagyhatalmakkal és a szomszéd államokkal azóta kötött, midőn Musztafa Kemál vette kezébe a kormány gyeplőjét. A testvéri és őszinte baráti viszony, amelyben mi a török nemzettel vagyunk és az a kiváló megbecsülés, amelyben Magyarország a török nép és nagy vezére páratlan eredményeket felmutató országmentő törekvéseit kíséri, már két ízben vitt magyar kormányelnököt Ankarába, ahol a két ország baráti és gazdasági összeköttetéseire vonatkozó nagyjelentőségű megállapodások létesültek. A magyar miniszterelnök és külügyminiszter ezévi ankarai látogatása és rodostói útja a magyar-török barátság diadalútja volt, amely a két testvérnemzet egymáshoz való viszonyát a lehető legkedvezőbben befolyásolta és biztosítja számunkra azt, hogy a Kelet kapuja előttünk is nyitva fog maradni.

Törökországot a nagyhatalmak egyenrangú félnek, a szomszéd kisebb államok pedig nélkülözhetetlen barátoknak tekintik. Ez leginkább kiténik azokból a szerződésekben, amelyeket Oroszországgal és Görögországgal kötött. Ez a két utóbbi hatalom erényt csinált a szükségből

és az erőre kapott és ma már legyőzhetetlen ellenfélnek látszó török nemzettel szövetségnek mondható szoros baráti viszonyba lépett. Törökország őrzi a Dardanellákat és a Boszporust, amely tengerszorosokat Oroszország is saját kapujának tekinti. Az orosz birodalomnak nincs többé kilátása arra, hogy Törökországon keresztül jusson a nyílt tengerhez: mindez szelídebb hírok pengetésére és a baráti jobb kinyújtására ösztönözte a félelmetesen nagy északi hatalmat. Régi, századokon át tartó ellenségeskedését és hódítási vágyát felretéve, készséggel kötött igen szoros baráti szerződést Törökországgal, bár ebben az országban a kommunizmust visszautasítják és minden rendelkezésre álló eszközzel üldözik. A Görög- és Törökország között létrejött meg nem támadási és semlegességi szerződést 1933 szeptember hó 14-én Ankarában szövetségi szerződéssel egészítették ki, amelyben a két ország a közös határok sértetlenségét egymásnak biztosítja és kimondja, hogy nemzetközi tárgyalásokon az egyik fél is képviselheti és megvédheti mindkét fél érdekeit. És a görög nép most ujjongva üdvözölte az uccán és a sajtóban is a régi, hatalmas ellenséggel kötött szoros barátság híret.

Itt megemlítenédnek véljük, hogy még ebben az évben tartják meg a IV-ik félhivatalos balkáni konferenciát, amelynek elnöke a görög miniszterelnök lesz. Ezt a konferenciát a balkáni konferenciák állandó tanácsa készítette elő, amelynek székhelye Isztambulban, tehát Törökországban van, amely állam a balkáni politika központjává lett. Ez az állandó tanács már elfogadta a balkáni paktum tervezetét, amelynek tartalma hasonló a locarnói paktuméhoz úgy, hogy most már csak az van hátra, hogy a félhivatalos kiküldöttek tervezetét a balkáni kormányok is magukévá tegyék. Ez azonban egyhamar nem fog bekövetkezni, mert Bulgária és Albánia előbb a kisebbségek kérdésének rendezését követeli.

Franciaország, Olaszország, Bulgária szintén semlegességi és döntőbírósi szerződéseket kötöttek Törökországgal; ezenkívül igen szoros baráti viszonyba léptek vele Perzsia és Afganisztán, a délkeleti szomszéd Irak pedig jó szomszédi viszony fenntartására kötelezte magát a mosszuli szerződésben.

Mindezek a szerződések arról az általános megbecsülésről tesznek tanúságot, amelynek Törökország külföldön örvend. Senkisésem akar útjába állni annak, hogy a modern Törökország teljesen függetlenül munkálkodjék a saját boldogulásán és mint egyenrangú tagja a művelt nemzetek társaságának, ezekkel együtt haladjon az emberiség nagy céljai felé; — sőt mondhatjuk, hogy barátságát mindenki keresi!

A külső sikereket sorsdöntő jelentőségükben jóval túlhaladják azonban azok a gyökeres nemzetmentő *belpolitikai* átalakulások, valamint azok a mélyreható kulturális és gazdasági újítások, melyekkel a tízéves török köztársaság dicsekedhetik.

A belpolitikai átalakulásról már szóltunk. — A nemzet anyagi jólétét előmozdító intézkedések között legfontosabbak azok, amelyek a mezőgazdaság és az ipar fellendülését eredményezték. — Ami a mezőgazdaságot illeti, Törökországban a szultánság idejében ott, ahol nem kapával művelték meg a földet, majdnem mindenütt faekével szántottak és a szérükön éles kovadarabokkal teleszurdalt deszkaszánkákkal nyomtattak. A földművelés e kezdetleges módján és több hasonló mezőgazdasági ősi állapoton kellett az új kormányzatnak sürgősen változtatnia, hogy az ország legfontosabb termelési ágát versenyképessé tegye és a földművelőknek a megélhetést biztosítsa. Hogy mit jelent Törökországnak a földművelés, az látható abból, hogy ott 15 milliónyi lakosságból több, mint

10 millió foglalkozik földműveléssel, még pedig túlnyomórészt gabona-neműek termelésével. Az 1927-ben készült statisztika adatai szerint ugyanis a megművelt földeknek Törökországban kb. 96%-át gabonafélékkel vetik be. Ez a körülmény mutatja, hogy a falusi nép eddig általában csak azt termelte, ami az élet fenntartásához okvetlenül szükséges volt. A termelő csak a belfogyasztásra számíthatott, mert a török gabona külföldön nem volt versenyképes. Már a szultánság idejében gondoltak arra, hogy a mezőgazdaság fejlesztése érdekében tenni kell valamit. More patrio ünnepélyesen fel is avattak itt-ott mintagazdaságokat, de ezekben nem volt köszönet. Erzerum mellett láttam egyet, amelyben az állatállomány három tehénből, a gazdasági felszerelés pár ekéből és egy rostáló gépből állt.

A köztársaság kikiáltása óta a török állam erejének teljes megfeszítésével minden lehető megtett a mezőgazdaság fejlesztése érdekében. Féltetve minden nemzeti hiúságot, a külföld segítségével akarja azt a legelőrehaladottabb államok színvonalára emelni. Ismételten alkalmaztak a gazdasági felső iskolákban magyar tanárokat, német vezetés alatt mezőgazdasági intézet létesült Ankarában, a lótenyésztés vezetését pedig magyar szakértőre bízták. Nemrég az egész országot egy amerikai mezőgazdasági szakértővel utaztatták be, azzal bízva meg, hogy a mezőgazdaság fejlesztésére vonatkozó teendőkről szakvéleményt adjon. Dr. Wellmann Oszkárt, egy magyar szakértőt, a török kormány az állat-tenyésztés fejlesztésére vonatkozó javaslatok kidolgozásával bízta meg. Mindez csak például legyen felhozva, mert számtalan hasonló kormány-intézkedést lehetne még felsorolni. Ezeket az intézkedéseket többnyire nyomom követi azok végrehajtása. Nemesített magvakat, tenyészállatok, gazdasági gépeket minden évben igen tekintélyes mennyiségben és számban hozatnak külföldről és pedig nem utolsó sorban Magyarországból. A török földművelésügyi miniszter az év elején tudatta a megyékkel, hogy tudományos alapon kell megszervezni a földművelést. Ebből a célból az országot tíz kerületre osztják. Közölte velük azt is, hogy külföldi szakértők lesznek kinevezve az olaj- és a dohánytermelés, valamint az állattenyésztés fejlesztése céljából és hogy laboratóriumokat, valamint különféle mezőgazdasági intézeteket és kísérleti állomásokat fognak létesíteni. Minden évben tartanak majd kerületi mezőgazdasági nagygyűléseket, amelyeken megállapítják a következő év munkaprogramját. Mindez fényes bizonyítéka a köztársasági kormány és a török nép rendkívüli áldozatkészségének, amellyel a mezőgazdaságot magas színvonalra igyekeznek emelni.

Meglepőek az ipar és kivált a nagyipar terén észlelhető haladások. Ha török iparra gondolunk, először is a török szőnyegek jutnak eszünkbe, amelyek a perzsa szőnyegekkel együtt ma is legszebb díszei az egész világon a tehetősebb emberek lakásának. A rendkívül finom török arany és ezüst filigrán-munkák, a gyönyörű ékszerek, a múzeumokban látható szép, régi lovasszerszámok, takarók, fegyverek mind arról tanuskodnak, hogy azokat az iparosokat, akik ezeket a remek munkákat hajdan készítették, illetve ma is készítik, oly nemzet szülte, amely nagy műérzékkel bír és az ipari munkákban rendkívüli ügyességgel van megáldva.

Ma is készülnek és találhatók Törökországban ezek a nemzeti ipari különlegességek, habár némelyik már csak ritka helyen és kis mennyiségben, mert a belföldi piacokon háttérbe szorították azokat a külföldi, jóval olcsóbb készítmények és többé-kevésbé sikerült utánzatok. A külföldi verseny óriási fölénye onnan eredt, hogy Törökországban a régi uralom alatt a gyáripár egyáltalán nem fejlődhetett ki, mert az új gyárak felállításához szükséges kormányengedély kieszközlésével összekötött

kijárási és egyéb hasonló költségek, továbbá azok a kiadások, amelyekbe a különböző alantasabb hatóságok jóindulatának megszerzése került, minden gyáralapítást lehetővé tettek. Egy porcellángyáron, továbbá egy selyemszövet- és posztógyáron és egy cipőgyáron kívül, amelyek állami kezelésben voltak és legnagyobb részben az állami szükségletek kielégítésére szolgáltak, nagyobb iparüzem nem is volt egész Törökországban. Az annyira fontos vasipar is csak kovács-, lakatos- és kisebb gépjavitóműhelyekre szorítkozott.

El lehet mondani, hogy mindaz a gyári iparkészítmény, amely Törökországban forgalomba került, külföldről jött, ami az egész ország teljes ipari leigázását jelentette. Ettől a szolgálai helyzettől azért nem tudott Törökország megszabadulni, mert egyrészt az idegenek, akik területen laktak, illetve kereskedést vagy ipart űztek, a kapitulációk védelme alatt az igazságszolgáltatás terén kiváltságos jogoknak örvendtek, másrészt pedig a török kormány kezét a kapitulációk, ezek a régi Törökországgal kötött szerződések, a vám kiszabása tekintetében is megkötötték. Az olcsó külföldi gyári áruk igen alacsony beviteli vámtól fizettek s így a belföldi áruk velük nem versenyezhettek.

Ebből a siralmas gazdasági helyzetből való kiszabadulást, vagyis a kapitulációk megszüntetését és a gyáripár fejlődésének lehetőségét meghozta a lausannei békeszerződés, amelyet a nagyhatalmak a görögökön kivívott fényes török győzelmek hatása alatt Törökországgal kötöttek, illetve meghozta az európai jogrend bevonulása Törökországba. Ma már szabad keze van a török nemzetnek a gazdasági élet minden terén. Szabadon fejlesztheti iparát, megvédheti azt vámemeléssel, szabadalmakkal, kiviteli és beviteli tilalmakkal, szabadon köthet vagy oldhat kereskedelmi szerződéseket. Hogy mily előhaladást tett Törökország tíz év alatt az ipar terén, azt legutóbb a világ szeme elé tárta az augusztus hóban Isztambulban rendezett iparkiállítás, amelyet egypár hét alatt több mint 400.000 ember nézett meg és amelyről a külföldi szaklapok is a legnagyobb elismeréssel emlékeztek meg. A kormány, ahol lehet, monopóliumokkal is emeli a belföldi termelést. Például említjük meg, hogy október 29-én avatták fel a harmadik török cukorgyárat, az eszkizehirit, amelynek termelése a meglévő cukorkészlet segítségével lehetővé teszi, hogy az ország a jövő évben nélkülözni tudja a külföldi cukrot, amely pár évvel ezelőtt kizárólagosan uralkodott a török piacon. A jövő évben készen lesz a turhali cukorgyár is, amelynek termelése oly mennyiségre emeli majd a török cukorgyárak évi termelését, hogy alig lesz többé szükség idegen cukorra. Ez igazán csodálatos eredménye a cél-tudatos iparfejlesztésnek, tekintve azt, hogy Törökországban a cukor elsőrangú fogyasztási cikk. A honi pamut- és lentermelés lehetővé teszi nagy szövőgyárak felállítását, amit orosz szakértők segítségével a jövő évre terveznek. Külföldi szakértőket különben a gazdasági élet minden terén a legnagyobb áldozatkészséggel és mindinkább fokozott mértékben alkalmaz a török kormány. Ugyanezt teszi a közoktatás terén is, mert az új rezsim mindenáron modernizálni és magas színvonalra akarja juttatni Törökországot.

A tanügy fejlesztésére a kormány a legnagyobb súlyt helyezi. Hogy mily óriási feladat előtt áll itt a török állam, azt abból is következtethetjük, hogy a világháború előtt Törökországban a lakosságnak 90%-a analfabéta volt. Az első lépés ebben az irányban az a történelmi nevezetességű népnevelési akció volt, amelynek folyamán a Gázi akaratából minden török honost a hatodik életévtől a negyvenkettedikig megtanították az új, vagyis a latin betűkkel írni és olvasni. Eleinte itt-ott a Gázi maga ellenőrizte a tanítás eredményét, sőt az is előfordult, hogy ily

alkalmakkor ő maga is tanított. Különben nemcsak az volt a nehézség, hogy az analfabétákat kellett írni és olvasni megtanítani, hanem az, hogy rövid idő alatt az arab betűk használatát be kellett szüntetni az egész országban, azon írásjelekét, amelyekkel a szent könyv, a Korán van írva és amelyekhez eddig az egész mohamedán világ ragaszkodott. A Gázi azonban itt is győzött. Ma már kizártnak látszik, hogy Törökország lakossága valaha az arab betűkhöz visszatérjen. Mondhatni, hogy az arab írás ellen folytatott harc sikeres befejezése volt a Gázi legnagyobb *haditette*. Ugyanis a legnagyobb ellenséget, a fanatizmust kellett legyőznie. Az arab betűkhöz majdnem olyan fanatizmussal ragaszkodott ugyanis a konzervatív török nép, mint vallásához, amely szabályt és irányt adott neki a közélet minden terén. A népnevelés is a papok irányították ezelőtt a saját céljaiknak megfelelően úgy, hogy az arab betűkkel való íráson és olvasáson, meg a valláshoz tartozó ismeretekken kívül alig tanultak valamit a gyerekek az elemi iskolákban. Musztafa Kemál az elemi oktatást is modern alapokra fektette. Bezáratta az összes egyházi nép- és felsőbb iskolákat. Törökországban most csak világi iskolákban tanítanak, és pedig teljesen ingyen mind a nép-, mind a középiskolákban. Elmondhatni, hogy ma már a közoktatás minden török iskolában magas színvonalon áll. A papok nevelése egészen külön, néhány szemináriumban történik, állami felügyelet alatt. A törvény az államot ugyanis laikusnak jelentette ki és minden török honos számára megnyitotta a tudományok kapuit. Ezzel párhuzamosan gondoskodik a testnevelésről is. A régi kormányzat alatt tilos volt sportegyleteket alapítani: most mindenütt sportol a török ifjúság, — ifjak és lányok egyaránt. — A nőket teljesen emancipálták. Őelőttük is szabad minden pályán. Van már női bíró is! Egyedül a nemzetgyűlési választásoknál nem szavazhat és nem választható meg nő, de ezeket a jogokat is megkapja idővel, aminthogy már helyet foglalhat a városi képviselőtestületekben. Valóban óriási változás! Ezelőtt a nő a hárembe volt becsukva, csak eltakart arccal mehetett ki az utcára, ahol sohasem látták öt férfi társaságában, most a nyilvános bálokon férfiakkal táncol báli ruhában és fedetlen arccal, résztvesz divatos fürdőruhában az úszóversenyeken. Lehullt a fátyol, mint ahogy eltűnt a fez. Ma a járókelők az uccán éppúgy vélhetők keresztény európaiaknak, mint törököknek: a török nép külsőleg asszimilálódott a Nyugattal.

Hogy belsőleg is nyugatiasodjék, ez most az új kormányzat legfőbb gondja. Erre a célra törekedve, nagyszabású modernizáló tevékenységet indított meg és folytat mind a közoktatás, mind a népfelvilágosítás terén. A néppárt kulturális osztálya gondoskodik kultúrházak és könyvtárak megnyitásáról, tudományos és ismeretterjesztő előadásokról, valamint hangversenyek megtartásáról.

A szakiskolák száma évente tekintélyesen szaporodik. Az idén megnyílt az új egyetem Isztambulban, amely főiskolát most török testvéreink európai színvonalra emelnek. Egy svájci tanár, Malche professzor, dolgozta ki az egyetemi tanítás tervét, amely alkalmazást nyert. Félrendszabályról nincs szó: gyökeres az egész reform. A hiányzó tanerőket külföldről hozatják, mégpedig elsősorban Németországból. Éppúgy, mint mint mikor a svájci polgári törvénykönyvet, az olasz büntetőjogot és a német kereskedelmi törvényt változtatás nélkül vették át, úgy követik most török testvéreink a legelőrehaladottabb nemzetek példáját az egyetemi tanítás terén is.

Az írásjelek megváltoztatását követte a nyelvtisztítás és a nyelvújítás munkábevételé. A múlt év nyarán alakult meg a török Nyelv- és Nyelvtudományi Társaság, amelynek alapítója és védnöke a Gázi. Két hónapra rá

összeült Isztambulban az első török nyelvkongresszus. Az arab írástól megszabadult török nyelvet most az arab és perzsa, valamint a többi idegen szavaktól akarják megtisztítani. Ezek helyett igyekeznek tömegyökeres török szavakat használni, sőt szükség esetén új szavakat is alkalmazni. A nyelvkongresszus határozatait, amelyek magukban foglalják az egész nyelvtisztítási és újítási programot, az állam magáévá tette úgy, hogy a török nyelvtudósokon kívül az állam minden szerve a kitűzött cél szolgálatába van állítva. Érdekes az a rendelet, amely szerint a napilapok is kötelesek a nyelvkutatási társaság felszólítására hasábjaikon a nagyközönség köréből beérkezett nyelvváltoztatási javaslatokat közölni s azokat a nyelvkutatási társaság tudomására hozni. Így az egész ország együtt dolgozhatik a nyelvkutatási központi bizottsággal. Mi magyarok, akik már a nyelvtisztítás és újítás áldásos eredményeit élvezzük és akiknek erre vonatkozó munkája például szolgál a török nyelvújításnál, kellően tudjuk értékelni török testvéreinknek ezt a nemzeti megerősödés szempontjából óriási fontosságú reformmunkáját, amely nagy léptekkel közeledik a cél felé.

A Nyelvkutató Társaság programjában elő van írva, hogy a régi keleti nyelveket, így a szumir és a hetita nyelvet, össze kell hasonlítani a Törökországban jelenleg beszélt nyelvvel. Itt tehát állást foglaltak a török tudósok az említett két kihalt nyelv hovatartozását illetőleg. Állásfoglalásuk sejtetni engedi, hogy minő szerepet tulajdonítanak a török népnek az emberiség multjában. Körülbelül négy évvel ezelőtt megalakult a Török Történetkutató Társaság, amelyet a Gázi a török történet megírásával bízott meg. Ez a munka „*A török történet alapvonásai*” címet viseli és befejezés előtt áll. Nyolcadik fejezetében lesz felsorolva mindaz a szolgálat, amelyet a törökök a civilizációnak tettek. Az iskolák számára is írtak e társaság tagjai egy négykötetes világtörténetet, amely most már a történeti igazságot megismerteti nemcsak a török ifjúsággal, hanem az egész török nemzettel, amely előtt eddig azt a papság és a török uralkodókat dicsőítő udvari történetírók eltakarták. Ennek a történeti munkának negyedik kötete a Török Köztársaság kikiáltása óta teljesített nemzeti munkát tárja elénk, amelyre méltán büszke lehet a török nemzet.

A művészet terén szintén modern utakon haladnak a törökök. A Gázi álló és lovasszobraiit külföldiek készítették, egyet kivéve. Olasz mester készítette a híres isztambuli köztársasági emlékművet. A török szobrászok most ezen külföldi művészek nyomdokain haladnak. Az új-török stílusú jelentősebb középületek többnyire európai építészek tervei után készültek. Ezekről az építészekről tanultak a török építészek. A festészet és a szobrászat terén máris egész sora van a modern stílusban dolgozó művészeknek. Az évenként több helyen megtartott művészeti kiállítások szép előhaladásról tanuskodnak a képzőművészet terén.

A zene is megtalálta otthonát az isztambuli zeneiskolában, amely 1923-ban nyílt meg. Bár a török zenében még mindig a dalköltészet virágozik leginkább, az új zeneszerző-nemzedék mégis a török opera megteremtését tűzte ki célul. A honi zene ápolásának szolgálatába állnak a rádió, amelyet szintén az új rezsim alatt honosítottak meg, és azok a hangversenyek, amelyeket most gyakran rendeznek minden nagyobb városban.

Méltán büszke lehet a török nemzet arra a nagy munkára, amelyet a köztársaság kikiáltása óta az utak és a vasutak építése terén teljesített. A közutak hossza most megegyezik akkora, mint aminő volt a régi kormányzat idejében. Vannak már gépkocs utak is. Az utakon nagy számmal épültek modern szilárd hidak. Nyolc év alatt 2000 km új vasút

épült. Az idegen vasúti társaságoktól megvett az állam ugyancsak 2000 km hosszú vonalat: ezekkel együtt Törökországnak ma 6076 km hosszú vasútvonala van.

A városépítés terén is nagy előrehaladás történt. Minden város köteles szakemberekkel városépítési tervet készíttetni. A legnagyobb eredményt e tekintetben az ország fővárosa, Ankara érte el, amely most már egy egész új városrészrel bővült és tíz év alatt számos középülettel és sok szép magánházzal gazdagodott. A nagyobb városok most már villanyvilágítással és vízvezetékkel dicsekedhetnek. Ahol a vidéken mocsarak voltak, azokat csatornák segítségével kiszáritották és a mocsárszáz megszüntetésére egyéb intézkedéseket is tettek. A trachoma és a nemi betegségek elleni küzdelem is folyamatban van országszerte.

A pénzügyek rendezése szintén egyik nagy tette az új kormányzatnak. Ezelőtt az állami költségvetés állandóan hiánnyal záródott, úgyhogy a hiány fedezésére mindig újabb és újabb kölcsönök felvételéhez kellett folyamodni; most az állami háztartás állandóan bevételi és kiadási egyensúlyt feltüntető költségvetésre támaszkodik. A hivatalnokok, akik régen csak nagy késedelemmel jutottak fizetésükhöz, most minden hó elsején megkapják azt. A pénz értéke állandósult. Van már nemzeti bank. Az állam hitelezőivel a méltányosság alapján megegyezésre jutott és törleszteni tudja adósságát. A külkereskedelemben Törökország a külföldi államok példáját követi, vagyis az áruk behozatalát egyenlő értékű török áruk kiviteléhez köti. Van már saját parti hajózása és ehhez eleendő nagy kereskedelmi flottája.

A török hadsereg jól fell van fegyverkezve és teljesen akcióképes. Nagy gondot fordít a kormány a hadiflotta és a hadi légierők fejlesztésére.

Nagy vonásokban ezt a képet nyújtja a török köztársaság 10 évi nemzetmentő munkája. Óriási teljesítmény ez, amelyért a legnagyobb elismeréssel adózik neki az egész világ.

A magyar nemzet legőszintébb csodálatának és igazi nagyrabecsülésének adott kifejezést sajtójában a vitéz, nagyratörő, nemes és lovagias testvérnemzet jubiláris ünnepe alkalmából. Társaságunk, amelynek zászlajára van írva a rokon népekkel való kapcsolataink ápolása és amely mindig arra törekedett, hogy mennél szorosabbá fűzzük azokat a kulturális és baráti kapcsolatokat, amelyek bennünket török testvéreinkhez fűznek, lelkes örömmel csatlakozik ezen baráti és testvéri megnyilatkozásokhoz.

A finn nép dalaiban.

Írta: Bán Aladár.

Ma már nem kell külön hangsúlyoznunk, hogy a finn és a magyar nemzetet évezredek származási rokonság fűzi egybe. Minden művelt magyar ember tudja ezt s büszkén és szeretettel emlegeti e derék északi népet rokonaink sorában. Azt is tudja, hogy a finn nemzetnek igen értékes és szép zenéje és dalköltészete van; ámde még nem vált köztudomásává, hogy e rokonnépünk egy dologban legelső Európa összes nemzetei között, s ez a népköltés és a hozzá tartozó tudományág: a

folklór, vagyis a nép szellemi termékeinek tudományos kutatása és értékesítése.

De honnan vette a messze Északnak elzárt, félreeső területein élő kis nép azt a tehetséget és hajlamot, hogy érzéseit és gondolatait művészi tökélyvel juttassa kifejezésre a költészet eszközeivel és ilyenmű alkotásait évszázadok, sőt évezredek alatt megőrizze és fejlessze? Erre a kérdésre a folklór ad feleletet.

A folklór-tudomány kétségbevonhatatlanul megállapította, hogy a finn-ugor népcsoport különleges rátermettséggel bír a költészet és a dal művelésére. Némely törzsei gazdag, csodálatosan eredeti népköltészetet mutatnak fel, amelynek gyökerei körülbelül *három évezredre nyúlnak vissza*, amint ezt folklorisztikai tanulmányaim alapján állítani merem. Ennek az igazságnak bizonyítékai dióhéjban a következők.

A finnek hagyományos népköltészetének remekét főleg két klaszszikus alkotás tartalmazza, amelyeket a finn Homérosz: Lönnrot Illés jegyzett fel a nép ajakáról a mult évszázad harmincas és negyvenes éveiben. Az egyik a Kalevala, a finnek naiv-éposza, amelyet Vikár Béla fordított magyarra tökéletes népies hűséggel és költői ihlettel, a másik a Kanteletar, a románca, ballada- és dalszerű népversek gyűjteménye, amelyet e sorok írója ültetett át nyelvünkre.¹ E két hatalmas, világra szóló műnek összes versei a „runomitta“ nevű versformában zengenek, amely verstanilag legközelebb áll a magyar ősi nyolcashoz, vagyis a trocheusi lejtésű nyolcszótagú verssorhoz. Erről a versformáról a finn folklór világszerte tisztelt atyamestere: Krohn Károly professor ki-mutatta, hogy mintegy kétezer éves multra tekinthet vissza, mert ez a versforma a maga összes jellemző tulajdonságaival megvan az észtek-nél és a többi kisebb finn eredetű törzseknél, sőt még azonos kifejezé-eket, költői fordulatokat és motívumokat is bőségesen találhatunk e versformával kapcsolatban az említett népeknél. Már pedig körülbelül kétezer éve annak, hogy ezek a néptörzsek elszakadtak egymástól, tehát ez a versforma már együttélésük idején közös szellemi kincsük volt. De, hogy a finn-ugor népcsoportnak még messzebb korba visszanyúló közös eredetű költészete volt, azt bizonyítja a vogul-osztják nép hagyományos költészete, amelyet számunkra főleg magyar gyűjtők: Reguly Antal, Munkácsi Bernát és Pápay József mentettek meg a pusztulástól. A vogul-osztják népköltésnek nemzetközi szempontból is mérhetetlen értékű termékei: a hősénekek, a medvénekek és az istenek regéi félre-ismerhetetlenül azonos költői szellem alkotásai, mint a finn népköltés-nek másik, nem az előbb ismertetett versformában zengő énekei, az úgynevezett *siralmak*. Ide tartoznak a halotti és a menyegzői énekek, amelyek éppúgy, mint az említett vogul és osztják énekek, szabadabb ritmusú sorokban szólnak, de félreismerhetetlenül egy ősi finn-ugor költészet poétai készségével. A finnek és a vogulok együttélését pedig nyelvi okoknál fogva legalább háromezer évvel ezelőtti időre kell tennünk.

Hogy miért fejlődött a finn-ugor népeknél oly magas színvonalra a népköltészet, annak oka az, hogy náluk eleinte a költészet teljesen a vallás szolgálatában állt és később is úgyszólván vallási áhítattal csüngtek rajta. A finn-észt és a vogul-osztják költészetben egészen külön, értékes csoportot alkotnak az olyan versek, amelyek a költészet magas-ságát, isteni eredetét hirdetik, mint teszem a Kanteletar e sorai:

¹ Kanteletar, a finn népköltés gyöngyei. Ford. Bán A., Budapest, 1902.

Előbb nem lesz a földön kő,
 Előbb leszen fátlan erdő,
 Mint a vershez szó nem leszen,
 Költő szíve dalt nem terem!
 Egy szó hozza a másikat,
 Szikra szüli a lángokat,
 Vers kezdete kicsi patak,
 Dal közt jönnek meg a szavak.
 Az ajakon énekké lesz,
 Mit az ember gondol, érez,
 Oda röpül a dal szárnya,
 Ahová a költő szánja.

Am az összes finn-ugor népek közül a finneknek van legértékesebb és esztétikailag legfejlettebb népköltészetük, bár az anyag gazdagságára nézve az észteké utóleri. A finn s az egész finn-ugor költészetnek kora-nája a Kalevala. Pár szóban lehetetlen megfelelően méltatni ezt az ötven énekből álló époszt, amelyet majdnem a mai napig énekelt a nép. Téli estéken egybegyűltek az érdeklődők egyik parasztgazda házának tágas nappali termében. Leült a két énekes egymással szemben. Kezüket összefonták, térdüket összeértették s folytonos előre-hátra hajlongás közben énekeltek úgy, hogy a főénekes elénekelte az első verssort, amelyet a másodénekes ismételt, de tehetségéhez képest lehetőleg más szavakkal. Ezalatt társa időt nyert, hogy újabb verset hozzon emlékezetébe. Ily módon keletkezett a párhuzamos gondolatritmus, mely nagyban emelte a finn versek szépségét.

A kalevalai énekeket rendszeren e szavakkal kezdték:

Mostan kedvem kerekedik,
 Elmém azon töprenkedik,
 Hogy im dalra kéne kelni,
 Ideje volna énekelni,
 Nemek nótáit dudolni,
 Fajok énekeit fújni,
 Szavaim szétolvadnak számban,
 Beszédim buzognak bátran,
 Nyelvemre sietnek sűrűn,
 Fogaimra folynak folyton.
 Édes játom, jó barátom,
 Gyermekkori gyöngykorácsom!
 Jer ide, énekeljünk együtt,
 Kettesben a kántust kezdjük,
 Most, hogy újra összejöttünk,
 Két felől ide kerültünk
 Mi szegény hazánk határán,
 Pusztaságos Észak táján.
 Kéz a kézbe! Kössünk öszve,
 Ujjat ujjal egybefűzve,
 Dalaink javára gyujtsunk,
 Legis-legszépiből nyujtsunk.
 Kedveseink hadd hogy hallják,
 Tudnivágyók hadd tanulják
 A törekvő zsenge népben,
 Növekedő nemzedékben!...

A rövidebb népdalok, melyek a Kanteletarban vannak, élénk tárják e kis északi nép egész életét. Sokat foglalkozik a népdal műzsája a zordon természet és a nehéz megélhetés okozta szenvedésekkel, amint ezt a népdalnok oly megkapóan fejezi ki e sorokban:

Miért remeg az én ajkam,
Mért szólok ily gyöngén, halkán,
Azért remeg az én ajkam,
Azért szólok gyöngén, halkán,
Mert viharok hónapjába',
Télen jöttem a világra,
Halovány hold fénye mellett
Pólyám fagyos ágon rengett.²
Mért homályos az én szemem,
Miért sajog, fáj szüntelen?
Azért fakó az én szemem,
Azért sajog, fáj szüntelen,
Mert örökön könnyben ázott,
Homlokomon gond tanyázott...

Az énekes egészen egybeolvad a természettel, onnan veszi dalához a színeket, hangulatokat:

Dalt sugott a fagy fülembe,
Éneket az eső cseppje,
Más verseket szelek hoztak,
Tenger habjai sodortak,
Madarak szót adtak sokat,
Lombok ékes mondásokat.

De bármily mostoha is az élet, vigaszt talál a kevéssel beérő ember fia a szülői ház nyujtotta boldogságban:

Otthon minden falat kenyér
Édes, habár nem is fehér,
De keserű másutt, bárha
Írós vajat kennek rája.

Annál keservesebben érzi a szegény árva gyermek a sors kegyetlenségét; szívhez szóló hangokon panaszkodik az árva kisleány:

Meghalt az én édesanyám,
Itten hagyott engem korán;
A falu árvája lettem,
Más házában nevedtem.
Útba' voltam mindenkinek,
Ide dobtak, oda löktek,
Idegenek ajtajában
Koldulgattam, sírdogáltam
A betevő falatomér'...
De panaszos az a kenyér!

² Míg a szülők dolgoznak, kisdedüket bepólyázza egy faágra akasztják.

Hangra lel e költészetben a harci hősiség, a mezei munka, a mezező öröme és az elválás bújaja: a szüleitől búcsúzók ara siralma. Néha a humor gyöngyei is fölcsilannak. Például „A megokosodott fiú“ című ballada egy ügyetlen és korlátolt legényt rajzol, aki okos lányt vesz el; ifjú felesége őt kioktatja s az apa ekként dicséri meg most, azelőtt gyakran korholt fiát:

Mily jó, hogy megházasodtál,
S okos és bölcs asszonyt hoztál,
Alig mult egy nap meg éj el,
S megáldott az Isten ésszel!

A mondottak alapján állíthatjuk, hogy a finn népköltés első helyen áll a különféle népek szellemi termékeinek versenyében. Sok hírneves műköltőnek alkotásai nyomába sem léphetnek ez egyszerű északi nép alkotta költeményeknek. Már maga a nyelv gazdagsága s a ritmus játszi lejtése felülmúl minden más népköltészetet. De még növeli e versek hatását a finom érzést eláruló, kifejező dallam, amely némelyik dallal együtt születik. Az újabb finn népdalok, s velük együtt a dallam is, már változatosabb, mint a régi klasszikus daloké, de amazok többet öriztek meg azokból a régi zenei motívumokból, amelyeket a finn nép még őshazájából hozott magával. Mint az újabb kutatás kiderítette, a Finn- és Oroszország érintkező szélein: Karjalában és Lappföldön fennmaradt dallamokban az ősi finn-ugor, sőt uralaltáji muzsikának évezredes emlékei lappanganak. A finn-lapp zenei elemek egészen Japánig nyomozhatók s ez ősi emlékek újabb korban nagy finn zeneszerzőket, köztük Sibeliust is meghihtették.

Amióta Suomi, vagyis Finnország belépett a szabad, független államok sorába, minden téren s így a zenében is új virágzás korszaka kezdődik. Minden remény megvan arra, hogy e kiváló rokonnépünk a zene és a műköltészet nemzetközi versenyében is rövid idő alatt az első közé kerül, amint az a folklórban és a nyelvészetben már meg is történt.

PETŐFI.

A. Järventaus.

*véres játéknak már vége, vége ...
segesvári sikon zordon éj ül.
magyar sereg gyásza, veresége
cár hadának így lett dicsőségül.
táborban dalol, vigad a muszka —
z éjszakában halkán sir a pusztá.*

*S midőn a sir már elkészült felében,
A mocsárnál két muszka egy hőst lelt még.
A gödörbe csak beledobták éppen,
A többivel, hogy őt is elföldeljék.
Az elesett hős ifju arcu honvéd,
Oly fiatal, még nem is mult huszonhét ...*

*ott, hol imént népek harca tombolt,
ol legforróbb volt dühe a csatának,
ost összehordják a halotti dombot,
ogy ott a hősök hosszan álmodnának.
agyar s orosz fekszenek siri ágyra,
egtörte őket csaták vér-igája.*

*De ime! Most a sirnak pereméről
Egy nyaláb irás röppen szét a széllel.
A golycsok közül, pirosan a vértől,
Mint rőt levelek hullnak szerte-széjjel.
S most azokat, míg világít a fáklya,
A muszka tiszt meggyűjti — s megcsodálja.*

S kiált: Dalok idegen furcsa nyelvel
S szent örökét rádobja a halottra.
És nemsokára mindent sirja nyelt el,
Amint a költő utólszor dalolta.
De a dalok a földből is kikelnek,
S a porbasujtott népről énekelnek.

S ha alszik már a tábor: hallga, hallga!
Ím, kél a pusztá s elkezd énekelni.
Az egész tájék belevész a dalba
S a holtakat szólítja, hívja, kelti.
A zúgó fák a szót egymásnak adják:
Már dálnokod sincs, egykor szent szabadság!

De ráfelelnek: Él Petőfi! S eljő,
Még megjelenvén ő egy új tavasszal.
S puszták fölé hirt vitt az esti szellő,
Mely bátorit és biztat és vigasztal:
Ha csörren majd a kard a kardok élén.
Petőfi lelke jár e nemzet élén!

Finn eredetiből: ifj. Szász Károly.

Lív dalok.

1.

Idegen országban.
Oh, miért fáj úgy a szívem,
Miért száll e bú reám?
Azért sajog, fáj a szívem,
Mert messzi van a hazám.

Gazdag falvak váltakoznak,
Városi fény, ragyogás,
Havasok közt széles víz fut...
Szülőföldem, hej, be más!

Kis falunk a tenger partján,
Homokos táj drága hon;
Csermely mellett kicsi kunyhó:
Én csak rólok álmodom!

2.

Halászdal.
Kis koromban ki ringatott,
S ki volt nékem oltalom,
Almom fölött midőn őrt állt
S zengte altató dalom?

Kiskoromban jó anyácskám
Ringatott s hajolt fölém;
Nótás ajka lágy szavánál
Szunnyadék el hű ölén.

Hogy felnőttem, már a hullám
Ringat engem csónakon,
S most a tenger hullámkeble
Számomra az oltalom.

S majdan egyszer búcsuzóra
Bősz vihar zúg dalt nekem:
„Szállj halász le; itt az óra,
Almodozzál odalenn!”

3.

A lívek zászlódala.
Lív testvérek! hadd emeljük
Ezt a szent jelet ma fel,
Mely alélt sorsunkban minket
Összetart és fölemel.
Itt: e zöld-fehér-kék zászló
Fenn lobogva így beszél:
A lív nép, bár elfeledten,
Él és szebb jövőt remél.

Fönt a zöld szín ezt jelenti:
Árnyas erdők lombja vár.
S a fehér, hogy a homoktól
Hosszan izzik part s határ;
A fehér alatt az ég-szín
Kéklő tengerünk jele;
Vad vihar zajgó hulláma
Gyakran ijesztget vele.

Zöld-fehér-kék szín kiáltja,
— Ismételje, aki hív:
Jöjj, lív testvér, egyesüljünk,
Szívtől gyógyul majd a szív.
Jöjj közénk; úgy boldogulunk,
Hogyha mind együtt leszünk!
Jöjj közénk, a parti nyelvet
Beszeld, dalold, zengd velünk!
Fordította: dr. Lukinich Frigyes.

Báthory István emlékezete.*

Írta: Rugonfalvi Kiss István.

Két nemzet kegyelete eleveníti fel a nagy Báthory István emlékezetét születésének négyszázados fordulóján. A lengyelek egyik legjelesebb királyukat tisztelik benne, mi pedig az erdélyi fejedelemség megalapítóját, a magyar nemzet hűséges, derék fiát, aki a lengyel trónon is azon töprengött, hogy mit tehet nemzete felemeléséért, szabaddá, nagyvá tételéért.

Megemlékezésünk nemcsak a kegyelet felemelő érzetével hat lelkünkre, hanem becses tanulságokat is nyújt mind nekünk, mind a lengyeleknek; az ő politikája ma is iránytűje lehet mindkét nemzetnek.

Nem ismerhetjük meg őt, ha csak magyar szempontból, mint erdélyi fejedelmet tekintjük; de viszont a lengyelek sem láthatják tisztán nagyságát, ha szülőhazájához való viszonyától, multjától elvonatkozva lengyel királyságán, uralkodásán túl nem hat érdeklődésük.

Megkísérlem, hogy a rendelkezésünkre álló töredékekből vázlatos, de mégis teljes képet adjak a dicső erdélyi vajdáról és lengyel királyról.

A Báthory-család nem ősi magyar eredetű. Egyik vélemény szerint attól a Vencelin lovagtól származott, aki Szent Istvánt lovaggá ütötte és a lázadó Koppány törzsfő elleni harcát vezette, a másik változat szerint pedig az első ős valamivel később jött az országba és rokonságban állott a Németországban uralkodó Hohenstaufokkal. Bármelyik állítás előkelő származásra mutat; éppen ez jogosította fel a család egyik tagját, Videt arra, hogy Salamon és Géza viszálya közepett a magyar trón elérésére gondoljon. Az idegen nemzetség magyar talajon hamar megmagyarosodott. Vencelin unokája már a pogány Koppány nevet viseli; Bátor Opos pedig legendás hírű mintaképe a magyar lovagnak. Csodás vitézek, elsőrendű magyar államférfiak sarjznak az idegen töről, akik dús érdemeikkel ékesítették történelmünket. Izzó magyarrá tette őket a nyírségi pusztá, melynek mocsárvarában, Bátorban ütöttek tanyát. A Báthory-család idővel két ágra szakadt, az csesdire és a somlyaira, de mindkét ág örökségképen őrzé a nagyratörő Báthory-lelket; a különbség közöttük az, hogy egyik az udvar, a másik Erdély felé tájékozódik, az egyik nádort, országbíró, a másik erdélyi vajdát ad az országnak. A két ág útja akkor válik el, csaknem ellenségesen, midőn a Jagellók árnyékuralma alatt a nemzeti eszmény összeütközésbe kerül az uralkodóház érdekeivel.

Amily ádáz ellensége Báthory István nádor a nemzeti párt vezérének, Szapolyai Jánosnak, a későbbi magyar királynak, éppen olyan odaadó hívei a somlyaiak, akiket erre a Hunyadiakkal küzdő, törökverő nagy ősök emléke kötelez. Báthory Miklós erdélyi vajda fia, István szintén Erdély vajdája lett a mohácsi vész után. Isten három fiúval áldotta meg őt: Andrással, Kristóffal és Istvánnal. Az előbbi csak a szatmári kapitányságig vitte, a két utóbbit azonban Erdély fejedelmi székébe emelték erényeik.

* Debrecen sz. kir. város emlékünnepején tartott emlékezés, amelynek közlésével folyóiratunk kegyeletét óhajtja kifejezni a nagy uralkodó iránt, aki a törökkel ápolt barátság és az észtek védelmezése által öntudatlanul is tanuságot tett a fajrokonság érzelmeiről. Szerk.

István vajda nagyon szerette és igen jól nevelte s nemcsak itthon, hanem külföldi egyetemeken is taníttatta fiait. Az akkori magyar úrfi is diszítette a tudomány (bár például a törökverő István vajda írni sem tudott), de legkiválóbb ékessége a kiváló kardforgatás, a katonai erény volt.

A fiatal Báthory István emberséget és politikai bölcseséget Várday Pál esztergomi érsek és királyi helytartó, majd Ferdinánd király udvarában tanult, magasabbrendű tudományokat a páduai egyetemen, a katonai tudást pedig gyakorlatilag sajátította el a harctereken.

Közéleti szereplését akkor kezdte, amikor János Zsigmond választott király visszatért és átvette Erdélyben az uralmat. Érezte, hogy nem maradhat Ferdinánd udvarában; őt családi hagyományai Erdélyhez és János király fiaihoz kötötték. Szolgált tehát urát karddal és ésszel. Ő hódította meg Szatmárt, ő ügyelt fel a fontos váradi várra és mint János Zsigmond meghitt tanácsosa, nemcsak Erdély és kapcsolt részeinek kormányzatát, hanem külpolitikáját is irányította. Az a vágy töltötte el, hogy a két versengő uralkodó, János Zsigmond és Ferdinánd pusztító harcait megszüntetve, közöttük békét hozzon létre. Mikor ennek az eszmének megnyerte urát, szívesen vállalta a követséget is Ferdinándhoz. Míg ő azon fáradozott, hogy a nemzetre nézve kedvező feltételeknek nyerje meg Ferdinándot, a Békés Gáspár befolyása alá került János Zsigmond éppen akkor indított újabb háborút, amikor a megegyezést sikerült létrehoznia. Emiatt a bosszús Ferdinánd őt ártatlanul elfogatta. Kétévi fogsága alatt volt elég ideje arra, hogy a németből végleg kiábránduljon. Mint a török szövetség rendíthetetlen híve tért vissza hazájába; de régi befolyását nem nyerhette vissza. Riválisa, Békés Gáspár maradt a király legbizalmasabb tanácsosa; most már ő hangolta a töröktől való elszakadásra s a némettel békességre. Így kötötte meg Miksa császárral nagy engedmények árán János Zsigmond és az önálló Erdély kárára a speyeri békét. A beteges János Zsigmond meghalt a béke ratifikálása előtt. Halála után az erdélyi országgyűlés többsége tudni sem akart a béke elfogadásáról. Nem is csoda, mert a béke Erdély patrónusának, a szultánnak tudta és beleegyezése nélkül jött létre. A szultán megsértése azzal a veszedelemmel fenyegetett, hogy elveszítik a porta addig élvezett jóakarátát és a tisztességes függő viszonyt a kérlelhetetlen, brutális hódoltság váltja fel. Tudták azt jól, hogy Miksa császár nem védelmezheti meg őket a török haragja ellen. Bántólag hatott az is, hogy a speyeri szerződés Erdélyt a Habsburgok hűbéres tartományává süllyesztette, melynek élére Miksa és utódai tetszés szerint nevezhetnek ki vajdát.

A szoros hűbéri viszonytal szemben állott a töröktől való csaknem elméleti függés, ami kifejezést nyert az adó csekély összegében (egykorú nyilatkozat szerint akármelyik szebeni mesterember kifizethette volna egyévi jövedelméből!) és abban, hogy a porta már négy évvel azelőtt hozzájárult az erdélyi országgyűlés azon kéréséhez, hogy János Zsigmond magtalan elhalálózása esetére fejedelmüket szabadon választassák.

Az erdélyi országgyűlés tehát a nagyobb biztonságot, a nagyobb szabadságot választotta, midőn a speyeri szerződést elutasítva, törvényben biztosított jogához, a szabad választáshoz ragaszkodott. Követe útján jelentést tett a portához János Zsigmond haláláról és engedélyt kért arra, hogy utódát megválaszthassa, előre felhíván a szultán figyelmét Báthory István kiváló érdemeire és hűségére.

A szultán követet küldött a gyűlésre és fermánt, melyben kifejezésre juttatta azt, hogy ismeri Báthory hűségét, őt tehát elismeri Erdély uralkodójának. Valószínű, hogy a szultán az országgyűlés bejelentését úgy tekintette, mintha Báthoryt már meg is választották volna. Az országgyűlés azonban a szabad választásban látván Erdély önállóságának biztosítékát, a szultán fermánját nem bontotta fel, hogy előkul ne szolgálhasson ez az eset a szabad választási jog megsértéséhez.

Ezek az előzmények biztosították Báthory megválasztását, nem volt tehát semmi befolyása annak a hadseregnek, mellyel Báthory Kristóf ideiglenes kormányzó felvonult. Természetesen nem volt az országgyűlés mindenik tagja Báthory pártján. Miksának már lekötötték magukat János Zsigmond végrendeletének végrehajtói, a testamentumok urak és híveik, akik éppen a speyeri szerződés végrehajtása érdekében Békés Gáspár részére szerették volna a vajdai tisztet biztosítani, de már maga a választás is ellenkezett a szerződés leglényegesebb pontjával. A Békés-párt annyira megbénult, hogy nem tudott cselekedni, különösen a szászokról jegyezték fel, hogy még mukkanni sem mertek.

Báthory István választása volt az erdélyi fejedelemség megalakulásának befejező ténye.

János Zsigmond nem volt fejedelem, hanem választott király. Atyai örökség címen és a szultán jóakaratóból bírta az ország egy részét, amelynek alapjául, központjául Fráter György Erdélyt szemelte ki ugyan, de János Zsigmond a magyarországi részek kérésére attól sem idegenkedett, hogy Nagyváradon székeljen, sőt ott meg is kezdette a királyi palota építését. Báthory István választása eldöntötte azt is, hogy az új alakulás súlypontja Erdély, melynek csak kiegészítői a magyarországi részek.

Bár Erdélyt részeivel együtt egységes és önálló fejedelemségnek tekintik, Báthory nem fejedelemnek, hanem vajdának választotta magát. Ezzel akarta Miksa császárt lefegyverezni, ezzel akarta alátámasztani azon ígéretének hitelét, hogy a maga részéről a speyeri szerződést elfogadja, sőt titokban hűségesküt is tett Miksának. Esküje azt is magában foglalta, hogy Miksa kívánságára bármikor lemond a vajdai méltóságról. Ennek volt az eredménye az, hogy se Miksa, sem pedig Békés Gáspár nem léphettek fel ellene nyíltan. Békés azonban nem nyugodott bele a változhatatlanba. Gyűjtötte Erdélyben a pártot különösen a szászok és székelyek körében. Ennek következménye az lett, hogy Báthory ostrom alá vettette Fogarast. Békés kénytelen volt a várból kiszökni, és ettől kezdve Miksa támogatásával nyíltan gyűjtötte a sereget, sőt a törököt is igyekezett megnyerni. Be is ütött Erdélybe, de a szerencse Báthorynak kedvezett. A kerelószentpáli csata földönfutóvá tette ellenfelét.

Békés rezgelődése négy évig kötötte le Báthoryt, de azért ráért, hogy azokon az alapokon, melyeket Fráter György rakott le, tovább fejlessze és rendezze Erdély politikai, igazságszolgáltatási, honvédelmi, vallási és nevelésügyi viszonyait.

Rövid uralkodásának jellemzésére három mozzanatot emelek ki. Mikor választása után az erdélyi országgyűlés hűségesküt tett neki, azt kívánta, hogy a várkapitányok esküdjenek hűséget bátyjának, Kristófnak is. Ezt már az egykorúak is a dinasztikus politika jeleként fogták fel. Nem is tévedtek, mert kérésére később a szultán is hozzájárult ahhoz, hogy családjában öröklődjék a fejedelmi méltóság.

Ő az Erdélyt jellemző vallási türelmi politika megalapítója. Türelmes volt a maga módja szerint János Zsigmond is, s a türelem szel-

leme alatta megnyilvánult az országgyűléseken is, de János Zsigmond nem tudott elfogulatlan lenni. Valóságos pártember volt és hitfeleit világi téren is sokszor részesítette meg nem engedett előnyben. Báthory hű maradt a római kath. egyházhoz, de a vallási meggyőződést a legbensőbb magánügynek tekintette, azt politikai téren nem érvényesítette. Számot vetett azzal, hogy alattvalói csaknem kivétel nélkül protestánsok; választása után protestáns templomban adott hálát Istennek és később is figyelemmel volt arra, hogy nyilvánosan ne vegyen részt kath. istentiszteleten, hogy ezzel alattvalói vallási érzületét ne sértse. Mikor hitsorsosai arra buzdították, hogy hatalmát használja fel a katolikus hit visszaállítására, azt felelte: Én népeimen és nem azok lelkiismeretén uralkodom; Isten három dolgot tartott fenn magának: semmiből teremteni, a jövőt tudni és a lelken uralkodni. Munkatársait valláskülönbség nélkül, éles emberismerettel választotta és megtette azt, hogy a római pápához is protestáns követet küldött. Eppen így türelmes volt faji szempontból. A százoknak régi jogait féltve őrizte. Kedvelt szavajárása volt: Quod pater in familia, idem princeps est in republica.

Istenfélő, népét szerető uralkodó volt és áldás is kísérte igyekezeit. Két nagyhatalom versengése között kicsiny államának hajóját úgy kormányozta, hogy erényeinek híre messi földön ismeretessé vált.

Ez indította a lengyelek egy részét arra, hogy őt királyuknak jelöljék. Lengyelországot ugyanis az a szégyen érte, hogy királya, Valois Henrik egy dús lakoma után megszökött, hogy bátyja halála után elfoglalhassa a francia trónt. Minthogy még arra sem vett fáradságot, hogy a lengyel trónról lemondjon, a lengyelek elhatározták, hogy kilenc hónapig várakoznak rá és ha nem tér vissza, más királyt választanak.

A hűtlenül elhagyott trónra több jelölt jelentkezett. Már Henrik megválasztása előtt kivetette a hálót Miksa német császár, aki a rég bevált módszer szerint, házasság útján akart a nagy birodalom birtonkához jutni. A véletlen úgy hozta, hogy az utolsó Jagello, Zsigmond Agost felesége, éppen úgy, mint az utolsó Árpád-házi III. Endre és az utolsó magyar Jagello, II. Lajos királyunk szintén Habsburg-házbeli felesége meddő volt és így dús örökségre nyújtott kilátást. Hasztalan akart szabadulni az utódra vágyó Zsigmond Agost tőle, a Miksa által megnyert pápai szék nem járult hozzá házassága felbontásához, mert Miksának sikerült meggyőzni a pápát arról, hogy a törököt csak a Lengyelországgal gyarapodott Habsburg-hatalom űzheti ki Európából. Miksának most is a pápa, a lengyel főpapok és a lengyelországi tekintélyes számú németek, különösen a gazdag kereskedő és iparos városok voltak legfőbb támogatói; a nemzeti eszmétől áthatott néhány főúr és különösen a köznemesek azonban aggódva gondoltak arra, hogy Habsburg-uralom alatt Magyarország sorsára jutnak.

A másik jelölt *Rettenetes Iván* orosz cár volt, aki már Livóniát elfoglalta Lengyelországtól és Litvánia után is kinyújtotta karját. Neki az a célja, hogy roppant birodalmának a tenger felé kijárását biztosítson, de a kockázatos háborúnál olcsóbb, kényelmesebb és biztosabb eszköznek tartotta, ha királlyá választatja magát. Miksa jelöltsége nem aggasztotta; ő Lengyelország jólétével annyira nem törődött, hogy egyességi ajánlatot is tett Miksának *Lengyelország felosztására, ezt Miksa tárgyalási alapul el is fogadta.*

A harmadik jelölt, *Báthory István* mögött nem állnak olyan hatalmas erőforrások; csupán szándékai tisztaságával és erényeivel lép a versenytérre. Az ő párthívei túlnyomóan protestánsok, akiknek száma akkor olyan tekintélyes volt, hogy Valois Henriket, Medicis Katalin

fiát, a Szent Bertalan-éjrt rendező Károly király öccsét rá tudták kényszeríteni a vallásszabadságot biztosító lex Henriciana szentesítésére. Midőn megindult az erőszakos ellenreformáció, a türelméről híres Báthory István megnyerése és győzelemre juttatása nagy mértékben érdekükben állott. Őt támogatták a türelmes katolikusok is, bárha a habsburgi érdekeket támogató főpapok Báthoryról azt hirdették, hogy a törökkel cimborál és titokban protestáns. Jó ajánlólevél volt minden hazaszerető lengyel szemében az is, hogy Báthory egy kis állam fejedelme volt, tehát semmiféle nagyhatalmi érdekeknek nem áldozhatja fel Lengyelországot. Ki is jelentette, hogy életét Lengyelországnak szenteli, célja az, hogy a lengyel királyság területi épségét visszaállítsa, az oroszok által elfoglalt területeket visszaszerezze.

Három ellensége volt akkor Lengyelországnak: az orosz, a német és a török. Ezek között a leghatalmasabb, mellyel Európa egyetlen hatalma sem ért fel: a török. Az oroszokkal való leszámolás és a törökkel való harc felülmúlta Lengyelország teljesítőképességét, de Báthory magával hozta a török jóindulatát, a szabad kezet Moszkva ellen, aminek biztosítékaul tekinthették azt, hogy a szultán is melegen ajánlotta az ő megválasztását. A Báthory-párt tehát üdvösnek tartotta a fejedelem programját: *harc a muszka és szükség esetén a német ellen és béke a törökkel.*

Végül nyomós érv volt megválasztása mellett, hogy tekintélyes összeget ajánlott fel a Rettenetes Iván fogságában synylódó lengyel állampolgárok kiváltására és ígéretet tett arra, hogy az utolsó Jagello nővérét, Annát feleségül veszi, aki ebben az esetben családi örökségét ajánlotta fel az államnak. A választás azzal a szokatlan eredménnyel végződött, hogy a szenátus a főpapok hatására Miksát, a köznemesek pedig Báthoryt választották meg, amihez később a szenátus is hozzájárult. Ez alapon a kis fejedelem Miksa és Rettenetes Iván nagy bosszúságára elfoglalta a trónt.

Báthory nagy tapintattal egymás után pártjára vonta a főpapokat és Miksa halála után az oltalom nélkül maradt németek, különösen a makacs Danzig ellenállását megtörve, biztosította az ország egységét. Ezután következett az ő királyi programja: az orosz háború. A dolyfős Rettenetes Ivánt három hadjáratban porig alázták!

Miksa halála után a pápai szék ellenszenve is enyhült vele szemben, de még az orosz háború alatt is éreznie kellett annak maradványait mindaddig, amíg a pápai nuncius, Possevino előtt nem engedett őszinte bepillantást terveibe és nem ismertette a helyzetet. Csak akkor látták be, hogy Rettenetes Iván győzelme a keleti egyház terjedését vonta volna maga után; Báthory győzelme pedig éppen ellenkezőleg arra bírta a durvalelkű cárt, hogy ő közeledjék a pápához és ajánlatot tegyen az unió elfogadására. Báthory győzelme így szolgálta a szentszék, a római katolikus egyház érdekeit is.

Báthory célja az volt, hogy nem elégszik meg Livonia visszafoglalásával, hanem elfoglalja Oroszországot is. Ehhez a porta szívesen hozzájárult és már arról is tárgyaltak, hogy valamelyik Báthory fiú legyen orosz cár. Különös valószínűséget öltött ez a terv Rettenetes Iván halála után, midőn Oroszország bomladozni kezdett. Azonban Báthory nem tudta kihasználni a helyzetet, mert a lengyel nemesség nem értette meg nagy királya céljait és azokért nem volt hajlandó áldozatokat hozni. Ugyancsak nem értette meg Báthory törekvéseit belpolitikai szempontból sem. Mivel erős kézzel tartotta a széthúzó elemek gyepelőjét, zsarnoknak tartották és hevesen tiltakoztak azon terv ellen,

hogy az ártalmas szabadkirályválasztás megszüntetésével a Báthory-családban örökössé tegye a lengyel trónt.

Váratlan halála miatt életének műve befejezetlen maradt. Éppen így befejezetlen maradtak tervei Erdélyben és Magyarországon is. A lengyel trón gondjai sohasem tudták annyira lekötni, hogy ne gondolt volna szülőhazájára. Még addig is, amíg nagyműveltségű bátyja, Kristóf töltötte be a vajdai tiszteket, a követek sűrűn közlekedtek a két udvar között: István irányította Erdély kormányzását; még erősebb befolyást gyakorolt a kiskorú Báthory Zsigmond uralkodása alatt.

De nemcsak Erdély, hanem Magyarország is érdekelte őt. Összeköttetést tartott fenn az elégedetlen magyar urakkal, nem csinált titkot abból, hogy életprogramjának tartja a nemzeti királyság visszaállítását. Látja azt, hogy kedvező a helyzet a magyar nemzet részére, de — mint annyiszor — a magyarok most sem ismerték azt fel, a nemzeti érdekek ellen cselekedtek. „Mi szükség volt arra, hogy Miksa alatt Rudolfot is királlyá válasszák?” — kérdi. Ha ezt nem tették volna, Miksa halála után szabadon választhattak volna királyt. Most már Rudolf halálát be kell várniok, mert az törvényes királyuk. Szerencsére úgy hallja, hogy Rudolf beteges ember. Ha életében támadna ellene, csak gyalázatot szerezne nevére, de különben is jól meg kell vetni a fundamentumot az ilyen akcióra. A lengyelek erejét még nem használhatja fel, mert az oroszok ellen kell harcolnia, a törököt igyekszik hangozni és a jezsuitarend támogatásával a pápai széket is meggyőzni, hogy ő a szeretet szavával több eredményt érhet a magyarok visszatérítése terén, mint a gyűlölt Habsburgok. Rudolfal, bármiként ajánlgatják, nem köt békét. Ezt az ajtót tartja nyitva, hogy kedvező pillanatban a magyar nemzet felszabeditására kísérletet tegyen.

„Mit kívánjon éntülem az én hazámnak és atyámfiainak szerelme, sőt az Isten, az ki engem ez állapotra emelt, szüntelen elmémben forogatom. Tartozom Istennek hálaadással, hazámnak és azoknak, kiket Isten is kezembe bizott, oltalommal, gondviseléssel, segítséggel. Mi lehetne pedig Isten előtt üdvösségesebb, avagy ez világ szerént híresebb, nemesebb, mint az, aki hazáját veszendő állapotjából felemelhetné, avagy csak megsegíthetné? Az Isten jól látja szívemet, minden munka, fáradság, sőt a halál is idesnek látszanék, hogy én az én hazámnak ilyen utolsó szükségében segíthetnék Az világnak folyását senki másra nem fordíthatja, hanem csak az miben Isten rendelte. Nincs azért hová folyamodnunk, hanem csak az kegyelmes Istenhez, hogy ű adjon occasiót, adjon módot én nekem, kibem én az én hazámnak javára és megmaradására méltán indultattassam. Bizony halálommal is kész volnék megpecsételnem az én hazámhoz való szerelmemet!”

Márványba kívánckozó szavak! A hit és hazaszeretet olvadnak bennük felbonthatatlan, fenséges egységbe. Illő lenne, hogy minden magyar ember megismerje és lelkébe zárja őket.

Sajnos, a beteges hírű Rudolf császár túlélte őt; így a sors nem adott alkalmat arra, hogy terveit valóra válthassa, a magyar nemzeti királyságot visszavívhatta. Nemcsak Lengyelországban, hazánkban is befejezetlen maradt az ő munkája.

Lengyel életrajzi írója szerint, ha valamiben, abban vétett Lengyelország ellen, hogy korán halt meg. Korszakalkotó munkája úgy áll a lengyel történelemben, mint egy félbenmaradt monumentális épület alapja. A halál elvitte a művészt és eszméjét senkisémet tudta megvalósítani. Az ő munkája olyan, mint az óriás botja, melyet gazdája halála után senki sem tud felemelni.

Ennek tudata bántotta is őt halálos ágyán. Míg jobban érezte magát, kifejezte kívánságát, hogy Lengyel- és Magyarország királya Báthory Zsigmond, Erdély fejedelme pedig sógora, Zamojszky kancellár, az ő tehetséges, odaadó híve legyen. Mikor pedig elhagyta ereje, leíratta végrendeletét. A grodnói várból magyar föld felé száll a halál-dokló király minden gondolata.

„Megrövidültek napjaim. Erzékeim és szellemem felmondják a szolgálatot. Keveset tudok beszélni. Sértetlenül, épen, régi szabadságába visszaállítva, jó törvényekkel gazdagítva hagyom hazámat... Tudom, mivel tartozom hazámnak, mely nemcsak szült, táplált, hanem Isten után fel is emelt és dicsőségemért sok vért ontott.“

Vagyonának egy részét Erdélyre hagyja, hogy végső szükség esetén élhessen vele. Lelkét, tehetségét — sajnos — nem testálhatta senkire! Két nemes nemzet szíve dobban össze a nagy király születésének négyszázéves fordulóján; kegyeletos-ünneplésüknek azonban ma is bizonyos tragikus színt ad a be nem fejezett hatalmas mű, egy félbenmaradt nagy élet emléke.

A lengyelek legalább szabad, önálló, ép országban fejezhetik ki hálájukat a dicső királlyal szemben, aki szerencsésen megakadályozta Lengyelország felosztásának első tervét, szívós harcok árán visszavívta területi épségét és a további megmaradás biztos útját kijelölte; a trianoni Magyarország megemlékezésében elmélyül a tragikus vonás. — Mégis, mint sötét éjben világító fáklya, szent himnusz gyanánt, örök útmutatóként zendülnek meg és lesznek közkinccsé a nagy király legjellemzőbb szavai: „*Mit kívánjon éntülem az én hazámnak és atyámfiaiának szerelme, sőt az Isten, az ki engem ez állapotra emelt, szüntelen elmémben forgatom.*“

Azt a kincset, melyet Erdélynek hagyott, eltékozolhatta az érdeketlen utód, de ez a varázsige örök kincse, vezetője, felemelője lehet nemzetünknek, ha szent örökségként szívünkbe fogadjuk és komoly életprogrammá izmosítjuk.

Gömbös Gyula keleti útja és a rodostói ünnepség.

Napilapjaink részletesen beszámoltak arról a nevezetes útról, amelyet Gömbös Gyula miniszterelnök és Kánya Kálmán miniszter tettek két rokonnép országába. A turáni testvériség történetében külön fejezetet töltenek meg e 12 nap eseményei. Október 17-én utazott el a számra nézve kicsiny, de történeti fontosságú expedíció Budapestről s Belgrádon és Szófián át 19-én érkezett Törökország régi fővárosába, Isztambulba, ahol az ottani magyarok képviselői és *Behidzs* bej budapesti török követ fogadták az illusztris magyar utasokat, akik még ez este tovább utaztak Ankara felé. Másnap reggel érkeztek az új főváros határára, ahol először megtekintették a Gázi mintagazdaságát. Az itt dolgozó magyar munkások, György János gépgyári üzemvezetővel az élükön, lelkesen üdvözölték a minisztereket; majd a török lovas sportklub tagjai vonultak ki dr. Csiky Ferenc, a török állami ménés magyar főigazgatójának vezetése alatt köszönteni a magas vendégeket. Ankarában a pályaudvaron fényes fogadtatás volt; *Izmet* pasa miniszterelnökkel és *Tevfik Rüzsd*i bej külügyminiszterrel az élén a török közélet számos kiválósága fogadta az érkezőket. A díszszázad a magyar himnuszot játszotta. A magyar miniszterek *Tahy* László követünk kíséretében még a délelőtt folyamán meg-

kezdték nagyfontosságú tárgyalásaikat a török miniszterelnökkel és külügyminiszterrel. Este Izmet pasa díszebédet adott a magyar előkelőségek tiszteletére, amelyen nagyjelentőségű beszédek hangzottak el. Mind Izmet pasa, mind Gömbös kormányelnök beszéde hangsúlyozta a török-magyar együttérzést és a két testvérnemzet őszinte békevágyát s a szónokok poharukat a török, illetve a magyar nép és államfő üdvére ürítették.

Az ankarai látogatás súlypontja természetesen a Gázinál való fogadtatás volt. Október 21-én délután félőtkor kezdődött a kihallgatás, amelyen a magyar kormányelnök és külügyminiszter teljes két óra hosszatt időztek a Gázinál. Ez idő alatt a török urak körülvezették a magyar hírlap-tudósítókat a Gázi palotájában. Benda Jenő élénk színekkel festi a Gázi alakját abban a pillanatban, midőn a miniszterek után a magyar újságírókat fogadta; érdemesnek tartjuk e leírást folyóírtunkban megörökíteni.

„Kítáru előttünk Musztafa Kemál pasa dolgozószobájának ajtaja. Szórakozott pillantással csak azt látjuk meg, hogy a szoba közepén hatalmas tanácskozással áll. Egy mély beszögelést pedig teljesen megtölt egy könyvekkel megrakott nyitott polc. Minden figyelmünk a modern Törökország megteremtője, Musztafa Kemál pasa felé fordul, aki, amikor a sévresi szerződést összeszaggatta, valóban megérdemelte a „győző”-t jelentő Gázi nevet. A testéhez simuló fekete zsakett kiemeli középtermetű nyulánk alakjának karcsúságát. Széles vállak felett rendkívül kifejező, simára borotvált arc. Fekete haját hátrafésülve viseli, magas homloka alatt mélyen ég varázsló sötét szempárja. Orra erős és energikus, néhány árnyékos redő csak emeli arcának férfias benyomását.“

A Gázi többi közt a következő nevezetes szavakat intézte az újságírókhoz: „Az egész török nép barátságának és tiszteletének kifejezését adom át a magyar sajtó képviselőinek. Amint ezt a földet ma Törökországnak hívják, úgy az önök hazáját Géza király idejében Turkiának hívták. Ennek a bizonyítéka az, hogy a magyar szent Korona felső részén, amelyet a bizánci császár ajándékozott Géza királynak, a következő felírás olvasható: „Gézának, Turkia főkirályának”. Még egyszer örömmnek adok kifejezést, hogy önöket itt üdvözölhettem.“

Gömbös Gyula kormányelnök a következő lakonikus nyilatkozatot tette a fogadtatásról: „Rendkívül nagy megtiszteltetés számomra, hogy az új Törökország megalapítójánál tehettem ma tisztelgő látogatást, amelynek folyamán alkalmam volt meggyőződni arról, hogy itt Ankarában a legfontosabb politikai tényezők is testvéreknek tekintenek bennünket. Aki Kemál pasa öccsellenciáját látta és hallotta okfejtéseit, tudja és megérti, hogy miért ő a parancsnok, a győztes vezér.“

Az ankarai tartózkodás többi óráit szintén fontos tárgyalások és hivatalos tárgyalások foglalták le s hétfőn, október 23-án este a magyar vendégek a Gázi jachtján Rodostóba indultak, hogy részt vegyenek ott a Rákóczi lakóházánál lefolyt ünnepélyen. Másnap reggel 8 órakor kötött ki a hajó Rodostónál. A hivatalos látogatások után délután 3-kor a Rodostóba érkezett 175 tagú (köztük 16 országgyűlési képviselő) magyar csapattal együtt a miniszterek elzarándokoltak a nagy Bujdosó lakóházához, amelyen a magyar kormány régi formájába állítottatott vissza. A lélekemelő ünnepélyen többszáz főnyi török is megjelent. Bevezetőül magyarruhás tárogatók kuruc dalokat játszott, majd a himnusz hangzott fel, miután Gömbös miniszterelnök a ház lépcsőire hágva a következő ünnepi beszédet mondotta:

„Ide zarándokoltunk, hogy Rákóczi Ferenc, a nagy fejedelem emlékének hódoljunk. Ez azt jelenti, hogy elsősorban azoknak a gondolatoknak hódolunk, amelyeket ő a magyar történelemben képviselt. Ezek:

a haza, a szabadság és a függetlenség. Amiért ő életét számkivetésben töltötte: mi — csonkán bár —, de függetlenek vagyunk és sok évszázad küzdelmei után végre szabadságban élhetjük életünket. Ma egységes a nemzet, nincsenek túlzó pártoskodások, nincsenek kurucok és labancok s ezen a helyen hitet teszek, mint Magyarország miniszterelnöke, hogy nem lesz többé számkivetés az osztályrésze azoknak a magyar hazafiaknak, akik hazájukért élnek és halnak. Csodálatos, hogy valahányszor egy magyarnak menekülnie kellett hazájából, mindig ide jött a török testvérek közé, ahol testvérként fogadták, ugyanúgy, mint ma is, Magyarország nehéz történelmi helyzetében testvéreket találtunk ezen a földön. Amikor dicső fejedelmünk szellemének hódolására idejöttünk, tanuljuk meg ebből az emlékből, hogy nagy nemzetek történelmi elhivatottsága csak akkor van biztosítva, ha nemcsak egyesek, hanem az egész nemzet lelkesül a nagy nemzeti gondolatokért. A bujdosó fejedelem valószínűleg sokszor elmélázott itt, a zúgó tenger partján, a magyar sors fölött. Mi itt ma zarándokok vagyunk és alázatos lélekkel állunk ezen a helyen. Ma már nem kell imádkoznunk, hogy hazavigyük őt, bár még nincsen otthon. Ma a nagy fejedelem és valamennyi barátja, akik vele együtt szenvedtek, fent a mindenható Isten mellett érezhetik és tudhatják, hogy, bár csonkán, a nemzet megtalálta önmagát, amiért ő harcolt és küzdött, az valósággá vált. Én ma a magyar vármegyék földjét hoztam ide; termékeny földet hoztam és tudom, hogy Rákóczi emlékének istápolásával ki fog fejlődni ebből a földből a nagy gondolatnak az a terebélyes fája, amely a nemzeti egységben teljesedik ki és amelynek végső célja hatalmassá, erőssé tenni a nemzetet. Ezer évig a Rákócziak sorsa jellemezte a nemzet életét. Remélem, hogy ezentúl a szabadság hőseit odahaza ünnepelhetjük!“

A miniszterelnök szavait zúgó lelkesedés fogadta, majd *Tahy* László követ török nyelven tolmácsolta az elmondottakat. Ezután újra felhangzott a tárogató, majd *Ekrem* bej polgármester, azután *Pekár* Gyula a magyar országgyűlés nevében mondott költői szárnyalású beszédet, amely a magyar zarándokokat könnyekig meghatotta. Látnoki ihlettel szólaltatta meg a nagy Bujdosó szellemét, aki távol hazájától, e „siralmas remeteségben fejezte be hányt-vetett életét. Beszéde a szomorúan zengő akkorddal zárult:

„Hódolat a magyar szabadság örök fővezérének, nagyságos II. Rákóczi Ferenc őfelségének, de ugyanakkor forró nemzeti köszönet a nemes testvér török nemzetnek is azért a vendégszerető és védelmező gondoskodásért, mellyel a Vezérlő Fejedelmet annyi hosszú éven át megtisztelte s azért a megható kegyeletért, mellyel a nagy Bujdosó emlékét ma is oly híven őrzi a búsan mormoló tenger e magyar bánattól szent rodostói partján!“

Ezután *Baross* Gábor a TESz nevében mondott beszédet. *Miklós* Elemér francianyelvű beszédében *Mikes* Kelemen emlékét idézte, *Ridván* bej magyarnyelvű beszédet mondott, végül báró *Huszár* László, *Mikes* Kelemen leszármazottja és *Abaúj* megye kiküldöttje szólalt fel. Ezután a felsőház és a képviselőház koszorúját *Pekár* Gyula, a székesfőváros koszorúját *Csorna* Kálmán, *Nógrád* és *Hont* vármegye koszorúját *Soldos* Béla főispán helyezték el a ház küszöbére és a lépcsőkre, továbbá koszorút hozott a postaszemélyzet és igazgatóság, valamint a postások egyesülete; *Erődi-Harrach* Tihamér, *Katona* Máthé József, *Rákóczi* egyik katonája leszármazottjának koszorúját, *Komlóssy* Károly Tolna vármegye koszorúját helyezték el, végül koszorút küldött *Csongrád* vármegye is, valamint elhelyezték *Gyula diák* babérágát is, amelyet a költő *Mikes*

Kelemennek küldött. A kegyeletes ünnepség a Himnusz eléneklésével ért véget.

Az ünnepség után Gömbös Gyula megszemlélte a Rákóczi-ház helyrehozott helyiségeit, a vendégek beírták nevüket az emlékkönyvbe, Somogyi Endre őrnagy pedig a ház kertjében elszórta a hazulról hozott földet. Az ünnepség után a váli teát adott a városháza épületében, amelynek egyik termét Mányoki Adám Rákóczi Ferenc-festményének másolata díszíti.

Este hét órakor a magyar államférfiak és zarándokok a hajóállomásra mentek s visszautaztak Isztambulba, ahonnan a miniszterelnök és kísérete 25-én este Szófiába indult, a magyar zarándokok csapata pedig még tovább török földön maradt, hogy részt vegyen a Török Köztársaság decennáris ünnepségein.

A magyar államférfiak bulgáriai fogadtatása szintén a legmelegebb testvériség jegyében folyt le. Október 27-én Musanov miniszterelnöknél, majd Boris király nyári lakóhelyén folytak a tanácskozások, amelyek főleg gazdasági kérdések körül forogtak. A miniszterelnök a legnagyobb meglepéssel nyilvánította ki, hogy bulgáriai útja — hasonlóan a törökországihoz — teljes eredménnyel végződött. Különösen imponáló módon nyilvánult meg a bolgár nép rokonérzése a magyar nép iránt az államférfiak elutazása alkalmával, midőn a hivatalos búcsúztatás után a nép viharos tüntetése közben robgott ki a pályaudvarról a miniszterek vonata, mely október 28-án reggel érkezett Budapestre. Itt óriási tömeg várta az államférfiak megérkezését, amelynek nevében Kornis Gyula államtitkár üdvözölte a kormányelnököt, aki válaszában rámutatott azon eszmékre, amelyek vezetik őt keleti politikájában.

A rodostói magyar zarándokok közül a felsőház, a képviselőház és a Társadalmi Egyesületek Szövetségének megbízottai, Pekár Gyula képviselő, gróf Bethlen Pál felsőházi tag, Erődi-Harrach Tihamér, Somogyi Béla, Téglássy Géza, Rubinek István, Lukács Béla és Kálmán István képviselők, továbbá Baross Gábor, Zsilinszky Gábor, Zimmermann Lajos, Javornitzky Jenő, Majthényi Béla, vitéz Pesthy Müller József, Hallóssy István, Oláh János, Csorna Kálmán és dr. Fodor Sándor a rodostói út után Isztambulból Ankarába utaztak, hogy jelen legyenek a török köztársaság tízéves évfordulójának háromnapos ünnepségein. Résztvettek az ünnepi évforduló napján, október 29-én rendezett katonai díszfelvonuláson s ugyancsak ott voltak az Ankarai Palacéban rendezett fényes fogadtatáson és bálon, amelyen Musztafa Kemál pasa, a török köztársaság elnöke is megjelent.

Hétfőn délután Kemál pasa személyesen fogadta a magyar delegációt az ankarai nemzetgyűlés házában, ahol Pekár Gyula francia nyelven a következő beszéddel üdvözölte: „Engedje meg Excellenciád, hogy a magyar parlament tagjainak delegációja, valamint a három millió tagot képviselő Társadalmi Egyesületek Szövetségének a nevében a legnagyobb csodálattal és szeretettel üdvözöljem a magyar nemzet részéről a testvér török nemzetnek azt a gondviselészerű nagy államférfiát, aki a tíz év előtti káoszból megteremtette azt a dicsőség útján előretörő török köztársaságot, amelynek jubileumát most ünnepeljük. A magyar parlament tagjainak küldöttsége különös súlyt helyezett arra, hogy Excellenciád ezen a napon üdvözölje és hogy jelen legyen azon a vasárnap délelőtti nagyszerű felvonuláson, amelyen a jelen hadserege mellett felvonult Törökország jövőjének biztosítója, a török ifjúság. Ez a felvonulás valamennyiünkben kitörölhetetlen emléket hagyott. Egy nemzet vizsgálja a világtörténet múzsája előtt abban áll, hogy vajjon az a nemzet küz-

delmes létének során az adott kritikus pillanatban képes-e önmagából kitermelni azt a hivatott nagy államférfit, aki mint ekvivalens tényező képes nemzetét kivezetni nehéz helyzetéből. Törökország fényesen megállta ezt a vizsgát, amikor Excellenciádat állította a maga sorsa irányításának élére és a török nemzet nem csalódott. Mi, a testvér magyar nemzet, szívünk minden melegével és szeretetével üdvözljük ezúttal nemcsak a török nemzet bölcs belátását, hanem örömmel üdvözljük Excellenciádat is, akinek tízéves munkássága az ország élén hatalmas fordulatot jelent a török nemzet történetében s annak újjászületését jelenti."

Kemál pasa török nyelven válaszolt az üdvözlésre és szavait *Resid Saffet* bej tolmácsolta francia nyelven: „Nagyon örülök ennek a szíves és barátságos üdvözlésnek, amelyet az Önök küldöttsége a magyar parlament és társadalom nevében intézett hozzám a török köztársaság tízéves évfordulójának alkalmából. Örülök, hogy személyes kapcsolatba léphettem a küldöttség révén a nemes magyar nemzettel. Mint az önök szónoka mondta, egy nemzet nagysága nem politikai és geográfiai területétől függ, hanem eszményeinek fajsúlyától és lelki nemességétől. *Kérem önöket, fejezzék ki üdvözlétemet a magyar nemzet előtt és adják át a magyar nemzetnek, a magyar felsőháznak és képviselőháznak azzal, hogy a török nemzet üdvözli a testvér nagy magyar nemzetet.* Én tudom, hogy mekkora értéket jelent az emberiség szempontjából a magyar kultúra és nagyon örülök, hogy magyar testvéreim résztvettek az új Törökország tízéves jubileumán. Voltak idők, amikor távol állottunk egymástól, azonban ennek legfőbb oka az a valláskülönbőség volt, amely a két nemzetet elválasztotta egymástól. Most azonban abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy csak nemzeteink kultúrájának emelésével és országaink modernizálásával foglalkozunk, úgyhogy ennek a munkának a során a két nemzet között szoros kapcsolatot hozhatunk létre. Ennek a munkának a nyomán feltétlenül és rendíthetetlen hittel bízom a magyar nemzet jövőjében."

Pekár Gyula közölte még *Kemál* pasával, hogy Magyarország a jövő évben kultúrkongresszust készül rendezni Attila megkoronáztatásának ezeröttszázadik évfordulóján.

Az ünnepélyes fogadtatások után a magyar deputáció tagjai vonatra ültek s kedden délben egy órakor indult el a magyar zarándokok különvonata, amellyel október 31-én hajnalban három órakor érkeztek meg a keleti pályaudvarra.

A törökországi és bulgáriai szép napok hatalmas mértékben elősegítették a három rokon nemzet egymáshoz való barátságos viszonyának fejlődését, s kulturális téren is bizonyára éreztetni fogják üdvöshatásukat.

B. A.

A magyar és a finn tuberkulózis elleni küzdelemről.

Írta: dr. Gaskó Dezső.

Európa országainak tudományos halandóságát összehasonlítván, Kelet- és Nyugat-Európa országai között lényeges különbséget találunk Nyugat-Európa javára. Finn-, Észt- és Magyarország ezen vonatkozásban kétségtelenül keleti Európához tartoznak. Ezidőszert a gümőkór a legelterjedtebb népbetegség Finn- és Magyarországon egyaránt. A halálozási sta-

tisztikák adatai szerint e két országban gümőkórban hal meg évente a legtöbb ember; több halálos áldozata van a gümőkórnak egyedül, mint az összes többi fertőző betegségeknek együttvéve. Finnországban évente körülbelül 8000 ember hal meg tüdővészben, míg az összhalandóság körülbelül 50.000-re rúg. Magyarországon 1932-ben 16.416 ember halt meg gümőkórban, az összhalandóság pedig 155.516 volt.

Ha abból a véleményből indulunk ki, hogy a magas gümőkórhalandóság a rossz egészségügyi viszonyok kifejezője és a tuberkulózis elleni küzdelem kezdetlegességének a folyománya, akkor nincsen okunk büszkének lenni. De ha ezt a kérdést az említett két országban pontosan megfigyeljük, úgy látjuk, hogy a tuberkulózis-kérdés, amely mindenekelőtt orvosi és szociális kérdés, itt politikai kérdés is lehet.

Finnország szociális viszonyai jobbak, mint hazánkéi. Nagyjában azonos szociális viszonyok vannak ott is, mint a skandináv államokban: Svédországban, Norvégiában és Dániában. Mégis, ha a Finnország gümőkóri halandóságának arányszámát nézzük, ellentétben az említett államokéval, az Kelet-Európa tuberkulotikus halandóságával egyezik meg nagyjában. Például 1930-ban az arányszám 10.000 lakosra számítva 23, Magyarországon pedig 19. Ezzel szemben Finnország csak 1917-ben lett önálló állam, miután 110 éven át Oroszország uralma alatt volt. A múlt évszázadnak legutóbbi és a mostaninak első évtizede minden kultúrállamban az élénk tuberkulózis elleni küzdelem időszaka volt. Mindenütt gyógyintézetek és gondozó intézmények létesültek, úgyhogy a tuberkulózis elleni küzdelem a legtöbb államban már erősen kialakult. A tuberkulózis-kérdés pénzkérdés és az orosz uralom alatt Finnországnak nem volt lehetősége saját pénzeszközeit a tuberkulózis leküzdésére fordítani. Az orosz idők és az önállóságuk ideje közötti különbség megvilágítására elég csupán két számra hivatkozni. Az orosz uralom idejében a költségvetésből a tuberkulózis leküzdésére sok éven keresztül csak évi 5000 márka volt engedélyezve, míg az összeg 1931-ben körülbelül 40.000.000 finn márkára emelkedett.*

Ugyanaz a világegés, amely Finnország függetlenségét eredményezte, szülte szörnyű magzatát: Trianont. Magyarország elvesztette területe 67,3%-át és lakosainak 58,4%-át. Mint minden kultúrintézményünkben, a tuberkulózis elleni küzdelem hálózatában is súlyos veszteséget okozott Trianon. Elvesztettünk 12 szanatórium közül 6-ot és a meglévő 20 tüdőbetegpavillon közül 9 került az utódállamok területére.

Nem kevesebb súlyos veszteség érte hazánkat tüdőbeteggondozó intézetek elvesztésével. 62 tüdőbeteggondozó intézetből 29 intézetet szakítottak le Magyarországot testéről, maradt tehát 33 intézetünk. Ezek közül is 8 működését kénytelen volt abbahagyni, részben anyagi hiánya, részben a helyiségek más célra való felhasználása miatt. (Mennekülték, lakásínség stb.)

Magyarország 1925-ben ismét visszaállította a Tuberkulózis Elleni Küzdelem Országos Bizottságának működését s nagy anyagi és erkölcsi harcot indított a gümőkór pusztításával szemben.

A tuberkulózis elleni küzdelem egyik legfőbb irányelve az, hogy elegendő kórházi ágy álljon a betegek rendelkezésére. Ebben Finnország

* Megjegyezzük, hogy a mostani finn márka értéke a háború előttinek csak körülbelül $\frac{1}{8}$ része.

hatalmas lendületet mutat. Amíg 1903-ban mindössze 200 ágygal rendelkezett, 1923-ban már 1000, jelenleg több mint 3500 ágy áll rendelkezésre.

Hazánkban ezen a téren még érezhető hiányok vannak. Egyrészt a gümőkórban elhaltak évi számához képest kevés a kórházi ágy, másrészt szanatóriumaink egy részének sok ágya betöltetlenül állni kénytelen, mivel a fenntartáshoz az anyagi eszközök hiányoznak. Magyarországon a kórházi ápolási költséget illetőleg csak szegény vagy gazdag ember van, a törvény nem ismer kedvezményes kórházi ápolást fizetőt, ami például Finnországban a legtöbb helyen megvalósított fogalom.

A modern tuberkulóziselleni küzdelem középpontjában a tüdőbeteg-gondozó intézetek állanak. Finnország és Magyarország az elsők között voltak ezen intézmények létesítésében. A világon az első intézet, Calmette intézete, 1901-ben Franciaországban nyílt meg és alig néhány évvel később, 1904-ben, Finnországban (Helszinki), 1906-ban pedig Magyarországon (Szombathely) nyílt meg az első dispansaire. Jelenleg Finnországban 16 városban van tüdőbeteggondozó intézet; ezek között a legnagyobb és legjobban szervezett a helszinki-i intézet. Finnország agrár-állam, a lakosság 83%-a vidéken él s különösen a gyéren lakott vidékeken a tuberkulózis-gondozást nehezebb megszervezni.

A vidéki tüdőbeteggondozó intézetekben legtöbbször a községi orvos egyúttal a gondozó orvosa is, aki mellett egy-két gondozó nővér működik, meglátogatván a lakásokat, tanácsadásban tisztaságra és a fertőzés leküzdésének kioktatásában segítő keze az orvosnak.

Ezen intézeteken kívül még 175 község van a gondozó tevékenység szempontjából megszervezve. Ezek az úgynevezett tuberkulózis gondozási körök. Minden ilyen körben egy orvos és minden községben egy vagy több gondozó nővér működik. Finnországban a lakosságnak körülbelül egyharmada van a tüdőbeteggondozás szempontjából megszervezve.

Az 1932. évben hazánkban 74 tüdőbeteggondozó intézet volt. Budapesten 10, vidéken 64. (Egy vidéki intézet működése szünetelt.) Sajnos, ez a szám még mindig kevés, mert a 8,742.999 főnyi lakosságból 1932-ben még csak 2,724.739, vagyis 31.1% élt a tuberkulózis elleni szakgondozás területén.

A szociális viszonyok összefüggését a gümőkór terjedésének mértékével elvitatni nem lehet. Viszont kétségtelen az is, hogy a tuberkulózis halandóságát a jól megszervezett tuberkulózis elleni küzdelem szabályszerűleg csökkenti. Finnország és Magyarország magas kultúrájának nem lekicsinyelhető zsinórmértéke a két ország mindinkább erősödő tuberkulózis elleni küzdelme.

1931-ben, a IV. finn-ugor kultúrkongresszuson járt magyar orvosok őszinte megértéssel vettek tudomást északi rokonaink magas egészségügyi kultúrájáról és Magyarországon mindinkább erősödik az orvosok között a megindult mozgalom, hogy a finn és az észt orvosok baráti megmozdulását hasonló rokoni érzcclellemmel, az orvosi tudományos kapcsolatok kimélyítésével viszonzozzuk.

„Attila, svéd király.“

Írta: Leffler Béla (Stockholm).

A svéd királyi történettudományi és régiségtani akadémia 1808-ban kiadott évkönyvében, a 132. oldalon, a következő értekezés címét olvashatjuk: „*Om Svenska Konungen ATTILA; af Gudm. Adlerbeth.*“ (Magyarul: A svéd királyról, *Attiláról.*) Erre az értekezésre Bök Fredrik egyetemi tanár, a 18 svéd halhatatlanok egyike, hívta fel figyelmemet és legyen szabad az alábbiakban röviden ismertetnem a rendkívül érdekes értekezés előkelő szerzőjét és Attiláról szóló kutatásainak eredményét.

Adlerbeth, Gudmund Göran (1751—1818) régi svéd nemesi családból származott és már húszéves korában feltűnt az upsalai egyetemen, mint az „*Apollini sacra*“ és „*Utile dulci*“ költői társaságok egyik legtehetségesebb és legtermékenyebb tagja. Csakhamar az udvari kancellária hivatalnoka lett és így került III. Gusztáv király közelébe, aki annyira megkedvelte a játszi könnyedséggel verselő szellemes ifjút, hogy magához vette titkáru. Rövidesen mozgó lelke lett a svéd királyi udvar minden ünnepeinek; ő rendezte a színházi előadásokat, ő fordította gyakran a királlyal együtt a francia színdarabokat, melyeket azután együtt rendeztek, sőt ezekben gyakran maga a király is fellépett. III. Gusztáv király kinevezte kedvencét birodalmi főregészé, mely mindenkor magas tudományos állást jelentett Svédországban. *Adlerbeth* sohasem sülyedt egyszerű hízlgó udvaroncá, hanem mint költő és tudós megtartotta függetlenségét a királlyal szemben is, akit több ízben visszatartott elhamarkodott és alkotmányellenes cselekedetektől. Még nagyobb jelentőségre emelkedett a szerencsétlen IV. Gusztáv király uralkodása alatt. Az 1809-i svéd alkotmányozó gyűlésen vezérszerepet vitt és államtanácsossá neveztek ki (ez az állás a mai miniszteri állásnak felel meg). Saját kívánságára 65 éves korában visszavonult a politikai élettől, hogy teljesen a tudománynak élhessen. Sajnos, ez a kívánsága már nem teljesülhetett, mert alig néhány év múlva meghalt.

Hosszadalmas volna itt felsorolni *Adlerbeth* báró tudományos és irodalmi dolgozatait. Elég legyen csak annyit felemlítenem, hogy *Adlerbeth* éppen annyira jártas volt a görög és római klasszikusokban, mint korának francia irodalmában. Udvari és hivatalos elfoglaltsága mellett ideje volt Racine és Voltaire drámáit lefordítani, emellett maga is írt drámákat és operaszövegeket. Ugyancsak *Adlerbeth*nek köszönheti a svéd irodalom a legelső és a legjobb svéd Horatius-, Ovidius- és Vergilius-műfordításokat. Így szinte természetesnek találjuk, hogy III. Gusztáv *Adlerbeth*et nevezte ki az elsők között az általa alapított királyi akadémia „halhatatlan“ tagjává. Szépirodalmi és műfordítói munkássága mellett foglalkozott történelmi tudományokkal is, különösen a germánok őskorával. Forrástanulmányai közben bukkant Attila hun királyra vonatkozó adatokra és ezeket dolgozta fel *Attiláról* szóló tanulmányában, melyet azután akadémikus társai előtt felolvast.

Adlerbeth be akarta bizonyítani — és ez részben sikerült is neki —, hogy a régi svéd krónikákban emlegetett „*Attila svéd fejedelem*“ azonos személy a világhódító hatalmas hun királlyal. A nemcsak rendkívüli gondos kutatásra, hanem éles történeti érzékre valló akadémiai értekezés igazán megérdemli, hogy annak anyagát, hacsak vázlatosan is, a magyar olvasónak bemutassam.

A svéd tudós, Hadorph által 1674-ben kiadott nagy svéd rímkrónikából indul ki, amely krónika a svéd királyok neveinek és tetteinek fel-

sorolása közben Attila nevét is megemlíti, mint aki „nagy király volt és sok országot elfoglalt“. Egy másik rímkrónika is említést tesz Attiláról, aki különösen az „allemannok országában hódított sokat és akit senki sem tudott legyőzni, csak a halál“. Ericus Olaus latin krónikája is megemlékszik Attiláról.¹ A későbbi történetírók azonban nem fogadták el a rímkrónikások elbeszéléseit, hanem egyszerűen kizárták Attilát a „svéd királyok“ sorából. Így Lagerbring nagy történeti munkájában (*Svea Rikes Historia*)² úgy próbálja megmagyarázni a rímkrónikásoknál előforduló Attila nevet, hogy azok a közönséges germán „Adil“ név helyett a hangzatosabb „Attiliát“ választották és különben is a rímkrónikások természetéhez tartozott, hogy az érdeklődés felkeltése céljából a száraz történeti adatokat összekeverték „öreg emberek üres csacsogásaival“. Mégis Lagerbring sem tudja megállani, hogy egyet-mást el ne mondjon ezekből az „üres csacsogások“ból. Így felemlíti, hogy Dél-Svédországban, Skåne-tartományban — mely tudvalevőleg valamikor Dániához tartozott — még ma is él az a monda, mely szerint a „Hunskogén“ben (magyarul: Hunerdőben) van egy hatalmas kő, mely alatt egy „kutya“ van eltemetve. Ezt a „kutyát“ tette meg annak idején Attila a leigázott dánok kormányzójává. Lagerbring megjegyzi, hogy „meg kell bocsátani az öregeknek, ha ilyen lehetetlen történeteket mesélnek, melyek nem érdemesek, hogy vizsgálat tárgyává tétessenek“. Mégis Adlerbeth éppen ezek a regényes hagyományok vezetik arra a gondolatra, hogy a svéd és dán krónikák „Attila“ nevű királyában ugyanazt a személyt keresse, aki a hunok világhírű királya volt. Ismerteti azután De Guinnes történetíró nyomán a hunok történetét attól az időtől kezdve, mikor a hunok a kínai birodalmat is adófizetőjükké tették, majd kétfelé szakadva, egyik részük Nyugat felé indult hódító útjára. Adlerbeth arra a feltevésre támaszkodva, hogy a görög és római történetírók Skandináviát is a nagy Scythia-birodalomhoz számították, úgy véli, hogy Attila hunjai tényleg leigázták Dániát és Dél-Svédországot. Ezt bizonyítják az őskori leletek is, melyek közül nagyon sok teljes bizonyossággal *hun eredetre* vezethető vissza. Ez az úgynevezett „Hunaland“ a Fekete-tengertől a Bottni-öbölíg kiterjedő hatalmas világbirodalom volt, mely Finnországot is magában foglalta. Tehát Attila uralma alatt volt egész északi és keleti Európa, a skandináv országok nagy része, Lengyelország, Németország és Magyarország, ahol a nagy király székelte. De hivatkozik Adlerbeth régi észak-germán mondákra is, melyek a hun birodalomhoz tartozónak mondanak tiszta gót elnevezésű helyeket is. Régi „sagák“ (regék) arról is mesélnek, hogy a hunok az éhínség miatt hagyták el Dániát és Hallandot, Svédországnak ma is így nevezett egyik tartományát. Még egy igen érdekes adatra hivatkozik Adlerbeth. Az 1791. és 1794. években

¹ *Historia Svecorum Gothorumque per Reverendum Dominum Ericum Olai, Sacrae theologiae Doctorem et ecclesiae Ubslaensis Decanum, Centum & Quinquaginta ante annos fidelitas concinnata MCDLXIV continuans nunc vero opera et studio Johannis Messenii — Stockholmae CIOIOI. A mű 28. oldalán ezt olvashatjuk: Attila. Inde regnasse narratur Attila, qui multá magnífica gessisse fertur, Danosq. rebellantes ad suum dominium revocavit, quibus in memoriam rebelliones canem quendam praefecit, imponens ei nomen Racch, qui postea morsibus canum interiit. Deinde praefecit eis gigantem quendam Láás vocatum, quo mortuo eis dedit in Regem servum illius, Snio nominatum, quem quod esset tyrannus efferus, referunt pediculis esse consumptum e naribus ejus egressis.*

² Sven Lagerbring (1707—1787) jeles történetíró, aki különösen nagy gondal egybegyűjtött okmánytáraival (*Monumenta Scanensia*) szerzett kiváló érdemeket a svéd történetírás terén.

az upsalai egyetemen Neikter professzor elnöklete alatt doktori „disputát“ tartottak a *hunok nyomairól Svédországban*. (De vestigiis Hunnorum in Svecia et aliis Septentrionalibus regnis.)³ Valószínű tehát, hogy mikor Attila Nyugat ellen hadjáratot indított, a hun csapatok egy része a skandináv félszigetig is elkalandozott, sőt annak egy részét meg is hódította. Bizonyíték erre a feltevésre az a számos helynév, melyek határozottan „hun“ elnevezést viselnek, így például Hunebreg, Hunestad, Hunehals, Hunsbogen stb. (Ezek közül néhány még ma is megvan, mint például Hunnestad = Hunvásárhely, éppen a fentebb említett Halland tartományban.) Azt is megemlíti Adlerbeth, hogy Attila hunjai meglehetősen kegyetlen uralmat folytattak itt fent Északon és így már ez is elegendő volt arra, hogy a rímkrónikások az igazi hun Attilát felvegyék a svéd uralkodók névsorába.

Adlerbeth azonban tovább megy feltevésének bizonyításában és szinte matematikai módszert követve, azt írja, hogy az egész hipotézis könnyen megdönthető volna, ha bárki be tudná bizonyítani, hogy a rímkrónikák Attilája és a hunok Attilája különböző korban éltek és uralkodtak. De éppen ezt nem lehet bebizonyítani, sőt az időpont alapos kutatása csak az ő feltevését erősíti meg. A skandináv rímkrónikások nagyon is szabadon bánnak az időszámítással, így például az egyik krónikás mintegy 1300 év tartamára mindössze nyolc uralkodó nevét sorolja fel. Adlerbeth kimutatja, hogyha Erik svéd királytól kezdve 18 svéd királynak — akik között Attila neve is megtalálható — uralkodási idejét hozzávetőlegesen kiszámítjuk, akkor a rímkrónikások által emlegetett „Attila király“ uralma tényleg 433 körülre tehető. Ez pedig megfelelne az igazi Attila uralkodási idejének is.

De a svéd tudós tovább megy logikus következtetéseinek során. Bebizonyítja, hogy az a legenda, hogy a dánok (itt mindig a délsvéddek is értendők) egy *kutyát* (svédül is „hund“) kaptak uralkodóul, történeti tényen alapszik. Egyszerűen azzal magyarázható, hogy Attila egyik hun főemberét bízta meg a skandináv tartományokban az adó behajtásával. Ennek és harcosainak a germánok előtt ijesztő kinézésével — mely talán nem is volt olyan ijesztő — adta a nép szájába a *hun* elnevezésnek igen könnyen „*huddá*“ való torzítását. (A népies szóképzés sokkal különbeket is teremtett ezen a téren.) Most azután Adlerbethnek alkalmá nyílik megmutatni akadémikus társai előtt a skandináv szágákban való jártasságát. Ezekben a mondákban nagyon gyakori emberi tulajdonokkal felruházott állatok — vagy legalább is állatneveket viselők — uralkodói szereplése. Ezek természetesen emberek voltak, de valami testi furcsaságuk miatt állatnevet kaptak. Befejezésül még megemlíti, hogy nemcsak a hunokat nevezték a skandinávok kutyáknak. Így az egyik svéd rímkrónikás megemlíti, hogy miután Alrik és Erik királyok legyőzték és agyonverték Regnald norvég királyt, nagy adót vetettek ki a norvégokra és azok főnökévé egyik kegyetlen kutyájukat („en grym hund“) tették meg. Adlerbeth szerint több emberöltőn át élhettek Skandináviában a hun harcosok maradékai és valószínű, hogy Alrik és Erik királyok is egy ilyen „hunszármazékot“, aki a svéd királyok bizalmas udvari embere lett, küldöttek a norvég parasztko leigázására, akik azután maguk között „kutyának“ vagy „kutyafejűnek“ nevezték a hun származású svéd helytartót. (Az adóvégrehajtók már a viking korban sem dicsekedhettek a nép különös szeretével.)

³ Lehet, hogy még alkalmam lesz ezt a két értekezést a magyar olvasó előtt ismertetnem.

A svéd polihisztor akadémiai értekezése Attiláról mint svéd királyról ma is érdekes olvasmány és talán kiindulópontul szolgálhatna újabb, ilyenirányú kutatásnak. Hogy Attila neve és a hun hagyományok — különösen művészeti téren — nem tűntek el nyom nélkül Svédországban, azt legjobban bizonyítják a stockholmi keletázsiai múzeumban található hunkori leletek.⁴

Végül mint történeti furcsaságot, legyen szabad felemlítenem egy, szintén Attila nevéhez fűződő svédországi adatot, melyről Adlerbethnek nem volt tudomása. A XVII. században a dalarnai parasztok pénzt vertek és az egyik ilyen pénzre a következő felirat került, és pedig runajegyekkel: „*Athila Gavta og Svethiot kongr*“. Ilyen runajegyű pénzt Nils Rabenius történetíró még látott Linköpingben Jakob Cronstedt tulajdonában 1705-ben.⁵ Íme, ilyen mély nyomot hagyott Attila neve a svéd nép körében, hogy halála után több, mint ezer év múlva sajátveretű pénzre az ő nevét vésik, mint a „*gótok és svédek királyá*“ét!

⁴ Gunnar Andersson egyetemi tanár, a stockholmi keletázsiai múzeum igazgatója 1933 december 5-én figyelmet keltő előadást tartott múzeumában a hunok művészetéről.

⁵ A fenti adatra, mely Nils Ahnlund svéd történetíró „Nils Ranebius“ című munkájában (Stockholm, 1927) a 140—141. oldalon található, a stockholmi Magyar Intézet egyik szorgalmas tanítványa, Haglud könyvtáros volt szíves figyelmzettetni.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

KAARLE KROHN

Az egész művelt világtól nagyrabecsült tudós hunyt el váratlanul július 19-én Finnországnak egy nagy emlékektől megszentelt kis közösségében, Sammattiban, ahol ma is áll a finn Homérosznak, Lönnrot Illésnek meghatóan egyszerű szülőháza.

Krohn Károly, a nagynevű Krohn Gyulának (költői nevén Suonio) volt a fia s 1863 május 10-én született Helszinkiben; így tehát két hónappal élte túl 70. születésnapját, amelyet az egész finn tudományos világ hálattal szeretettel ült meg. Kora ifjúságától, 17 éves korától fogva csodálatos hivatásszerűséggel foglalkozott a finn néphagyományok gyűjtésével, majd később tudományos feldolgozásával. 8000 mesét jegyzett föl, a finn mesegyűjtemény negyed részét. 1888-ban jelent meg első mesekutató műve, amelyet évek folyamán számos ilyenmű munkája követett; ezek úttörők a maguk nemében. Itt alkalmazta először az atyja alapította és az egész világ folklór-kutatóitól elfogadott történelem-földrajzi módszert. — Emellett hozzászolgált 1888-ban tragikusan elhunyt (vízbe fullt) atyja irodalmi hagyatékának rendezéséhez és kiegészítéséhez s enemű munkásságának eredménye három klasszikus mű, úgymint: a magyar nyelven is megjelent (fordította és kiegészítette Bán A., Tud. Akad. kiadványa) „A finn-ugor népek pogány istentisztelete, 1894”, továbbá a „Finn irodalom története, 1897” és „A Kanteletar fejtegetése, 1900—1901”.

Csak ezután látott hozzá teljes odaadással a hatalmas finn ösköltészet és a Kalevala vizsgálatához. Mintegy bevezetés volt e munkaköréhez 1892-ben megjelent értekezése az észti népversek földrajzi elterjedéséről. 1903—10. években adta közre több részben 900 oldalra terjedő, korszakalkotó művét: a kalevalai versek történetét (Kalevalan runojen historia). Ebben tízezernyi variáns alapján állapítja meg az egyes énekek keletkezésének körülményeit, fejlődését egész addig, míg azok Lönnrot átalakító munkájának kohójába kerültek, hogy egységes műalkotássá legyenek. Ezt az óriás munkát Krohn az összehasonlító kutatás módszerével végezte. Eredményeinek egy része természetesen áthullottak az idő kritikájának öregszerű rostáján, ezt maga a rendkívül tárgyilagos, szerénylelkű szerző is tudta s ezért alapvető művét 1924—28-ban átdolgozott és bővített fogalmazásban hat részben újra kiadta „Kalevalastudien” címmel a Folklore Fellows Communications című vállalatban.

Utolsó kalevalai munkája volt 1932-ben a Kalevala-kalauz (Kalevalan-opas).

Az ősvallással is behatóan foglalkozott mind egyetemi előadásában, mind az irodalom mezején. Idevágó művei: A finn népversek hite; Skandináv mythologia; Finn keletkezési varázsversenek.

A Kanteletar (Kisebb finn népversek; magyarra ford. Bán A.) vizsgálátát tovább is folytatta s enemű kutatásainak eredménye 1931-ben „Az érzelmi népversek kutatása: I. a dalról.” Ugyancsak ez szülte benne a gondolatot, hogy a számtalan változat alapján megkísérelje a finn népverseket valószínű ősalakjukba visszaállítani; ilyennemű műve kettő van; ú. m.: „Ósdalok a dalról, búról, szerelemről“ (l. ismertetését Turán, 1921, Bán A.) és „Finn elbeszélő népversek alapformájukba visszaállítva.“

Vizsgálódási módszerét K. Krohn „Kalevalai kérdések I.“ 1918. és „Die folkloristische Arbeitsmethode“ 1926. című műveiben ismerteti.

Széleskörű tudományos munkásságán kívül Krohn mint egyetemi tanár és az ifjúság atyai barátja és számos irodalmi egyesület tagja is bokros érdemeit szerzett népe kulturális fejlődése körül. Azon finnek közé tartozott, aki külföldön is emelte nemzetét dicsőségét. Ő alapította 1907-ben a nemzetközi Folklore Fellows Egyesületet, amelynek magyar osztálya is volt a háború kitöréséig Sebestyén Gyula és Bán Aladár vezetése alatt. Ez egyesület kiadványairól folyóiratunk más helyén emlékezünk meg.

A nagy tudós és nemesszívű nagy embert egész nemzete, de főleg családja gyászolja — testvérei mind hírneves írók; Ilmari Krohn a finn népdallamok világszerte ismert kutatója, Helmi Krohn jeles író, Aino Krohn Kallas Oszkárné nálunk is ismert világhírű író, akinek műveiből egy kötetnyi esztétikus elbeszélés „Töviskoszorú“ címen Bán Aladár fordításában jelent meg.

Legyen e szerény megemlékezés gyászunk koszorúja a magyar nép nagylelkű, őszinte barátja sírhalmán.

Bán A.

Ismail bej Gasparinski, a pánturkizmus apostola.

A török újságok, valamint a száműzetésben élő tatárok lapjai meleg hangon emlékeznek meg erről az 1914-ben elhunyt nagy török íróról és népoktatóról azon alkalomból, hogy 50 évvel ezelőtt indította meg „Tercüman“ (Tolmács) című lapját Bagcseszerájban, a Krími-félszigeten.*

Gasparinski 1853-ban született előkelő krími tatár családból a Bagcseszeráj közelében fekvő Uvdzsikój nevű faluban. Az elemi oktatásban az ottani mohamedán iskolában részesült. Szülei azután Moszkvába küldték, ahol 4—5 évig tanult az ottani katonai iskolában. Iskolázottsága ennyiből állt. Hatalmas tudásvágya következtében azonban, nagy nyelvtelhetsége és nyílt esze segítségével, élete további folyamán kiváló általános műveltségre tett szert. Az egész törökség iránti lángoló szeretetét különösképen Moszkvában Katkov, a híres pánszláv író újságcikkeinek olvasása keltette föl benne. Katkov újságjában olvasta, hogy Krétában szorongatott helyzetben vannak a törökök. A hevesvérű 14—15 éves ifjú egy hasonlóan gondolkodó másik tatár ifjúval együtt útrakelt, hogy mint török önkéntes harcoljon Krétában a görögök ellen. A zsandárok azonban, mivel útlevelük nem volt, Odesszából haza, szüleikhez toloncolták

* E cikk megírásához az adatokat részben török és tatár újságokból, részben pedig a Turáni Társaság tiszteleti tagja, Agcsura Oglu Juszuf szerkesztette *Türk Yılı*-ből (török évkönyv az 1928. évre) merítettem. M. P.

őket. Bagcseszerájban a 15. életévében levő ifjú csakhamar állást kapott, még pedig az ottani medreszében, ahol az orosz nyelv tanításával bízták meg. 19 éves korában már Isztanbulba vágyott menni, ahol rokonai laktak, azon szándékkal, hogy ott hivatalnok vagy katonatiszt legyen. Úgy gondolta, hogy ilyen alkalmaztatásra csak akkor lesz kilátása, ha megtanulja a francia nyelvet, ezért előbb Párizsba ment 1872 őszén. A minden támogatás és anyagi segítség nélküli ifjú csak két évig tudta magát ott fenntartani. A francia fővárosban jól elsajátította a francia nyelvet és megismerte a nyugati műveltséget. 1874-ben, tehát 21 éves korában Isztanbulba ment és ott állást keresett. Fáradozásai hiábavalók voltak: ígéreteknél ott egyebet nem kapott. Nagy hasznát vette azonban ott tartózkodásának, mert megismerte az oszmánli török irodalmat és a törökországi viszonyokat. Az isztambuli orosz nagykövet, Ignatieff elutazásra kényszerítette Gasparinskit egyévi isztambuli tartózkodása után. Gasparinski hazament Bagcseszerájba, ahol egy darabig állás nélkül lévén, ezt az időközt a hazai viszonyok, a krími tatárok életének alapos megismerésére fordította. Bagcseszerájban polgármesternek választották meg 1878-ban. Nemsokára ezután engedélyt kért egy török újság kiadására, de azt nem kapta meg, amiért 1881-ben a krími kormányzóság székvárosában, Szimferopolban jelentette meg, egy orosz újságban, nagy jelentőségű cikkeit, *az oroszországi muzulmánokról*. Ugyanebben az évben a töröknyelvű Turgucs című lapban cikkeket közölt, amelyekből már kiténik, hogy nyelvújító törekvéseiben az összes török nyelven beszélő mohamedánokra gondolt. Ebben a lapban veti fel a *török-tatár népek nyelvbeli egységének* kérdését.

Az oroszországi muzulmánokról írt cikkeiben rámutat arra, hogy „Ázsia és Európa egy részében egy nagy nép, a török-tatár lakik, amely töredékekre oszolva él, gyenge és más népekhez hasonlítva, ismeretekben, anyagi javakban és közművelődésben elmaradott. Ha ez állapotban továbbra is megmarad, más népekben fog elmerülni és meg fog semmisülni“. Ezekben a cikkeken felveti a következő kérdéseket: *Mi az oka a török-tatárok ezen elgyengülésének és elmaradottságának? Mit kell tenni avégből, hogy a török-tatár nép a megsemmisüléstől megmeneküljön?*

Már „Az oroszországi muzulmánok“ című munkájában feleletet ad ezen kérdésekre. A török-tatároknak saját iskoláikban és medreszéikben (papi tanintézetekben) saját nyelvükön kell elsajátítaniok az európai népek tudományát, művészetét és iparát; szükséges, hogy saját nyelvükön írt könyvek, folyóiratok és napilapok jelenjenek meg, szóval tág értelemben vett török-tatár irodalomnak kell létesülnie. Bár Gasparinski az orosz cenzúrától tartva, óvatosan ír az oroszországi muzulmánokról, néhány orosz kritikusa mégis rámutatott arra, hogy abban a munkában a pánturkizmus gondolatának megvalósítására való törekvés rejlik.

1883-ban végre sikerült engedélyt kapnia a Terdzsüman (Tolmács) kiadására. Ez a lap, amelynek Gasparinski 1914-ben bekövetkezett haláláig volt szerkesztője és kiadója, nagy szerepet játszott az egész oroszországi török-tatár világ életében. Ő ebben különböző szempontokból kiindulva, 3 éven át adott feleletet arra az említett két kérdésre. Nemzetmentő gondolatait a gyakorlatban is igyekezett mielőbb megvalósítani. Legelső teendőnek a nép, illetve a gyermekek oktatását tekintette. Gyors és könnyű módszerrel kell a világi (tehát nem vallási) tudományokat a gyerekekkel elsajátíttatni. Így keletkeztek az *újrendszertű* (yeni usul) iskolák mindenütt az oroszországi török-tatár népeknél.

Ezen a téren sok akadályba ütközött. Először az ulemák (tudósok) nevű tudatlanok ellenállását kellett leküzdenie. A második nehézség

a sok török-tatár nyelvjárás volt. Ő állandóan hangoztatta, hogy egy közös török nyelvre van szükség, amely nyelvet az egyes török és tatár nyelvjárások fölé helyezve kell tanítani. Újságát ezen a nyelven írta. Javaslataira hozta az Oroszországi Muzulmánok Szövetsége nevű párt harmadik kongresszusa azt a határozatot, hogy a középiskolákban a közös török irodalmi nyelvet (a hibáitól megtisztított isztanbuli nyelvjárást) kell tanítani. Ő volt tehát a török nyelvtisztítás és nyelvújítás egyik legelső kezdeményezője.

A nőképzést is hathatósan előmozdította. Mint a női emancipáció lelkes híve, azt hangoztatta, hogy a nők a nemzet felét teszik, s ennek kellő oktatása, felvilágosítása nélkül sikeres nemzeti előhaladás nem is képzelhető. E helyen megemlítjük, hogy Gasparinski neje, Zihra hanum férjének odaadó élettársa volt, aki kész volt minden áldozatra, csakhogy férje terveit megvalósíthassa. Gasparinski igyekezett népét, a tatárokat a nyomorból kiemelni, mert ő a tűrhető anyagi helyzetet az előhaladás előfeltételének tekintette. Lapjában amellett kardoskodott, hogy *jótekonysági és kölcsönös segítséget nyújtó egyesületek* létesüljenek. Az ő fáradozásainak volt köszönhető, hogy még halála előtt az oroszországi török-tatár népeknél mindenütt létesültek ilyen egyesületek. Ugyancsak az ő ösztönzésére létesültek többhelyütt a török-tatár mohamedánok közt *ismeretterjesztő egyesületek*.

A lelkes újtó a vallás terére is átlépett. A XIX. század vége felé a vallásra vonatkozó eszméit, az úgynevezett neoiszlamizmust kezdi hit-sorsosai közt terjeszteni. Az iszlám, mondja ő, nem akadály a nyugati kultúra elfogadásának. A pánturkizmus első hirdetője is ő volt, amint már fentebb láttuk.

Gasparinski nemcsak írásban fejtett ki propagandát eszméi érdekében, hanem mint a tettek embere, évenként utazásokat is tett, hogy személyes érintkezésbe lépjen a török világ tudósaival, íróival, közéleti előkelőségeivel, sőt szegényebb sorsú embereivel is úgy Törökországban, mint az orosz birodalomban. E személyes érintkezések folytán Gasparinski egyéniségének jelentősége a törökség nyugatiasodásának előmozdítása tekintetében rendkívül megnövekedett.

Lapja minden száma hozta a következő felírást: „A Terdzüman, amely a török, tatár, azeri, komak, nogáj, baskir, özbek, szárt, tarandzi, kasgari, türkmén és több más néven nevezett török-tatár nép-nél ismert és elterjedt újság, arra törekszik, hogy a muzulmánok közt a tudományt terjessze és a mohamedán iskolák reformálását elősegítse. Nyelve tiszta, világos, azt mindenki megértheti.“ Így véste be olvasói lelkébe a törökségre és a török nyelvre vonatkozó felfogását, valamint újítási eszméit.

Fáradozásait teljes siker koronázta. Erről tanuskodik híres hazánkfia, Vámbéry Armin ázsiai útjáról írt könyvében található azon megállapítás, hogy Keleten egy új nemzet született. Igaza van a szintén nagy hírnévnek örvendő tatár hazafinak és történettudósnak, Agcsura Oglu Juszufnak, a Török Történetkutató Bizottság elnökének, midőn azon nézetének ad kifejezést a szerkesztésében megjelent 1928-i török évkönyvben, hogy Gasparinski a pántürk mozgalom legnagyobb alakja volt. Gasparinski a török világ egyesülésének eszközeül a valláson kívül a nyelvet választotta. E törekvésében párhuzamosan haladt a törökországi legújabbkori költőkkel, akik szintén a nyelvtisztítás hívei voltak. Jelenleg Törökországban a nyelvtisztítás és a nyelvújítás nagy munkája folyik. Írók, tudósok és tanárok éppúgy, mint a közigazgatás hivatott közegei, állandóan foglalkoznak vele a Gázi legfőbb felügyelete alatt.

E tekintetben Törökország utat mutat a határain kívül élő török népeknek. Az új írás és a nyelvtisztítás terén máris nyomdokában haladnak a bulgáriai törökök. Az a végcél, amely Gasparinski előtt lebegett, t. i., hogy a török népek politikai téren is egyesüljenek: most még nem valósulhat meg, mert Törökország 10 év óta az idegen földön élő törökökkel szemben a desintéressement (a nemérdekeltség) politikáját kénytelen folytatni. Ehhez a feltételhez kötötte ugyanis barátságát a vele szövetséges viszonyban levő Oroszország. Gasparinski az oroszországi török-tatár népek jövőjére vonatkozó nézetét „Az oroszok civilizáló hivatása” című művében fejtette ki. Ő ebben oda mondja az oroszoknak, hogy „nem tudtok bennünket asszimilálni. Népünket könnyei fogják új életre kelteni”.

Bármi legyen is ezúttal politikai hovatarozás tekintetében a török és tatár népek sorsa, a kulturális összetartozás gondolata, amelyet főleg Gasparinski évtizedeken át folytatott prófétai működése keltett életre bennük, már uralkodóvá lett náluk és bizonyára állandóan ösztönözni fogja őket közös célok kitűzésére. Móricz Péter.

Aptulla Tokáj, Kazán költője.

Írta: Abdulla Battal.

Aptulla Tokáj, a kazáni törökök legtehetségesebb költője, Kazán tartomány Kuslavucs nevű községében* született 1886-ban. Apja a falu imámja volt, akit a költő ötéves korában vesztett el. Anyja nemsokára szintén meghalt és így a fiú teljesen árván maradt. Árvaságában sok viszontagságon és nyomorúságon ment keresztül. Egy versében így emlékezik meg keserves árvaságáról és népe (a tatárok) iránti rajongó szeretetéről: „Árvaságomban sok igazságtalanságnak és sok szenvedésnek voltam kitéve, de nemzetem homlokomat simogatva felnevelt.”

Tokáj az Ural-folyó partján fekvő Uralsk nevű városban tanult, az ottani török medreszében (papnöveldeben) s abban az időben írta első verseit. Ezek a versek az „El-Asrul-Cedid” című folyóiratban láttak napvilágot. Ezekkel a költeményekkel azonnal magára vonta az olvasók és az irodalmárok figyelmét. 1907-ben Kazán városba költözött s ott élt haláláig. Rövid 7—8 év alatt az Uralskban lakó fiatal költő olyan nagy hírnévre tett szert, amilyen csak kevés halandónak jut osztályrészül. Sorsa igen hasonlít a saját népe (a kazániak) sorsához. Igen sok költeményében megénekelte népének vágyait és reményeit és ezzel népe szívében kitörölhetetlen emléket hagyott magáról. Kazánban a nép minden rétege gyönyörűséggel olvasta Tokáj verseit. Költői műveit a nyelv tökéletessége, a versalak és kifejezés egyszerűsége, tisztasága, valamint a leírások szemléletessége jellemzi.

Tokáj elitelő támadásait legelőször a mollák és a sejkék ellen intézte. Ezek ellen könyörtelen harcot folytatott.

A szerelemről és a barátságról is írt verseket, de ily tartalmú költeménye kevés van. Fordított ezenkívül (az orosz fordítást véve segítségül) török művekből, Schillerből, Götheből és Shakespeareből. Ezek az átültetett költemények erőre, lendületre nézve majdnem felülmúlják az eredeti verseit is. Költeményeinek legszembeötlőbb tárgyai a társadalmi és a hazafias motívumok. A költő maga megírta, hogy ő a verselés művé-

* Ebbe a tatár faluba való Abdulla Battal, e rövid életrajz írója is, aki jó ismerőse volt a költőnek. A fordító.

szetét nem tekintette öncélnak, hanem csak arra törekedett, hogy annak segítségével társadalmi és nemzeti célokért küzdjön. Innen van az, hogy az akkor Kazánban történt társadalmi események költeményeiben majd mind visszatükröződnek. Régi mellbaja korai halálát sejtette, ezért élete vége így költeményei tartalmukra nézve mind elégiák. Ezek a versek, amelyeket az élettől való búcsúzás fájdalmas pillanatában saját véérébe mártott tollal írt a költő, költői erejének mindmégannyi fényes bizonyosságai. — Tokáj 1913 április 15-én, tehát húsz évvel ezelőtt, Kazán városban hűnyta le fáradt szemeit.

Törökből: *Móricz Péter.*

A finn-ugor néprokonsági mozgalom realitása.

Minden mozgalomra nézve, amely valamely magasabb eszmény megvalósításáért küzd, fontos, hogy reális jellegű és erejű legyen. Ez igaz a néprokonsági mozgalomra nézve is. Az eddigi néprokonsági mozgalom eddig is törekedett reális eredmények elérésére, de, azt hiszem, nem főleg e törekvés jogosultságát ismételten és nyomósan hangsúlyozni.

A néprokonsági törekvések kérdésénél szem előtt tartandó az a tény, hogy nincs közvetlen kapcsolat, közös határ az illető országok között. Politikai szövetség, vámunió vagy ilyesmi tehát nem lehetséges. A néprokonsági mozgalom ilyenformán majdnem teljesen szellemi kapcsolatokra van utalva. Legfőbb tényező a jövőbeli néprokonsági mozgalomban is a közös megismerkedés marad. Erre pedig két lehetőség van: vagy hazájában, a helyszínen tanulmányozni az illető rokon népet, vagy pedig csak a rá vonatkozó irodalom segítségével. Az első lehetőség természetesen előnyösebb, csakhogy különösen a mai viszonyok közt nehezen valósítható meg. De azért ezen a téren is minden lehető el kell követni, leginkább, amint ez sikeresnek bizonyult, a kedvezményes társutazások rendezése által. De a második lehetőséget is szépen ki lehet fejleszteni. Többi között ki kellene adni olcsó, néprokonsági kérdésekkel foglalkozó füzeteket, hogy azok szélesebb körökben is meleg érdeklődést keltsenek az efféle kérdések iránt. Még egy fontos dologra szeretnék rámutatni. Jó volna etnográfiai hangosfilmeket készíttetni minden rokon nép életéről, munkájáról, szokásairól, multságairól. Az ilyesmi mindenki számára hozzáférhető; egészen bizonyos, hogy ez nagy érdeklődést keltene és több tekintetben hasznos volna. Végre azt akarom hangsúlyozni, hogy lehetőleg ki kellene fejleszteni a rokonsági napokat, úgyhogy ezek *valódi ünnepek* legyenek s hogy a rokonsági eszme ezeken a napokon lehető legtökéletesebben és legnagyobb mértékben érvényesüljön. Talán valamikor az is lehetséges lesz, hogy például Észtországban ünnepeljék a magyar nemzeti ünnepet úgy, mint saját nemzeti ünnepüket és megfordítva. Egyelőre ez csupán eszményi óhajtás, de a jövőben talán megvalósulhat s így az évezredek előtt egymástól elszakadt rokon népeket legalább az érzelmi és szellemi kapcsolatok egyesítik újra.

Reisman Elek,
észt egyetemi hallgató.

IRODALOM.

Pekár Gyula legújabb kötete. Ez év tavaszán jelent meg Singer és Wolfner kiadásában Pekár Gyula „Az ördög az Amen árnyékában” című testes kötete, mely az illusztris szerzőnek harminc újabb novelláját fűzi koszorúba. Az elbeszélések mindegyike oly kerekded, tökéletes munka, hogy külön-külön mindegyik teljes egészében mutatja be a kitűnő író legjava értékeit. Nagyonbbrészt történelmi tárgyúak. Csillogó romantika a meleg érzések izzó hátterében. Hatalmas, szenvedélyes alakok, nagy bűnök és erények, nagy megkísértések és tragédiák. A szépség győzelme vagy a bűn mély bukása rejlik általában az elbeszélői szemlélet mélyén. Szinte jellemzője a kötetnek az az elbeszélés, amelytől a könyv címét nyerte; a keresztesvitéz, aki a pusztai rejtélyes remetétől megtud egy csodálatos imát, amelyet az Uristen okvetlen teljesít, amely roppant hatalmasra teszi őt, csak azt fontolja meg, mikor és kinek érdekében mondja el. A vitéz előbb az egész emberiségre gondol, majd csak a kereszténységre, aztán csak a hazájáért akarja elmondani, majd csupán csak a családjáért, de testvéréért nem, mert hátha anyjáért kell elmondania, anyjáért sem, mert felesége és fia van — végül már csak önzőn önmaga marad imájával és féltékenyen be nem teljesült hatalmával, csakhogy halálos ágyán már nincs ideje az imát elmondani. Ez a szimbolikus erejében, általános emberi voltában megrázó történet a többi novella szellemét is jelképezi. Mély gondolatok kergetik itt egymást, az érzés mélységétől színessé tett tösgyökeresen magyaros stílusban. Ajánljuk ezt a nagy irodalmi értékű kötetet olvasóink figyelmébe.

Petri Mór: Magyar szonettek és egyéb versek. Budapest, 1933. 175 l. Petri Mór neve mindenütt ismeretes és nagyrabecsült széles e hazában, mint igaz magyar érzésű s eszmében és formában gazdag költő. De minket, turánistákat, különösen érdekel ez a gazdag poézis, mert benne igaz, őszinte meggyőződésként zendül meg a *turáni* érzés és gondolat. Több költeményben pendül meg egy-egy turáni húr (pl.: A szentesi hún sírok, Turultárogató), de valódi babérkoszorú a turánizmus hatalmas gránit-oszlopára az a tíz „magyar szonett”, amely „Turán győzedelme” cím alá foglalva hirdeti a néprokonság eszméjébe foglalt költői motívumok szépségét és megtermékenyítő voltát. Zempléni Arpád és Kozma Andor mellé méltán sorakozik Petri Mór mint „turáni magyar költő”. A tíz szonett közül három (A turul, Turán győzedelme, A turáni hadisten), a „Turán” 1922. évfolyamában jelent meg. Alljon itt egyik újabb „turáni” szonett, amely gyönyörűen fejezi ki „a turáni érzésből fakadó magasabb hazafiságot” (mint Pekár Gyula szokta mondani).

KELET FELÉ.

A mélybe' lent rögök közt ballagok,
De a mennybolton jár tekintetem,
Ahol gyászos sorokban társtalan
Fáklyát tartó bús csillagok haladnak.

A nagy világnak törmelékei,
De nem hiába voltak Egyek ők!
Tudós szem látja, hogy nyílegyenest
Rohannak és csak egy a cél, a — Véga!

Az én széttört hazámnak roncsai.
Öt új csillaggal van több odafenn.
Ezek a mi Dunánk felett lobognak,

Lesüllyesztett Nyugat az Óceánba,
Piros vérünket fröccsenté egére,
De vár — megyünk az éjben — Napkelet!

A második kiadásban megjelenő csinosan kiállított kötet megrendelhető a szerzőnél: Budapest, V., Sziget-utca 9. Ára 2 P.

„Magyar Miatyánk“ címen jelent meg *Kiss Menyhért* hasonló című költeményének fordítása 18 nyelven (angol, német, bolgár, spanyol, katalán, eszperantó, észt, finn, francia, héber, olasz, japáni, latin, hollandi, lengyel, tót, svéd, török). A szép költemény tehát az összes turáni kultúrnép nyelvén olvasható. A fordítások természetesen nem egyenlő értékűek, de — amennyire nyelvtudásunk alapján megítélhetjük — valamennyi kifejezi azokat a szárnyaló gondolatokat, amelyek az eredetit oly népszerűvé tették az ép és csonka hazában. Ez a kötet igen alkalmas segédkönyv lesz a külföldön rendezendő magyar ünnepségek számára. Igen találóan írja róla *Eckhardt Tibor* az előszóban: „Abból a mély és őszinte szeretetből, mellyel a költeményt az egész világ államaiban a költők, a szerkesztők és a nagyközönség fogadták, azt a következtetést lehet levonni, hogy a világ közvéleménye felfigyelt a trianoni igazságtalan békére s a diplomata és politikusok most már rövidesen megtalálják a módját a békeszerződés revíziójának, mely az ezeréves magyar állam s a magyar nép igazságos békéjét fogja megteremteni.“

A könyv a magyar ügy nemes védőjének, Rothermere lordnak van ajánlva.

Észt regények és elbeszélések magyar nyelven. *Kner Izidor*, az előnyösen ismert gyomai könyvnyomtató, már évek óta nagy ambícióval és áldozatkészséggel ad ki könyvsorozatokat az északi népek elbeszélő irodalmából. Az eddig megjelent orosz, svéd, norvég és dán fordításokhoz most méltán csatlakozik az észt sorozat, amely először teszi a kicsiny, de kiváló rokon nép irodalmát a magyar olvasóközönség szélesebb rétegei előtt ismeretessé. Eddig külön könyvalakban észtből csak a *Kalevi-pöeg* fordítása jelent meg magyarul. *Csekey Istvánnak*, a hét esztendeig *Tartuban* s jelenleg *Szegeden* működő egyetemi tanárnak érdeme, hogy buzgó fáradozással és kitűnő műérzékkel lehetővé tette, hogy az észt elbeszélők legtipikusabb képviselői a magyar közönség előtt is megszólalhassanak. A *Csekey* gondos szerkesztésében napvilágot látott sorozat 6 kötetből áll; ezekből hármat *Virányi Elemér*, a tartui egyetemnek öt éven át volt magyar nyelvi lektora és hármat *Bán Aladár* fordított le. *Virányi* fordításai: *Albert Kivikas*: *Lápvirágok*, 5 elbeszélés — 142 l.; *August Gailit*: *A tenger*, 4 elbeszélés — 190 l.; *Friedebert Tuglas*: *Végzet*, 3 elbeszélés — 141 l. — Mindhárom szerző az újabb észt írói nemzedék népszerű, jeles képviselője, akik mély bepillantást engednek a modern észt generáció forrongó lelkivilágába. A fordító, mint az észt nyelv jeles ismerője, kitűnően adja vissza az új észt stílus fordulatoságát, tömörségre való törekvését és népies zamatát. — *Bán Aladár* fordításában a következő kötetek jelentek meg a sorozatban: *Eduard Wilde*: *A hegyfalvi tejesember*, regény — 230 l.; *A. H. Tammsaare*: *Az erdőárki*

gazda, regény — 214 l.; Mait Metsanurk: Beront az élet, 6 novella — 156 l. — E. Wilde az élő észt írók legjelesebbje, akinek regényei számos európai nyelven elterjedtek és dicsőséget szereztek az észt nyelvnek. Taminsaare művei egyre szélesebb körben hódítanak olvasókat az észt epikának; regényeit a finn esztétikusok is a modern irodalom legjobb termékei közé sorozzák. Metsanurk szintén kiváló — különösen a novellában; főleg az észt középosztály alakjait rajzolja kedvvel és sikerrel. — A fordítók az egyes kötetekhez rövid tájékoztató ismertetést fűztek az írókról. A könyvek megrendelhetők Kner Izidornál Gyomán, vagy bármely könyvkereskedésben kötetenként 3 pengőért.

Magyar nyelvtan finnek számára. *Némethné Sebestyén Irén*, a jeles nyelvész és műfordító, a magántanuló finneknek magyar nyelvtant írt, amely „Unkarin kielen opas” címen Helszinkiben jelent meg. A 185 lapra terjedő könyv főképp gyakorlati módszerrel ismerteti meg a tanulót nyelvünk fősajátságaival, Petőfi legszebb költeményei alapján. E szöveget végül beszélgetések követik 9 fejezetben. Ezek a praktikus fejezetek képesítik a finn tanulót arra, hogy szükség esetén magyar nyelven is kifejezhesse magát s így elősegítik a finnek és a magyarok közti közvetlen érintkezést. A könyv ára fűzve 50 finn márka.

Lórencz Jenő: A magyar dal útja Észak négy országán keresztül. Előszót írt dr. Szily Kálmán államtitkár. Budapest, 1933. 200 l. Azon műveknek gazdag sorában, melyek a IV. finn-ugor kongresszus tanulmányait és benyomásait örökítették meg, egyike a legérdekesebbeknek Lórencz Jenő könyve. Ez a csinosan kiállított, képekkel is élénkített útleírás ügyesen szövi bele az egyetemi énekkarok utazásának keretébe a Lengyel-, Lett-, Észt- és Finnországban szerzett tapasztalatoknak, benyomásoknak tarka, változatos képeit, úgyhogy mindenkinek kedves és tanulságos olvasmány lesz e könyv, főképp azoknak, akik e szép, lélekemelő rokonai találkozásán résztvehettek. Az énekkarok tagjai valóban nagy érdemet szereztek azzal, hogy a magyar dal szépségeit a magas zenei kultúrával bíró északi népek előtt föltárták s együtt érzünk Szily Kálmánnal, aki e szavakkal fejezi be lendületes előszavát: „Fiúk, ez igazán oly szép munka volt, hogy büszkék lehettek rá — s büszkén írhatja le azt az Énekkarok krónikása.”

Vitéz Nagy Iván: A magyarság világstatisztikája. Budapest, 1931. 52 l. Ára 2 P. Öt térképpel. A rokon nemzetek tudósait is érdekelni fogja ez a komoly munkával, kiváló szakismerettel megírt munka, amely az egész világon élő magyarság lakóhelyeiről és számviszonyairól hiteles felvilágosítást nyújt. Az összes magyarul beszélők száma 12,030.000, akikből 1930-ban csak 7,856.000 élt Csonka-Magyarországban, s 650.000 Amerikában, más világrészekben 5000 lakott, a többi pedig Európa többi államában. Nagy tömegekben sýnylik a magyarság az elszakított részekben. Némileg változnak ez adatok Nagy Ivánnak egy másik ugyanilyen tárgyú, németnyelvű művében, mely „*Das Weltungartum*” címen 1932-ben látott napvilágot, mint a Gragger Róbert alapította „Ung. Jahrbücher” című sorozatos vállalat XII. 1—2. száma.

Kalevalaseuran vuosikirja 13. A Kalevala Társaság idei évkönyve a szokott szép kiállításban és értékes tartalommal jelent meg. A 422 lapra terjedő kötet cikkei ezek: *A. Hämäläinen*: A finn-ugor néprajz területe és teendői. — *V. Salminen*: A finn ösversek reális alapja. — *O. Okkonen*: Megjegyzések a szampo-rejtelemhez és a szampo-vers magyarázatához. — *Y. Laine*: Népies díszajtok a XVIII. és XIX. századból. — *V. Rikkonen*: Sökkijärvi népies építészeti kultúrája. — *J. Manni-*

nen: A népies kórtan területéről. — *A. M. Tallgren*: Belső-Azsia szikla-rajzai. — *V. Tarkiainen*: Eino Leino „Tuuri“ c. Helkaverse. — *S. Ranta*: Az első kalevalai tárgyú opera. — *A. Äyräpää*: A kőkori balták rejtelve. — *K. Salminen*: Az inkeriek és a vótok zsákvászon ruhái. — *A. Gallén-Kallela* levelei Joh. Öhqvisthez. — *Jorma Gallén-Kallela*: A Nagykalevala betűi és azok előtörténete. — *E. N. Setälä*: „Küzdelem a szampoért. — *E. Enäjärvi-Haavio*: Egy régi karácsonyi játék. — *Väisänen*: A kantele és egyéb hangszerek a finn talalós mesékben. — *E. N. Setälä*: A Kalevala itthon és a külföldön. — *I. L. Perret*: A Kalevala francia fordításának története. — *H. Th. Hartwijk*: A Kalevala hollandi fordításának története. — *E. N. Setälä*: A. Gallén-Kallela emlékezetére. — Társasági ügyek. — Már a címek felsorolása is mutatja, hogy a finn-ugor tudomány munkásaira nézve nélkülözhetetlen e kitűnő évkönyv ismerete. Helyszűke miatt csupán néhány, bennünket magyarokat is különösen érdeklő cikkre hívjuk fel a figyelmet. Hämäläinen bevezető dolgozatában rámutat a sok teendőre, amely a finn-ugor kultúr-nemzetekre vár a néptudomány terén. Eddigél csupán a helsinki egyetem van tanszéke a finn-ugor néptudománynak, s így organikus, összefüggő etnográfiai és etnológiai tevékenység nem fejlődhetik ki sem a „szellemi“, sem a „tárgyi“ néprajz terén. Pedig a finn-ugor néptudomány nemcsak a rokon népek multjára vetne világot, hanem becses anyagot szolgáltatna az egyetemes néptudománynak is. — Két igen érdekes írás foglalkozik a finn népéposz rejtelmes szampójával, amelynek legújabb magyarázatát a tavalyi számunkban röviden ismertetett nagyszerű könyv, Setälä „Sammon arvoitus“ (A szampo rejtelve) című műve nyújtja. E hatalmas mű állításaihoz szól hozzá Okkonen professzor. Némely állítást nem fogad el; így pl. az Észak lányának költői alakjában ő Kaarle Krohnnal inkább Szűz Mária alakját véli tükröződni, mint a hajnalpírt. A szampo magyarázatához azonban lényegileg ő is hozzájárul, csupán a svédországi (Värmland) finnek köréből nyert legújabb bizonyíték hitelességére nézve fejezi ki abbéli gyanúját, hogy a szóbanforgó finn öregasszony, Kaisa Vilhuinen irodalmi úton nyert képzetektől befolyásolva mondta, hogy „a világ aranyoszlopon áll, aminek lába vörösréz, a végén meg aranygomb van — ez a Sammas“. Az aranygomb az északcsillag, „a menny sarka“, az oszlop (sampo) szege. Az oszlop kilenc öl mélyre hatolt a földre s az ott levő rézhegyre támaszkodott. A mennybolt a szeg körül forog — tehát a szampo öröl.

Setälä a „Küzdelem a szampoért“ című cikkében behatóan foglalkozik az összes hozzászólásokkal, Okkonenével is. Mindenekelőtt egész röviden összefoglalja szampo-megfejtésének lényegét. E fontos sorokat itt közöljük. „Művem célja egyrészt megkísérlelem a magyarázatát, hogy mi volt az a szampo, amelyről a finn költeménynek eredeti énekese dalolt, s mi volt e költeménynek tulajdonképi célja és főtartalma, s egy szersmind hogy mily általános világképhez fűződik e költemény. Másrészt képet akartam rajzolni arról a kultúrtörténetről, amelyet a szampo-motívum tartalmaz a népénekések, a tudósok, írók és képzőművészek felfogásában és tolmácsolásában. — Ami előbbi célomat illeti, arra az eredményre jutottam, hogy a népversek szampójának elkészítése, kovácsolása nem egyéb, mint érdemmunka Észak gyönyörű lányának elnyeréséért, érdemmunka, amelyet a légnek, az égnek istene, Ilmarinen véghez visz, legyőzve versenytársát, Väinämöinent, a víz istenét. Ez az érdemmunka van kifejezve e sorokban:

Tudsz-e szampót kovácsolni,
Cifratetőt ékesíteni?

Ez mai nyelvre áttéve a következő: „Tudsz-e kovácsolni (világtartó oszlopot) északcsillagot, föl tudod-e csillagozni az eget? A munka jutalma, Északon gyönyörű leánya — a fölkelő nap fényének, a hajnalpírnak megszemélyesítése volt, aki napkeltével eltűnt, s vőlegénye helyette aranyból kovácsolt magának menyasszonyt. A vers alapja az a tudományos-mitikus gondolat, hogy világtartó központul az égbolton a mindig helyénmaradó északcsillag volt, amelyet ezért oszlopnak, szampónak neveztek. A népköltő onnan indul ki, hogy volt idő, mikor még nem létezett ily világtartó támaszték s Észak úrasszonya ennek a létrehozásáért ígérte jutalmul leányát. Ez az alapgondolat később a szampo (sammas) szó jelentésének elhomályosulta folytán megváltozott, a szampo kovácsolása egyéb, mesés érdemmunkák sorába került vagy valami varázseszköznek hitték.“

Setälä nagy művével négy kiváló tudós foglalkozott, ú. m.: a folklór-tudomány atyamestere, K. Krohn; a finn etnológia jeles munkása, Uno Harva (Holmberg) professzor, továbbá Hugo Pipping és Okkonen professzorok. U. Harva különben egy nagyobb művön dolgozik, amely épp a szampo-kérdésről fog szólni. Pipping és Okkonen részletkérdésekhez szólnak hozzá. K. Krohn kifogásolja, hogy S. visszatér a régebben oly általánosan kedvelt módszerhez, mely a költői, különösen a népköltési alakok magyarázatában a természeti jelenségek analógiáját kutatja. S. az összes kifogásokra frappáns feleleteket ad; mindazonáltal feszült érdeklődéssel nézünk elébe U. Harva ígért művének.

A **Folklore Fellows** nemzetközi néphagyománykutató egyesület kiadványainak sorozata immár a százat meghaladta. E hatalmas vállalat lelke és egyik legszorgalmasabb munkása és szerkesztője volt a nemrég elhunyt nagy finn tudós, *Kaarle Krohn*, akinek köszönhetjük, hogy a magyar folkloristák is bekapcsolódhattak a nevezetes egyesület munkásságába. A kiadványok között *Honti János* két kisebb, de a nemzetközi folklór-tudomány fejlődésére nézve igen értékes művel szerepel; a 81. szám „Verzeichnis der publizierten ungarischen Volksmärchen“, s a 95. szám „Volksmärchen und Heldensage“. Ugyancsak Honti J. emlékezett meg a F. F. Communications 100 kötetéről egy lelkes cikkben (Ethnographia, 1933. 1—2.), amelyben vázolja az 1911-ben megalakult F. F. szakosztály működését, többi között így szólva: „Nekünk (akkor) néprajzi kézírattárunk nem volt, s általában alig volt rendszeresen gyűjtött néprajzi anyagunk. Sebestyén Gyula és a szakosztály titkára, Bán Aladár, a magyar F. F. első céljául ezért egy nagyarányú gyűjtés megindítását tűzték ki. A vidéki művelődési központokban gyűjtőszervezeteket szerveztek, országszerte propaganda-előadásokat tartottak, mintaszerűen megszerkesztett tájékoztatót adtak ki hatalmas példányszámokban. Aratásuk páratlanul gazdag volt...“ E szavak fogalmat adnak arról, hogy minő veszteség a magyar népköltési kutatásra nézve, hogy e szép mozgalom a világháború kitörése óta szünetel. Mily nehézségeket kellett ma legyőzni, ha a szétszaggatott magyar nép kallódó szellemi kincseit a finnek és észtek példájára rendszeresen össze akarnók gyűjteni.

Emlékezzünk meg a F. F. C. legutóbbi számáról, amely még a nagy Mesternek, K. Krohnnak tollából származik s egy újabb sorozatos művének (Zur finnischen Mythologie) I. füzeté. Az általános bevezetés után Finnország első evang. püspökének, Agricola Mihálynak 1551-ből származó följegyzését tárgyalja, amely a finnek pogány isteneinek nevét és

hivatási körét szedi versbe. A följegyzés megbízhatóságát idő jártán többen kétségbe vonták, mígnem *A. R. Cederberg* 1928-ban Upsalában, az úgynevezett *Palmiskiöld-gyűjteményben* egy kéziratot talált, amely minden lényeges pontban egyezik *Agricolának* nyomtatott jegyzékével. Minthogy ez a kézirat, szakértői vélemény szerint, legalább is egykorú, ha ugyan nem régibb *Agricola* istenjegyzékénél — erős bizonyítéka ez utóbbi megbízhatóságának annál is inkább, mert a későbbi népköltési följegyzésekben az ott felsorolt istenek neve majdnem mind előfordul, amint ezt *K. Krohn* részletes szemügyrevétel alapján megállapítja. Az általános finn-ugor mitológiának tehát szerfölött értékes fejezete *Agricola* püspök verses följegyzése.

Sitzungsberichte der Gelehrten Estnischen Gesellschaft 1931. — Tartu, 1932. E legrégibb észt tudós társaság évkönyvei néprajzi, földrajzi s egyéb észttárgyú értekezéseket közölnek a legkiválóbb szakemberek tollából. Kiemeljük e kötet cikkeiből a kiváló észt nyelvésznek, *Julius Mark* tartui egyet. tanárnak cikkét, az észtek rozscsépléséről. A szerző megállapítja, hogy a finn-ugor népeknél a földművelés kezdetei Krisztus e. mintegy 2500 évre, tehát még a közös finn-ugor korba visszanyúlnak. Igen értékes oldala az értekezésnek, hogy a szerző mindenütt közli a megfelelő népies mesterszókat s fejtegetéseit rajzokkal világítja meg. *Mark* professzort, aki behatóan foglalkozott a magyar nyelvvel és irodalommal is, a múlt év folyamán a Magy. Tud. Akadémia kültag-va választotta.

A Magyar Nyelvőr 1933. évi 5—6. füzetében *Munkácsi Bernát* „Ősi magyar szerszámnevek“ című értekezésében nagy tudományos apparátussal mutatja ki, hogy a magyar nép már évezredekkel ezelőtt ismerte az ősfoglalkozásokhoz szükséges eszközöket, s ezek közül számosnak az elnevezése finn-ugor eredetű; ilyenek: ásó, véső, fúró, fogó, üllő, tű, szalú, gyalú, sulyok, ék, szeg, fenkő, köszörű, él, kés, ágyú. Az eddig meg nem fejtett szerszámnevek közé tartozik a *fejsze* szó. Legyen szabad megkockáztatnunk e szó eredetére nézve azt a véleményt, hogy ez a szó talán az ősrégi fáész, fáéz (fát irt) igének participiumi alakjából származott.

A Suomen Heimo (Finn, azaz finn-ugor népcsalád) című folyóirat ezidei számaiban több, magyar szempontból igen érdekes cikket közöl. Így a 6—7. számban olvassuk *Tornay Károly* tagtársunknak „*Mikä on turanilainen aate?*“ (Mi a turáni gondolat?) című elmefuttatását. Ebben a lelkes turánista felsorolja azokat a népeket, amelyek az ő felfogása szerint turáni eredetűek; ezeknek lélekszáma a kínaiakkal együtt 582,540.000. Mint látjuk, az író nem fogadja el a Turáni Társaság álláspontját, amely szerint *Cholnoky Jenő* kutatásai alapján a turáni népek száma kereken 150 millió. A „*Mi a teendő?*“ című fejezetben találon mutat rá azokra a feladatokra, amelyek a néprokonság gondolatával foglalkozó tudósokra, írókra és közéleti munkásokra várnak. — Ugyane folyóirat 3. számában a múlt évben Budapesten élt finn író, *Yrjö J. von Schrowe*, *Apponyi Albertről* mond el jellemző, szép mozzanatokot, hű képet nyújtva a nagy magyar államférfiú nemes alakjáról. — A 8—9. számban pedig a magyar népet mutatja be illusztrációkkal kísért cikkében, különösen etnográfiai szempontból.

Túrmezei László három kis füzetben (A turániség alapváza; A turániség gyakorlati értéke; A turániség és válfajai) fejtegeti a turáni mozgalomról vallott nézeteit s igyekszik azokat összhangba hozni a gyakorlati étellel. Tagadhatatlan, hogy hazafias hév és jóindulat vezeti, midőn

a néprokonságból meríthető előnyöket gyümölcsöztetni kívánja szenvedő nemzetünk javára s ezért e füzeteket szívesen ajánljuk olvasóink figyelmébe (megrendelhetők a szerzőnél: Budapest, II, Rózsahegy-u. 8). Egy megjegyzést azonban nem hallgathatunk el. A szerző következetesség nélkül cserélgeti a „turán” és a „turáni” jelzőt. Mint melléknév csakis a turáni helyes, mivel Turán földrajzi fogalom s azt a területet jelenti, ahol a turáni népek bölcsője ringott, amint ezt Cholnoky Jenő kifejtette. Éppoly helytelen a turán szónak a turánival való felcserélése, mint a japáninak Japánnal. Japán ország, japáni pedig Japánból való ember vagy tárgy. Értelmetlenség ilyet írni, mint azt a napilapokban olvassuk: „Japánban kb. 70 millió japán van.” Ugyanez áll a Holland és a hollandi szók felcserélésére nézve is.

Hartmut Piper: Der gesetzmässige Lebenslauf der Völker Alt-egyptens. 1933. XVIII. és 170 l. Leipzig, Theodor Weicher. Ára 420 Rm. — Ez a munka az újonnan fölfedezett népelettani törvénynek alkalmazása a fáraók birodalmának 3000 éves kultúrtörténetére. A szerző kimutatja, hogy Egyiptom nagyszerű emlékeiben mint testesülnek meg egy kultúr-nép életének fejlődési fokozatai és világnézete; látjuk a gyermekkor varázshitét, az ifjúkor dogmatikus skolasztikáját, az érett kor böseségét és az akkor sokoldalú tudását egy nagy nép kultúrtörténetében tükröződve. A Royal Asiatic Society ítélete e műről: „a Nyugat és Kelet minden historikusának meg kell ismerkednie e korszakalkotó, csodálatosan lebilincselő művel”.

Baráthosi-Balogh Benedek Turáni Könyveiből immár 24 kötetre terjedő sorozat jelent meg. A turáni ismereteket ügyesen népszerűsítő vállalat igen alkalmas ifjúsági könyvtárak gyarapítására is. A kötetek címei a következők: 1. Turáni világteremtés-mondák. 2. Bolyongások a mandur népek között. 3. Kína lelke. 4. Suomi földön. Észtek között. 5. Vázlatok török testvéreink történetéből. 6. Japánföldi bolyongások. 7. Szumérok, szittyák, ősturániak. 8. Korea, a Hajnalpír országa. 9. Kínai vizeken. 10. Japán, a fölkelő nap országa. 11. Mongolok, burjátok. 12. A hunok három világbirodalma. 13. Déli turánok, Indiák, Tibet, Elő-Ázsia. 14. Hún utódok, elpusztult hunos véreink. 15. Ugoros kisebb véreink. 16. Baskírok, tatárok. 17. Bolyongások a török népek között. 18. Kirgizek és többi török vérünk. 19. A magyar föld sorsa Árpád népe előtt. 20. A magyar dicsőség Árpád vére elfogytaig. 21. A magyar pusztulás, magyar fel-támadás. 22. Turáni sors. 23. Turáni kultúra és az emberi művelődés. 24. Turánizmus. A turáni gondolat és a turáni jövő. — Megrendelhetők a szerzőnél: Budapest, VII, Peterdy-u. 17. Tel.: 348—42.

Magyar Figyelő néven új magyar tudományos és szépirodalmi folyóirat jelent meg. A lap a Csehszlovákiai Magyar Tudományos Irodalmi és Művészeti Társaság folyóirata; főszerkesztője: dr. Maléter István, felelős szerkesztője: dr. Szerényi Ferdinánd. Az államügyészség Maléter Istvánnak ez év júniusában Prágában tartott előadását a magyar kisebbség sorsáról Csehszlovákiában és Szaltnai Rezsőnek: Irodalmi menetrend Szlovenszkon című tanulmányát több helyen inkriminálta s az első kiadást elkobozta. A Társaság most második kiadást adott ki. A lap gazdag tartalmából kiemelkedik a két említett nagy tanulmányon kívül Szőnyi Endre Madách-síremlék terve, melyet a Társaság Madách Imre alsósztrégovai sírjára akar felépíteni. A Társaság egész eddigi működéséről bő ismertetést nyújt a krónika. Csehszlovákiai magyar könyv-újdonságok bírálata egészíti ki a lapot. Megrendelhető a Magyar Figyelő kiadóhivatala címén Bratislava-ozsony, Káptalan-u. 13a. Egész évi előfizetési díj: 40 Ké.

Bán Aladár.

Törökország jelenkori zenéje. Necil Kazim. Anbruch. 1933 auguszt. sept. Wien. Universal edition.

A cikkíró vázolja a mai török zene kialakulását, s főleg az utolsó évtized művelődéstörténeti eredményeit. Csodálattal említi a török zenei viszonyoknak azt a furcsa alakulását, mely szerint a török zeneelmélet színvonalát meg sem közelíti az alkotó művészet mai állapota. Amíg török zeneelméleti munkákkal egész szekrényt megtölthetünk, addig európai színvonalnak megfelelő gyakorlati készülttségű zeneszerző kevés akad, s művészetük csak most bontakozik ki. De a kibontakozás útja nehéz, a nyugati zene formaképzési mintáit éppúgy nem vehetik át, mint a hangnemeket. Mert a cikkíró szerint az európai hangnemek gyökeretlenek a török zenei televényben. A török zenei hangrendszert ismertetve, arra a véleményre jut, hogy a török zenében igen fontos szerephez jut az egész hangnak $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{6}$ és $\frac{1}{12}$ részre való felosztása. Ezért a török zene, legalább is elméletileg, közeledik Hába és Schönberg hangrendszeréhez. Végül a cikkíró nem mulasztja el felsorolni azokat az elmélettudósokat, kik ennek az új hangrendszernek a kiépítésén fáradoznak.

Új finn népzene-gyűjtemény. *Ilmari Krohn*, a népzene-gyűjtés Európa-szerte elismert szaktekintélye, két újabb kötetben ismét kibocsátott finn népdalokat: *Laulusävelmiä*. Helsinki, 1933. Suomen Kansan Sävelmiä. Némi irigységgel vegyes csodálattal tekintünk *Krohn* hatalmas gyűjteményére. Míg a számbelileg aránylag kicsiny északi rokonnépünk évről-évre terjedelmes kötetekben adja ki a néplélek zenei megnyilvánulásait, a népdalokat, addig a magyar népekeknek csupán töredéke jelent meg nyomtatásban. *Krohn* példája azonban nem marad elszigetelt jelenség. *Bartók Béla*, amikor megkezdte népzene-gyűjtését a magyar és a nemzetiségek lakta területen, szintén *Krohn* módszerének követője. E módszer eredetiségét és kiválóságát *Bartók* több ízben említi. *Krohn* e gyűjteményben nemcsak saját gyűjtési eredményét dolgozza fel. A nagyszámú munkatársak egymást segítő munkája tette lehetővé e nagyszabású eredmény létrejöttét. A finn dalok hangnemileg a nyugateurópai zenéhez közelednek. Ha *Krohn* fel is mutatja néhol az egyházi hangsorok hatását, alapjában véve dur- és moll-hangnem egyeduralma látszik itt. Bármelyik más turáni nép zenéjében a nyugateurópai mintától több elütő sajátosságot észlelhetünk. Ritmikai szempontból már több emlitenivalónk akad. A dalok ritmusában bizonyos ismétlődő jelleg mutatkozik. Főleg a *daktylikus ritmus* jellemző nemcsak a verssorok lebegésére, hanem a zenei ritmusra is. Az $\frac{3}{4}$ -es ütem, azaz öt részre tagozódása az ütemnek gyakori és jellemző sajátosság. Ütemnem-változáshoz is vonzódik a néplélek, inkább mint a hangnemi változáshoz, mely egy dallamon belül ritkán fordul elő. E dalgyűjteményben éppúgy, mint más finn dalokban, a harmonizálásnak, a többszólamúságnak nem akadunk nyomára. Bár ebből legkevésbé sem következtethetünk arra, mintha a finn-ugor népzene általában egyszólamú lenne. De úgy sem módosíthatjuk felfogásunkat, hogy a földrajzi fekvés irányadó e kérdésben, mint ahogy *Major I.* Gyula akarja e kérdést megoldani. Szerinte „a dallam a déli népek zenéjének terméke, a harmónia pedig az északi kultúrnépek zenéjének sajátossága“. Az adatok egész sora ellene cáfol. A Kaukázus bércei közt pl. összeté, mingrel népzeneben *Lach* teljes virágzásban találja a többszólamúság többféle típusát, míg az északi kultúrnép: a finn nép egyszólamúan énekel. Sőt, ha a hangszeres finn népzene-t tekintjük, ott sem találunk igazi többszólamúságot. Amennyire a gyűjteményt megelőzőleg összeállított táblázatból kiviláglik, *Krohn* a leglényegesebb fordultnak a dallam életében: a négy sor záróhangját látja. Aprólékossággal csoportosítja a közölt

melódiákat a zenei zárlatok szerint. Ez nagymértékben megkönnyíti a terjedelmes anyag áttekinthetőségét. — A cseremisiz, tatár, sőt még a régi magyar zenében is gyakran találkozunk oly népdaltípussal, amely rövid motívum ismétléséből keletkezik. Ez a típus a finn népzeneben elenyésző számban lelhető csak fel. A finn népdal zárt, valóságos architektonikus szerkezetet mutat. A második kötetben teljesen kiépített háromszakos dalformát is bőven találunk, amely a műdal színvonalát is eléri. Általában a finn népdal rendkívül éles formai tagozódást mutat. Teljesen egyenlő részekből tevődik össze, vagy ha úgy tetszik, egyenlő hosszúságú részekre lehet szétbontanunk. Az úgynevezett „strófikus“ éneknek azonban kevés példányát látjuk. A magyar népzeneben, főleg a népballadában, rövid dallamra a versszakok egész sokaságát énekelték. Gondoljunk Seprődi „Marosszéki dalgyűjtemény“-ében közölt „Engem hívnak Fábián Pistának“, vagy a „Fejér László“ énekekre! Ugyanarra a dallamra kifejlő versszakokban dús epikai ének, mely főleg Erdélyben virágzik, — legalább is a gyűjteményekben — nem gyakori. — Krohn pontosságát semmi sem igazolja meggyőzőbben, mint az a körülmény, hogy egyes daloknál a félhangnál kisebb hangmagassági különbséget sem rest feltüntetni. Ez az európai fül számára szokatlan; a műzene, szórványos kísérlettől eltekintve, nem fogadja be, de a népzeneben nyomát leljük ennek. Így az elmélet sem zárkozhatik el ennek a tünetnek ismertetésétől. — A nagyszabású anyag, melyet itt csokorbagyújtva kapunk, nemcsak elméleti vizsgálódás alapjául szolgálhat. A közölt dallamok szépsége sok zeneköltő képzeletét is megragadhatja, talán nyugat felé is. *Sonkoly István.*

Előadás a IV. finn-ugor kongresszusról. A legutóbbi finn-ugor kongresszusról még egyre jelennek meg hosszabb-rövidebb cikkek, leírások. A „Székelyföld“ című lap II. évfolyamának különlenyomataként kiadott „Előadások“ sorában dr. Diénes Jenő ügyvéd közli „Atyafilátogatáson a finneknél“ című, éles megfigyelésekben gazdag dolgozatát, amely nagy vonásokban hű képet nyújt Finnországról és a kongresszus lefolyásáról. Minden sorát áthatja a derék rokon nép iránti megbecsülés és szeretet melege. A füzetet a Háromszékmegyei Erzsébet Árvaleánynevelőintézet adta ki Kézdivásárhelyen.

Dr. Szász Elemér: Az új Finnország. Budapest, 1933. 47. l. — Ez a rendszeresen megírt kis munka a világháborúban felszabadult Finnországot főleg gazdasági szempontból mutatja be a legújabb forrásművek és a finn statisztikai közlemények adatai alapján. Igen jó hasznát vehetik mindazok, akik Finnország közigazdasági viszonyaival megbízható vezetés alatt óhajtanak megismerkedni. A csinosan kiállított füzet a Turáni Társaságnál 1 pengő lefizetése ellenében kapható. *B. A.*

HÍREK.

Halálozások. A Gondviselés elszólította körünkől a nemzet egyik legnagyobb fiát, gróf *Apponyi* Albertet. A sajtó bőven méltatta óriási érdemeit, s így ehelyütt csupán arról emlékezünk meg, hogy az illusztris férfiú Társaságunknak annak alapításától fogva rendes tagja volt. Ugyancsak ezt mondhatjuk báró *Nopcsa* Ferencről, a jeles tudósról, aki egy ideig a Turáni Társaság alelnöki tisztét is viselte. Mindkét nagy halott temetésén Társaságunk számos tagja vett részt.

Laky Dezső honvédszázados, a Turáni Társaság r. tagja, 1933 január 19-én, élete delén, váratlanul elhunyt. Benne a nemzetrokonsági eszme egyik leglelkesebb harcosa hullott porba. Jeles nyelvtelhetség volt; a nyugati nyelveken kívül beszélte az észt és a török nyelvet is. Végigküzdve a világháborút, kiváló képességeinél fogva a vezérkarnál talált beosztást. Amikor aztán Rigában megindult a Szovjettel a tárgyalás a hadifoglyok kicseréléséről, vezérkarunk **Laky Dezső** főhadnagyot küldötte ki a tárgyalásokra. Így jutott összeköttetésbe **Virro** észt nagyiparossal, aki Magyarország tiszteletbeli konzula volt. Északi missziójának befejezése után **Laky** kivált a magyar hadsereg kötelékéből és 1924-ben feleségével, **Schuster** Matilddal, a kiváló magyar zongoraművésznővel kivándorolt Észtország fővárosába, Tallinnba, ahonnan 1927-ben tért vissza. A **Virro**-féle keleti szőnyegszövőgyár ugyanis, amelynek **Laky** volt az igazgatója, felszámolt s az ideálislelkű embert, aki **Virro** mellett a tiszteletbeli m. kir. alkonzuli címet kapta, súlyos csalódások érték. Egy lelkes magyar bajtárs magánmunkálatokkal látta el, majd a nemzeti hadsereg kötelékébe való visszatérését kieszközölte. **Laky** ingyenes magyar nyelvtanfolyamokat is rendezett, amiért az észt kormány hivatalos írásban fejezte ki neki köszönetét. Mint az Észt-Finn-Magyar Szövetség titkára, a legkülönbözőbb kultúrakciókat végezte, így magyar estéket rendezett és hat kirándulócsoportot vezetett Magyarországra. Hogy az észt kultúrtársaságnak mennyire szívéhez nőtt, annak bizonyossága az a közös gyászjelentés, amelyet észt és magyar barátai adtak ki északi szokás szerint a legnagyobb tallinni napilapnak hasábjain. Temetésén megjelent egy díszszázad élén vitéz **Mégay** Ernő altábornagy, továbbá **Taróczy-Szmazsenka** Nándor ny. altábornagy és a gyászoló jóbarátok serege. Cs. I.

Takáts Sándor, a Turáni Társaság t. tagja, az országoshírű történetíró, a M. Tudom. Akadémia r. tagja, 1932 dec. 21-én elhunyt. Különösen sokat foglalkozott a török hódoltság korával s egészen új világitásba helyezte a török-magyar kapcsolatok történetét, kimutatva, hogy a török sok megértést tanusított a magyar nép bajaival, szenvedéseivel szemben, ha az bizalommal közeledett hozzá. Temetésén Társaságunk számos tagja megjelent.

Arvid Järnefelt, a kiváló finn író, 1932 dec. 28-án 71 éves korában elhunyt Helszinkiben. Filozofáló hajlamú, finomérzésű, aszkétahajlamú egyéniség volt. Regényei közül magyarul is megjelent a „Földanya gyermekai” című Bán Aladár fordításában 1912-ben a Vasárnapi Ujság karácsonyi albumában.

Samih Rifat, a Török Nyelvutató Társaság központi bizottságának első elnöke 1932 december 3-án meghalt. Benne a török nemzet egyik leg-híresebb nyelvudósát veszítette el. Kiváló lírai költő és újságíró is volt, aki önzetlenül szolgálta hazáját mind a kényuralom idején, mind az alkotmányos korszak alatt. Ezenkívül éveken át foglalkozott az összehasonlító nyelvészettel. Zsenialitása e téren mutatkozott leginkább. Ő fedezte fel azt a módszert, amelyet az őskori nyelvek kutatásánál, a „nyelvek paleontológiájánál”, követni kell. Ugy találta, hogy a török nyelvben a ragokkal való szóképzést megelőzőleg hajdan előragok alkalmazásával, továbbá hangváltoztatással (flexióval) és metatézissel értelmi változtatások történtek s így rokon szójelentési csoportok keletkeztek. Így jutott aztán arra a felfogásra, hogy a többi nyelvek a török nyelvből eredtek. Törökországban ezen állítás óriási lelkesedést keltett és buzdítással szolgált további kutatásokra a nyelvpaleontológia terén. *Móricz P.*

Észt kitüntetések magyar tudósoknak. A tartui egyetem háromszázéves jubileuma alkalmából az észt államfő a magyar tudományos élet több kiváló képviselőjét kitüntetésben részesítette. Dr. *Hóman* Bálint kultuszminisztert az észt Vöröskereszt díszjelvénye I. osztályának első fokozatával tüntették ki, amelyet eddig csak államfőknek adományoztak. Dr. *Szily* Kálmán államtitkárt, dr. *Schmidt* Henriket, a szegedi egyetem rektorát, *Veress* Elemért, a szegedi egyetem prorektorát, dr. *Erekly* Istvánt, a szegedi egyetem jogi karának prodékánját és dr. *Buday* Árpádot, a bölcsészeti kar prodékánját a II. osztály első fokozatával tüntették ki.

Csekey István magyar vöröskereszt kitüntetése. A kormányzó 1933. szept. 5-én kelt legfelsőbb elhatározásával dr. *Csekey* István szegedi egyetemi tanárnak a Magyar Vöröskereszt Egylet országos átszervezése és fejlesztése, valamint emberbaráti és szociális feladatainak megvalósítása körül szerzett érdemei elismerésül a magyar Vöröskereszt érdemkeresztjét adományozta. Csekey professzornak különösen nagy érdemei voltak az észt és a magyar Vöröskereszt-egyletek kapcsolatainak kiépítése körül.

A Kormányzó elismerése. A Kormányzó január havában megengedte, hogy *Komor* Györgynek, a yokohamai Curnow & Co. cég igazgatójának és *Watanabe-Metzger* Nándornak, a yokohamai „Ta Ichi” japáni selyemexportcég cégvezetőjének a Tokióban rendezett magyar nép- és iparművészeti kiállítás megrendezése körül szerzett érdemeikért elismerését tudtul adják.

Karl Eduard Sööt, a hírneves észt költő, a Petőfi Társaság kültagja, 1933 január 11-én töltötte be 70. születésnapját. Ez alkalomból az Észt Irodalmi Társaság, több kultüregyesülettel karöltve, Tartuban fényes ünnepséget rendezett, amelyen az ünnepi beszédet maga az államfő: *J. Tönnisson* mondotta. A Turáni Társaság táviratban üdvözölte a jeles magyarbarát költőt.

A volt budapesti bolgár ügyvivő búcsúja. *Petrov-Csomakov* Sztoján, az eddigi budapesti bolgár ügyvivő, akit kormányja Washingtonba nevezett ki ügyvivővé, szeptember 22-én délután indult el új állomáshelyére

a Keleti pályaudvarról, családjával együtt. Búcsuztatására a pályaudvaron megjelent a követség egész személyzete és a budapesti bolgár kolónia. A miniszterelnökség részéről *Bárczy István* államtitkár, a külügyminisztérium részéről gróf *Khuen-Héderváry Sándor* jelent meg. A Turáni Társaság részéről *Móricz Péter* ügyvezető elnökhelyettes és *Lukinich Frigyes* titkár jelent meg a búcsuztatáson.

Japáni diszkardot kapott ajándékba a miniszterelnök. Folyó év aug. 12-én megjelent a miniszterelnökségi palotában *Hollós Ödön* budapesti japáni konzul, *S. Kavamura* berni japáni követségi titkár és *Ivao Yamabuchy* bécsi japáni követségi titkár kíséretében, akik *Sumioka Tomoyoshi*, a japáni *Daido-egyesület* elnökének megbízásából remekbe készült ősi japáni kardot hoztak ajándékba *Gömbös Gyula* miniszterelnöknek. Az ajándékkal együtt elküldötték *Sumioka Tomoyoshi* levelét Tokióból, amelyben az elnök azt írja, hogy a testvér magyar nép vezérének küldi a kétszázéves kardot, amelyet egyik leghíresebb japáni fegyverkovács készített. A kard éppúgy, mint a cseresznyevirág, szimboluma a japáni szellemnek és méltó arra, hogy ajándékképpen a *lovagiasság országába kerüljön*. A kard markolatára vers van írva, amely a következő szöveget tartalmazza: „*A japáni szellem nem más, mint hűség és hit.*“ *Gömbös Gyula* miniszterelnök halásan megköszönte a japáni uraknak a gyönyörű ajándékot.

Paikert Alajos előadása. Alapító-elnökhelyettesünk rendkívül érdekes, saját tapasztalatain alapuló előadást tartott a M. Külügyi Társaság febr. 1-ji ülésén a mai Egyiptomról. Az illusztris előadó, a világhírű budapesti Mezőgazdasági Múzeum megszervezője és hosszú éveken át igazgatója közel két évet töltött Egyiptomban, ahol *Fuad király*, valamint a magyar és az egyiptomi kormányok óhajára megszervezte Kairóban a budapestihez hasonló célú és hivatású Mezőgazdasági Múzeumot. A kairói múzeum szervezőjének vezetése alatt aránylag igen rövid idő alatt, alig két éven belül, annyira elkészült, hogy azt előreláthatólag *Fuad király* maga már ez év folyamán megnyitja. Előadása során vázolta a mai Egyiptomnak és népének energikus és céltudatos törekvéseit a teljes függetlenségre és az ország gazdasági és kulturális szintjének emelésére és végül azokat a relációkat, melyek Magyarország és Egyiptom között már ma megvannak és esetleg még fejleszthetők. Az egyéni átélés mélyeséges hangulatával eltöltött s gondolatokban gazdag előadásért *Berzeviczy Albert* elnök mondott meleg köszönetet.

Jungerth Mihály törökországi követünk. Dr. *Jungerth Mihály* több mint egy évtizedig működött Észtsz, majd Finnországban mint magyar ügyvivő. 1933 decemberében törökországi magyar követé nevezték ki őt Ankarába. Helszinki barátai és tisztelői november 23-án testületileg búcsuztak el *Jungerthtől* és családjától. Búcsuiratot és szép emléktárgyakat nyújtottak át neki. A búcsuirat, amelyet *Tulenheimó v. mi-* miniszter és egyet. tanár felesége olvasott fel, többi között ezt mondja: „Mindkét nemzetnek, a magyarnak és a finnek, maradandó értékét képezik azok az erős gazdasági és kulturális kapcsolatok, amelyek az Ön kezdeményezése és buzdító tevékenysége folytán szövődtek a földrajzilag távoli, de fajilag annál közelebbi országok között... Fogadja, miniszter úr, a búcsuzás pillanatában mély hálánk és tiszteletünk érzelmeit. Vendégszerető, szép otthona feledhetetlen emlék marad mindazok lelkében, akik szerencsések voltak barátainak egész hazánkra kiterjedő, széles köréhez tartozni.“ A köztársasági elnök *Jungerth* tiszteletére díszebédet adott.

Fehér Géza kitüntetése. Dr. Fehér Géza egyet. m. tanár évek óta Bulgáriában működik, ahol igen értékes tudományos és társadalmi munkát végez. Az óbolgár kultúra multjának feltárása terén elért eredményeinek elismerésül bolgár nemzeti jutalomban is részesült. Ez év november havában a Kormányzó Fehér Gézának a rendkívüli egyetemi tanári címet adományozta.

Csekey István és Virányi Elemér észt kitüntetése. Az észt védőőrség tanácsa dr. Csekey István szegedi egyetemi tanárnak, a tartui (dorpáti) egyetem tiszteletbeli doktorának, az észt Sas-rend csillagos II. osztályát, dr. Virányi Elemér szegedi áll. reálistkolaj tanárnak pedig ugyane rend III. osztályát adományozta. A magas kitüntetések azokat az érdemeket jutalmazták, amelyeket az említettek többévi észtországi egyetemi működésük alatt szereztek az észt-magyar kultúrkapcsolatok kimélyítése körül.

Setälä Emil disz doktorsága és előadásai. A budapesti egyetem központi épületében ritka ünnepség folyt le ápr. 27-én. *Setälä Emil*, a turkui egyetem kancellárját, Finnország volt külügyminiszterét és magyarországi v. követét, a finn testvérnemzet kiváló tudós fiát, avatta az egyetem bölcsészeti kara tiszteletbeli doktorrá. Az egyetem auláját a tudományos élet és a diplomáciai testület képviselői zsúfolásig megtöltötték. Ott volt *Hóman* Bálint kultuszminiszter is. A Tudományos Akadémiát *Berzeviczy* Albert elnök és *Balogh* Jenő főtitkár képviselték. A kultuszminisztérium részéről *Szily* Kálmán és *Petri* Pál államtitkárok, továbbá *Flandorfer* Pál miniszteri tanácsos, az egyetemi ügyosztály vezetője jelentek meg. Kopenhágából eljött *Onni Talas* finn követ. A külügyi társaság, a műegyetem, a közgazdasági egyetem, a szegedi és pécsi egyetemek, az állatorvosi főiskola stb., mind elküldték képviselőiket. *Trikál* József rektor megnyitóbeszéde után *Németh* Gyula bölcsészeti d. dékán méltatta *Setälä* tudományos érdemeit és a magyar-finn testvériségért kifejtett munkásságát. *Setälä* Emil az átnyújtott doktori díszoklevelet megkötve magyarul köszönte meg. Az ünnepi avatóülést a finn és magyar himnusz fejezte be.

A budapesti egyetem új disz doktora tiszteletére *Hóman* Bálint kultuszminiszter és felesége május 5-én az Országos Kaszinóba teaestélyre hívta egybe a finn-magyar tudományos kapcsolat és barátság fenntartóit. A meghívottak között volt *Gömbös* Gyula miniszterelnök és felesége, *Kánya* Kálmán, *Keresztes-Fischer* Ferenc és *Lázár* Andor miniszterek, *Vértessy* Sándor, a kabinetiroda főnöke és felesége, báró *Schoen* német követ és felesége, *Onni Talas* finn követ, *Behidzs* bej török követ és felesége, *Lepkovszki* Stanislas lengyel követ, gróf *Károlyi* Gyula és felesége, *Berzeviczy* Albert és felesége, gróf *Teleki* Pál és felesége, dr. *Balogh* Jenő, *Darányi* Kálmán és felesége, *Pekár* Gyula és felesége, *Petri* Pál és felesége, *Bárczy* István és felesége, *Hubay* Jenő és felesége, *Szily* Kálmán államtitkár, *Trikál* József rektor, *Szladits* Károly, dr. *Szabó* József és dr. *Németh* Gyula dékának, továbbá *Bán* Aladár, *Vikár* Béla stb.

Setälä Emil itt időzése alatt nagyérdékű előadásokat is tartott. Így május 12-én d. e. 11 óraker a bölcsészeti kar egyik tantermében „A finn önállóság útja” címen értekezett. Teljesen megtölté a termet a hallgatóság, amely lelkesen tüntetett a nagyhírű magyarbarát tudósnak, akinek *Berzeviczy* Albert mondott köszönetet a tanulságos előadásért. — Május 13-án *Setälä* a szegedi egyetemen tartott előadást a finn nép őstörténetéről. A kiváló vendéget *Imre* Sándor professzor magyar s *Horger* Antal professzor finn nyelven köszöntötte. *Setälä* Emil összes felszólalásait és előadásait kifogástalan magyar nyelven tartotta.

A Török Köztársaság kikiáltásának 10. évfordulója. A török testvér-nép okt. 29-én, a köztársaság fennállásának 10. évfordulóját nagy fényvel és lelkesedéssel ülte meg a Gázi vezetése alatt. A testvér magyar nemzet is kivette részét a török nép öröméből s több ünnepies aktussal ülte meg a nevezetes évfordulót. A Turáni Társaság okt. 29-én testületileg jelent meg a török követségen, ahol *Paikert* Alajos alapító-elnökhelyettes francia és *Móricz Péter* ü. v. elnökhelyettes török nyelven üdvözölte *Behids* bej budapesti török követet, aki meleg szavakkal mondott köszönetet. A beszédek elhangzása után a török himnuszt játszotta a zenekar. Másnap a Turáni Társaság ünnepi ülést tartott nagyszámú és díszes közönség jelenlétében. Ott voltak: *József Ferenc* kir. herceg, *Behids* bej török követ a követség egész személyzetével. A Külügyi Társaságot dr. *Eöttevényi Olivér* képviselte. Az ünnepséget a török nemzeti himnusz elnéklése vezette be, amelyet *Vaszy* Viktor vezénylete alatt a Budapesti Egyetemi Énekkarok adtak elő. A megnyitó beszédet *Paikert* Alajos elnökhelyettes tartotta, aki lelkes szavakkal emlékezett meg a magyar-török barátságról és a török nemzeti ünnep jelentőségéről. Ezután *Móricz Péter* ügyvezető elnökhelyettes üdvözölte törökül a török követet és a megjelent török honosokat, amit *Behids* bej köszönt meg. Utána *Móricz Péter* tartotta meg ünnepi előadását a Gázi tízéves, korszakalkotó tevékenységéről.

A magyar Rádió is résztvett az ünneplésben. Okt. 29-én török estet adott, amelyen *Móricz Péter* török és magyar nyelven köszöntötte az ünneplő török nemzetet. Utána vitéz *Garamszeghy* Sándor török verseket szavalt magyar fordításban s török zenei szemelvények zárták be a műsort. — Pécssett is volt ünnepély. Itt a Turáni Társaság felkérésére dr. *Pázmány* Zoltán, az egyetem rektora, „Törökország újjászületése” címmel előadást tartott. Ismertette az új életre keltett modern Törökországnak az elmúlt tíz év alatt kivívott sikereit, amelyek elsősorban a török birodalom lángelméjű és hősies reformátorának, *Gázi Musztafa Kemál* pasának és kormányának érdemei. A békediktátum előtt meg nem hajló, szabadságáért évekig elszántsággal harcoló, megújítható rokon-nép hatalmas lendülettel vetette át magát a középkorból a legújabb korba.

Szegeden a Dugonics Társaság az egyetem nagy előadótermében felolvasó ülést tartott. Itt *Virányi* Elemér egyetemi lektor a törökség és a magyarság kultúrtörténeti kapcsolatáról és *Kogutovicz* Károly egyetemi tanár az új Törökországról tartott előadást. — Debrecenben a Turáni Társaság felkérésére *R. Kiss* István egyet. tanár tartott előadást Törökország korszakalkotó legutóbbi decenniumáról, melynek hivatott vezére a Gázi volt. A város táviratban üdvözölte Musztafa Kemált.

M. J. Eisen, tartui egyetemi tanár, az idén töltötte be 75. évét. Ez alkalomból meleg ünneplésben részesítették az agg tudóst, aki sikerült Petőfi-fordításai révén a Petőfi-Társaságnak kultagja. Eisen mint folklorista szerzett világszerte elismert nagy érdemet. Az észti nép szellemi termékeinek egybegyűjtése körül *Hurt* Jakab mellett övé az oroszlan-rész. Az ő gyűjteményében, amelyet több buzgó segítőtársal együtt jegyzett föl a nép ajkáról, több mint 25.000 oldalt megtöltő népmese, népszokás, babona és népének van. Irodalmi műveiben főképp a néphit és egyes népszokások (pl. menyegzői, lakodalmi, keresztelői szokások) mód- és rendszeres feldolgozását nyújtja. A finn-ugor rokonsági eszmének buzgó barátja s ezt az eszmét a költészet eszközeivel is igyekszik szolgálni. Társaságunk szeretettel csatlakozik a tudós patriarcha tisztelőinek jókívánságaihoz.

A finn-ugor rokonsági nap az idén október 21-ére esett. A három finn-ugor kultúrnemzet ez évben is a szokott melegséggel áldozott az ősi rokonság eszméjének. A három ország kultuszminiszterei táviratban üdvözölték egymást, s a finn kultuszminiszter, *O. Mantere*, s a finn kultúrbizottság elnöke, *M. Pesonen* szintén táviratban köszöntötték a Turáni Társaságot, amely e napot sikerült és látogatott ünnepi felolvasással ülte meg, melyen *Móricz Péter* elnökhelyettes megnyitó beszéde után *Bán Aladár* a finn-ugor néprokonság fokozatairól értekezett, ifjú *Szász Károly* pedig *Järventaus*, magyarbarát finn költő két versét adta elő a maga és *Bán A.* fordításában. A budapesti finnek és észtek élén megjelent *Liipola Yrjö* finn konzul is. A Társaság táviratilag köszöntötte a Finniség Szövetségét. Különösen szép ünneppésséggel áldozott a finn nemzet a néprokonság gondolatának. E napon finn, észti és magyar lobogók lengtek az egész országban, az iskolákban emlékórát tartottak s vasárnap az egyetem dísztermében ünnepi istentisztelet volt, melyen az ez alkalomra Helszinkibe érkezett észti férfikar énekelt. Az ünneppésségeken díszjelvényeket árusítottak a rokonsági mozgalom támogatására. Észtországhban hasonló fényvel és melegséggel ülték meg október harmadik szombatját.

Hóman Bálint kultuszminiszter elismerő levele Csekey Istvánhoz. *Hóman Bálint* vallás- és közoktatásügyi miniszter 1933 okt. 13-áról keltezve a következő hivatalos iratot intézte dr. *Csekey István* egyet. tanárhoz: „Felhasználok együttal ezt az alkalmat arra is, hogy Méltóságodnak azért a lelkes és magyar nemzeti szempontból igen nagyjelentőségű, tevékeny munkásságáért, amelyet 1923 szept. 18-tól 1931 okt. 7-ig mint a Tartui Magyar Tudományos Intézet megszervezője és vezetője önzetlenül és sikereken gazdagon végzett, köszönetemet és elismerésemet nyilvánítsam. Amikor tehát egyidejűleg a Magyar Intézet vezetésétől Méltóságodat felmentem, felkérem együttal, hogy a magyar, észti és finn kulturális kapcsolatok fenntartására és kiépítésére irányuló törekvésemben a jövőben is támogatni szíveskedjék.“

Zsolt Nándor finnországi sikere. Folyó év április havában a Budapesti Hangversenyzenekar elnökkarnagyát, *Zsolt Nándort*, a helszinkii filharmóniai társaság egy hangversenyeszt vezénylésére hívta meg. A tisztán magyar művekből összeállított műsor főszáma *Liszt Faust-szimfóniája* volt. A hangversenynek nagy sikere volt.

Ifj. Hegedüs Sándor színdarabjai turáni nyelveken. Ifj. *Hegedüs Sándor* színdarabjai szerte a világon mindenütt nagy sikert aratnak. „A rab“ című háromfelvonásos fantasztikus drámáját *Tomoyosi Sumioka* japáni nyelvre fordította le s nemsokára előadják. A dráma „Der Mörder“ címmel Németországban könyvalakban három kiadást ért el eddig s egy német színtársulat Dél-Amerika tizenegy városában játszotta. Bulgáriában *Sultana Petrow*, a volt miniszterelnök neje fordítja a darabot bolgár nyelvre, Finnországban pedig *Hegedüsnek* „Bakony“ című darabját *Toivo Hammas* fordította le.

Ifj. Hegedüs Sándor novellái török nyelven. A „Vokit“ (Idő) című *Isztanbulban* megjelenő török lap márc. 8-i számában méltatta ifj. *Hegedüs Sándornak* ötven kötetre terjedő irodalmi munkásságát *Végh Jenő* tollából. A lap közli *Hegedüs* arcképét és életrajzát s méltatja azokat a török nyelvre lefordított novellákat, melyeket dr. *Ragip Hulusi* bej, egyetemi tanár ültetett át és közölt török lapokban.

Szófiából bolgárok és magyarok jöttek a Szent István-hétre. A szófiai Bolgár-Magyar Egyesület elnöke, *Fehér Géza* egyetemi tanár veze-

tése alatt 180 főből álló társaság érkezett hajón Budapestre a Szent István-hétre. A hajóállomáson vitéz *Galánthay Glock* Tivadar a Magyar Nemzeti Szövetség bolgár-magyar bizottsága nevében, *Móricz Péter* pedig a Turáni Társaság nevében üdvözölte a főleg bolgárokból és kis részben szófiai magyarokból álló társaságot. A vendégeket szerdán délután 5 órakor a Magyar Nemzeti Szövetség helyiségében ünneplésben részesítették, amelyen vitéz *Galánthay Glock* Tivadar előadást tartott: *Bolgár történelmi emlékek Magyarországon* címmel.

Turán nevű török sportegyesület Bulgáriában. Az *Özdilek* nevű, Kirdzsaliban megjelenő ifjúsági hetilap 1933 január 18-i számában hírt ad a bulgáriai török sportegyesületek Turán név alatt történt szövetkezéséről. Ebből a lapszámból kitűnőleg megjelent Bulgáriában egy *Turán* című naptár is. — Azt is közli, hogy Bulgáriában két másik török lap is megjelenik: az *Istikbal* egy év óta, a *Deliozman* pedig 11 év óta.

Török tanfolyam Finnországban. A Helszinkiben megjelenő „Jeni Turan” című töröknyelvű újság 1933. évi január havi számában arról ad hírt, hogy Helszinkiben és Tamperében a török-tatár ifjúság és felnőttek számára tanfolyamot nyitottak, amelyen a tanulókkal megismertetik az új török írást, továbbá arról, hogy a helszinki mohammedán templomban most már török nyelven tartja a pap a szentbeszédet.

Ifj. Hegedüs Sándor előadása Szófiában. Az egész bolgár sajtó nagy rokonszenvvel és megértéssel fogadta ez év április havában ifj. *Hegedüs Sándor* magyar író. A lapok közlik Hegedüs fényképpel ellátott életrajzát és nyilatkozatait, amelyekben rámutat a magyar és a bolgár irodalom fontos szerepére a két nép közeledése szempontjából. Ifj. Hegedüs Sándor a bolgár rádió mikrofonja előtt előadást tartott Raphael és Michelangelo életéről és a bolgár-magyar szellemi kapcsolatokról.

A finn-ugor kongresszusi bizottságok értekezlete Tallinnban. 1933 június havában tartották a finn-ugor kongresszusok magyar, észt és finn kulturbizottságai közös értekezletüket Tallinnban. Az értekezleten részt vett *Päts Konstantin* észt államfő is. A finn-ugor népek kultúrájára nagyfontosságú indítványok hangzottak el, így többek között dr. *Bán Aladár* indítványa, a kongresszusi előadások nyelvéről *Weöres Gyula* egyetemi lektor előterjesztésében; *Laurila K. S.* finn és *Mägiste J.* észt egyetemi tanár indítványa a magyar, észt és finn egyetemi tanárok kölcsönös meghívásáról hosszabb előadássorozatok tartása végett a rokonnépek egyetemén; *E. Linde* észt múzeumigazgató képzőművészeti műtárgyak cseréjét indítványozta magyar, finn és észt múzeumok között.

Török tudós kutatásai a Székelyföldön. *Resid Saffet* török történetíró ez év márciusában Székelyföldön a török-magyar rokonság és összehűggések nyomait kutatta. Először is a sepsiszentgyörgyi *Székely Nemzeti Múzeum* gazdag anyagát dolgozta fel, majd Brassón át Székelyudvarhelyre ment, ahol a református kollégiumnak *néprajzi gyűjteményében* gyönyörködött.

Onni Talas budapesti finn követ előadása. A Tud. Akadémiától alakított Magyar Nemzeti Bizottság május 2-án 6 órakor előkelő közönség jelenlétében ülést tartott. Az ülésen *Berzeviczy Albert* elnökölt, aki megnyitó beszédében hangoztatta, hogy *Onni Talas* mint jogtudós a helszinki egyetem disze volt s később hazájának legkritikusabb korszakában mint igazságügyminiszter vaskézzel törte le azokat a forradalmi mozgalmakat, melyeket Szovjetország szított Finnországban. Az elnöki megnyitó beszéd elhangzása után *Talas* budapesti finn követ németnyelvű

előadásban ismertette a finn állam keletkezését és alkotmányát, s vázolta Finnország történetét 1809-től, amikor a finnek svéd uralom alól orosz fennhatóság alá kerültek. A világháború kitörésekor a finnek is megérezték, hogy sorsuk a háború kimenetelétől függ. A finnek szívvel-lélekkel kívánták, hogy a központi hatalmak győzzenek, tudva azt, hogy csak az orosz birodalom vereségének árán enyhülhet elnyomatásuk, s csak így szerezhetik meg önállóságukat. A finn ifjak ezrei mentek át Németországba, ahol katonai kiképzésben részesültek, s hőiesen résztvettek a világháború küzdelmeiben. Ezeknek az ifjaknak későbbben az újjáéledő finn állam nagy hasznát vette, mert ők szervezték meg és vezetik ma is az önálló finn hadsereget. Amikor 1917-ben Oroszországban kitört a forradalom, a forradalmi kormány hozzájárulásával Finnországban megalakult az első szociáldemokrata kormány. Természetesen a finnek ezzel nem érték be, mert ők állami szuverénitásukat akarták teljes mértékben megszervezni. Észak-Finnország lakosságának bámulatos vitézségével és a németek segítségével elkeseredett harcok után sikerült is a Finnországban garázdálkodó orosz seregeket kiverni, s így Finnország kivívta teljes önállóságát és függetlenségét.

Itt említjük meg, hogy a pécsi finnbarátok ápr. 22-én O. Talas látogatásának alkalmából finn estét rendeztek, melyen *Kalliwoda* Olga énekművésznő finn dalokat adott elő, *Faluhelyiné* részleteket szavalt a Kalevalából s a Pécsi Dalárda a finn és magyar Himnuszot énekelte. A közönség lelkesen tüntetett a finn testvérnemzet mellett.

Hannes Jukonen, a derék magyarbarát finn író, aki többször beutazta hazánkat, a múlt évben is számos cikkben ismertette népünket és hazai viszonyainkat. Figyelme mindenre kiterjed, de kivált az Alföld szépségeit s a pusztá népét magasztalja képekkel megvilágított leírásaiban. Kimagaslik ez írások sorából a „Hakkapeliitta“ című nemzetőrségi hetilapban megjelent rajzolata, melynek címe: „A huszárok — magyar testvéreink büszkesége.“ Ismertetvén a huszárság történetét, a magyar népköltés és Petőfi költeményeiből vett idézetekkel (O. Manninen fordításában) világítja meg a magyar huszár daliás, hősi alakját.

Dr. Yrjö J. von Schrowe, a finn szövetkezeti központ kiküldöttje, hosszú időt töltött Budapesten tanulmányozva a magyar közgazdasági viszonyokat. Elutazása előtt június havában résztvett a Hangya szövetkezet közgyűlésén s ott a következő figyelemreméltó beszédet mondotta:

„Két tény áll előttem, amelyek ellentétben látszanak lenni egymással. Az első Runebergnek, a finn nemzeti himnusz szerzőjének 80 évvel ezelőtt tett kijelentése: „A mi országunk szegény és az is marad...“ A másik tény az, hogy Finnország az egyetlen európai adós állam, amely ez év júniusában amerikai kölcsöntörlesztésének hiány nélkül eleget tett. Miként volt ez lehetséges? Önök mindnyájan tudják, hogy az én hazámat a természet nem ajándékozta meg sok kincsel. Az ország gazdasági feltárásnál sohasem engedték meg az adott gazdasági viszonyok Runeberg idézett szavait elfelejteni. Törhetetlen munkára, kemény kitartásra és erőinknek céltudatos összefogására volt szükségünk, hogy kevés természeti kincsünk mellett országunkat az élet- és kultúrnyíró mai magas fokára emelhesük. Finnország felemelkedése és megerősödése a kedvezőtlen gazdasági és politikai körülmények figyelembevételével szinte példátlan a történelemben. — Finnországban a szövetkezeti mozgalmat az ország gazdasági megerősödése és az életszínvonal emelése érdekében minden egyes társadalmi réteg sokkal erőteljesebben karolta fel, mint más országokban. A Pellervo társaságnak 1899 okt. 20-án tör-

tént megalakulásával megindult az országban a rendszeres és eredményes szövetkezeti munka Hannes Gebhard tanár vezetése mellett. *Finnországban a szövetkezeti gondolat nemzeti gondolattá vált* s ez adta meg a lehetőséget arra, hogy a lakosság magas gazdasági, erkölcsi és kulturális színvonalra emelkedett. A szövetkezetek jelentős tényezői az új önálló finn állam gazdasági megerősödésének is. Meg vagyok róla győződve, hogy *csakis a szövetkezeti mozgalom hatalmas elterjedtségének köszönhetjük, hogy a gazdasági válságot könnyebben küzdötték le, mint sok más állam.* Finnország lakosságának háromnegyed részét tömörítik ma a szövetkezetek.

A tizedik országos dalünnep Észtországban. Az első észti országos dalünnep 1869 nyarán volt Tartuban; ezen Hunfalvy Pál is résztvett s le is írta az „Utazás a Balti-tenger vidékein“ című nagybecsű művében. E fölemelő alkalom volt úgyszólván születése az egységes észti népnek, amely nemzeti érzését csupán a dalban fejezhette ki akkoron. A szabaddá lett észti nemzet ma is hálás a dal, az ének iránt, amely egyetlen vigasza volt az orosz uralom sötét századai alatt. Ennek az érzelemnek volt mintegy kifejezője az a mindenképen nagyszerű dalünnep, amely ez év június havában folyt le (22—24-én) Tallinnban az észti és a lett államfő jelenlétében. Az óriási ünnepélyen kerekszámban 550 énekkarban 20.000 dalos és 4000 zenész vett részt — a hallgatóság száma 40.000 főre rúgott. Az erkölcsi eredmény is nagyszerű volt. Az észtek tanulságot tettek zenéjük és énekművészetük magas színvonaláról és önálló nemzeti zenekultúra felé haladó buzgó és eredményes törekvésükről.

Török tudós Finnországban. A mult ősszel finn tudósok meghívására hosszabb időt töltött Helszinkiben *Sadri Maksoudi* ankarai egyetemi tanár, hogy személyesen is megismerkedjék a finn tudományos körökkel, amelyekkel már évek óta tudományos érintkezésben állt. Ez alkalommal az Uusi Suomi hosszabb cikkben ismertette Törökország átalakulását. Maksoudi többi között így nyilatkozott látogatásáról: „Mi törökök nagy érdeklődéssel viseltetünk a finn nép iránt, amelyet mi rokonnépnek tartunk, mivel az is ahhoz a népcsaláddhoz, az ural-altájijhoz tartozik, mint mi. Mi közelről meg akarjuk ismerni Suomit, amely iránt nálunk élénk érdeklődés mutatkozik, s amelyről a török irodalomban csak jót és szépet olvashatunk. Ismerjük a finn tudósok nagybecsű munkásságát a török népek történelme és nyelvészete terén, tisztelettel említjük az olyan neveket, mint Castrén, Aspelin, Heikel, Donner, Ramstedt és Mikkola, s szeretnénk szorosabb együttműködést teremteni a finn és török tudósok között.“ Remélni lehet, hogy a derék tudós óhaja a jövőben meg is valósul, mivel mind sűrűbben találkozunk a finnek komoly érdeklődésének nyomaival a turkológia mezején. Így pl. az Uusi Suomi egyik szeptemberi számában terjedelmes cikket olvastunk *M. Räsänennek*, a jeles finn nyelvésznek tollából az új Törökországról.

Finn matiné. A Főváros Népművelési Bizottsága a Turáni Társasággal karöltve 1933 dec. 8-án 11 órakor a finn szabadságünnep tiszteletére az Orion (Casino) filmszínházban *finn matinét* rendezett. *Novágh Gyula* megnyitó beszédében vázolta a finn szabadságharc lefolyását. *Somody Pál*, a Nemzeti Színház v. tagja elszavalta Bán A. fordításában *Eino Leino* versét „A magyarokhoz“ és *Madai Gyula* „Suomi“ c. költeményét. *Dullien Ella* operaénekesnő finn dalokat énekelt, majd *Bán Aladár* a finn nemzet történetét ecsetelte. *Felvinczi Takács Alice* hegedűművész *Sibelius* és *Merikanto*-kompozíciókat adott elő, s *K. Simonffy Margot* a *Kanteletar* dalaiból szavalt Bán A. fordításában. Végül az

Egyetemi Énekkarok elénekelték a finn himnuszt. A jól sikerült ünnepélyen nagy és előkelő közönség vett részt.

A Turáni Társaság Nagykőrösi Fiókja az 1932—33. évi téli évadban több előadást tartott. Dec. 26-án dr. Fodor Lajos a török nemzetről, jan. 29-én G. Fekete Béla a „magyar“ népnév eredetéről és Nagy Lajos a „Basa“ tölgyfája“ címmel a nagykőrösi törökkori emlékekről, febr. 26-án Dezső Kázmér polgármester az északi rokonnépekről, márc. 26-án Galantai Fekete Béla a középázsiai rokonnépekről s ápr. 30-án Tóth József a bucharai emlékekről értekezett. Az egyes előadásokat tárgyszerű zeneszámok és szavalatok egészítették ki. A rendezés munkáját Galantai Fekete Béla főtitkár végezte.

Zempléni Árpád emlékezete. A nagy turáni költő emlékére 1933 halottak napján a Turán Szövetség lélekemelő ünnepélyt tartott a költő sírjánál. Beszédet mondott Baráthosi-Balogh Benedek és dr. Tagán Galindzsán; mindketten koszorút helyeztek le. A Verböczy Bajtársi Egyesület szavalókórusa *Túrmezei* Lászlónak egyik turáni költeményét adta elő. A Turáni Társaságot dr. Lukinich Fr. titkár képviselte.

Finn-ész-turán birkozóverseny. 1933 április havában folyt le Budapesten a Beketow-cirkuszban a három finn-ugor testvérnemzet első birkozóversenye. Apr. 22-én este volt az ész-turán verseny. E megnyitó versenyt lélekemelő formák vezették be. Félnyelkor csaknem színültig megtöltötte már a közönség a nézőteret, mikor zeneszóra felvonultak zászlók alatt a küzdelembe induló csapatok. Legelől a finnek jöttek két trikóban, utánuk a nemzetiszínnel díszített, feketetrikós észtek, majd címeres barna trikóban a magyar csapat, amelynek zászlaját Keresztes Lajos, a küzdelemtől már visszavonult magyar világbajnok vitte. A csapatok felálltak a porondon és a zenekar elsőnek a finn nemzeti indulót intonálta. A legfiatalabb birkozó nemzeti zászlajával a középre állt, majd felhangzott az ész-turán himnusz, amelynek hangjaira az egyik ész-turán fiú ki lépkedett zászlajával ugyancsak a középre, majd mikor a magyar Himnusz intonálták, Keresztes Lajos a két testvérnemzet lobogói mellé helyezte a magyar trikólort s a három elszakadt, turáni nép ölelkező zászlainak jegyében kezdődött a műsor, *Pekár Gyula* üdvözölte emelkedett szavakkal a Kopenhágából Budapestre érkezett finn követet s hangsúlyozta, hogy a három rokonnép összelelkezésének ezen az ünnepén akárki győz is, az úgyszólván *a családban marad s az eredmény mindenképen a turáni erő diadala lesz. Bán Aladár finn és ész-turán nyelven* köszöntötte a birkozókat és kísérőiket. Ezután a három csapat birkozóinak egyenként való bemutatása következett, majd a BSzKRt zenekarának hangjaira Plank Béla dr. mozgásművészeti iskolájának növendékei magyar táncot mutattak be. Általános érdeklődés között folyt le az izgalmas küzdelem, mely a magyarok javára 15 : 9 arányban végződött. — A vasárnap esti viadalon a finnek 19 : 7 arányban győztek az észteken. Hétfőn este zsúfolt ház előtt mérkőzött Finnország és Magyarország csapata, amelyen a finnek kemény küzdelem után vitték el a pálmát. Kedden reggel az észtek Szegedre utaztak s az ottani versenyen legyőzték a legjobb szegedi birkozókat.

Finn-magyar tornaviadal Budapesten. A Magyar Országos Tornaszövetség meghívására az öt legkiválóbb finn tornász: Heikki Savolainen, Martti Uosikkinen, Aleksis Saarvala, Einari Teräsvirta és Ilmari Pakarinen hazánkba jöttek s a Labriola-színházban febr. 5-én lefolyt versenyen a következő magyar tornászokkal mérkőztek: Péter Miklós, Hegedűs József, Boros Péter, Sarlós József, Lenci Rezső. A két csapat körülbelül

egyenlő volt s a magyarok alig számbavehető fölényrel győztek. A versenyen a Kormányzó úr is jelen volt s ünnepies keretek közt folyt le. A megnyitó beszédet *Tóth István*, a MOTESz elnöke mondotta s finn nyelven *Bán Aladár* üdvözölte a testvér finn nemzet képviselőit. Ugyanaz nap este ünnepi lakoma volt a Metropole-szálló különtermében. A finnek vezetői *Yrjö Nykönen* és *Aihe Savolainen* voltak.

Előadás Larin Kyöstiről. Larin K. egyike a legismertebb finn íróknak és költőknek s kongeniális fordításainak alapján a *Petőfi-Társaság*-nak is kültagja. Abból az alkalomból, hogy a műveiből „*Des Wanderers Sang und Sage*” címen egy gyűjtemény műfordítás jelent meg, *Vikár Béla* a *La Fontaine* Társaságban előadást tartott Larin Kyöstiről, ki-mutatva, hogy a fordítók: *Charlotte Lilius* és *Hedvig Attila* — egyébként mindketten finnek — teljes megértéssel és művészettel ültették át a költő legjellemzőbb verseit és novelláit, rajzait német nyelvre s így hozzáférhetőkké tették azok számára is, akik nem tudnak finnül. Kíváncsot volna, hogy e svéd születésű, de szellemre és nyelvre nézve tipikus finn költő műveiből magyar nyelven is megjelennék egy kimerítő gyűjtemény. Itt említjük meg, hogy L. K. egy lendületes ódában ünnepli a turáni eredetű japáni népet is.

Turáni előadások. A Magy. Nemzeti Szövetség magyar-bolgár bizottsága 1932—33-ban több előadást rendezett. Dec. 13-án dr. *Dobroszláv Péter*: A bolgár kertészet a magyar gazdaságpolitika szolgálatában; április 14-én vitéz *Galánthay-Glock Tivadar*: Attila szerepe a magyar-bolgár nemzetek történetében; febr. 28-án *Marik Klára*: Bolgár mozaik és dr. *Puskás Tivadar*: A testvérnépek történelmi rendeltetése; ápr. 4-én *Szávits István*: A bolgár sajtó címmel adott elő. Május 16-án *Boris* bolgár király nevenapja alkalmából pedig ünnepség volt, amelyen a megnyitóbeszédet dr. *Ajtay József* ügyvezető-elnök s az ünnepi beszédet vitéz *Galánthay-Glock Tivadar* mondotta. Dr. *Dobroszláv Péter* *Boris* királyról beszélt. Az énekszámokat *K. Wakots Margit* és a *Bánáti Daloskör* szolgáltatta. A bizottság albán-osztálya 1933 október 9-én ünnepély keretében leplezte le I. Zogu albán király sikerült arcképét, amelyet *Galánthay-Glock Tivadar* tábornok festett. A francianyelvű ünnepi beszédet itt *Pekár Gyula* mondotta. Zogu király uralkodói tevékenységéről *Ormándlaki Weiszbecker Antal* tartott előadást. — A *Turáni Társaság* május 20-án rendkívüli felolvasóülést tartott, amelyen a volt független krimi tanácsköztársaság országgyűlésének elnöke, *Dzsafar Szeidamit bej*, érdekes előadást tartott az 1914-ben elhunyt nagy török íróról, *Gasparinszkiról*, aki „nyelvben, gondolkodásban és cselekvésben egyesítette” az Oroszország területén lakó török-tatár népeket. Fáradozásainak volt köszönhető, hogy századunk elején már 5000 modern iskola, több száz gazdasági szövetkezet és ismeretterjesztő társaság létesült ezeknél a népeknél. — Március 29-én *Magyar Dezsőné* a Pro Hungária-szövetségben igen érdekes előadást tartott a finn nőkről. Részletesen ismertette a finn rokonnemzet asszonyainak kulturális és szociális munkálkodását. Az előadást a nagyszámú hallgatóság élénk tetszéssel fogadta. — Dr. vitéz *Horváth Béla* fővárosi tanácsjegyző a turáni eszme népszerűsítése céljából az 1931—32. és az 1932—33. téli évadban több mint húsz, többnyire vetített képekkel illusztrált előadást tartott az ázsiai Törökországról és a török-magyar néprokosságról *Buda-pest*en és a nagyobb vidéki városokban, továbbá *Bécsben*, *Bécsújhelyt* és *Grácban*. Előadásait tovább is folytatni szándékozik s ezekkel nagy szolgálatot tesz a néprokossági eszme terjedésének. — *Vikár Béla*, a *La Fontaine* Társaság elnöke, febr. 16-án az Orsz. Néptanulmányi Egye-

sületben Setälä Emil nagy művéről: a Sampo rejtélyéről tartott előadást. Ápr. 11-én *Hu Dzin Ya* Kína kiviteli és behozatali gazdasági programját ismertette a Statisztikai társaságban. — 1933 okt. 24-én a Ker. Tanügyi Bizottság X. ker. szervezetében *Marton József* előadást tartott arról, hogy a turáni gondolatot miként lehetne az iskolában gyümölcsözővé tenni. — Jan. 14-én a komáromi Jókai Egyesület rendezett finn estet a Kultúrpalota termében. — Nov. 23-án *Csekey István* „Államjogilag biztosított autonómiák. Észt és lett autonómiák” címen előadást tartott az Erdélyi Férfiak Egyesületében. — Dr. *Virányi Elemér* „A magyarság eredete és őshazája” címen értekezett a Szegedi Egyetem Barátainak Egyesületében nov. 30-án. — Dec. 9-én a Luther Márton Kör finn estet rendezett, amelyen szavalatok, beszédek és énekszámok hangzottak el. Az ünnepélyen részt vett *Raffay Sándor* püspök is.

Turáni cserkészek a gödöllői világ-jamboreen. A gödöllői cserkész-táborozáson 81 finn cserkész *E. Uksanen*, 14 észt cserkész *Richard Preu*, 9 japáni cserkész *N. Hara* és 21 bolgár cserkész vett részt *N. Stojanoff* cserkésztsízt vezetésével. Aug. 11-én a IX. altábor területén vitéz *Faragó Ede* országos cserkészvezető tisztnak és a Turáni Társaságnak támogatásával sikerült egy turáni tábortűzet tartani dr. *Barcsay Károly* ügyvéd rendezésében. A tábortűzön finn, japáni és magyar cserkészek mutattak be cserkészjátékokat és adtak elő nemzeti dalokat. A Turáni Társaság számos tagja jelent meg a tábortűzön *Móricz Péter* ügyvezető elnök-helyettes vezetésével.

Feigler Otmár, a pozsonyi egyetem könyvtár-tisztviselője és ismert nevű író az 1932—3. isk. évben is tartott finn nyelvkurzust, amelyet 23 reálgimn. tanuló látogatott. Ezek közül 14 kiváló eredménnyel tett vizsgálatot és könyvjutalomban is részesült. A jutalmkönyvek voltak dr. *Orbán Gábor* „A finn-ugor nyelvek számnevei” c. műve és a IV. finn-ugor kongresszus évkönyve. Feigler az 1933—4. évben szintén tartott finn tanfolyamot.

Finnország Budapesten követséget állít fel. A finn országgyűlés december hó 1-én elfogadta a kormánynak azt a javaslatát, amelynek értelmében Finnország Budapesten önálló követséget állít fel.

Bolgár dalosok Budapesten. Július 2-án a szófiai nemzeti „Guzla” dalegyelet 78 tagja, elnökük, *Petko Steinoff* vak komponista, a bolgárok jeles zeneszerzője vezetésével Budapestre érkezett, hogy az országos magyar dalosversenyen részt vegyen. Az ünnepélyes fogadtatáson a Turáni Társaság nevében *Móricz Péter* ügyvezető elnökhelyettes üdvözölte a bolgárokat a dalosok látogatást tették a Turáni Társaság parlamenti helyiségében is, ahol dr. *Lukinich* Frigyes titkár üdvözölte őket. *Petko Steinoff* megköszönte a Turáni Társaságnak érdekükben kifejtett fáradozását, a tiszteletükre rendezett hangversenyt és a budapesti vezetést. A dalosok július 5-én hagyták el fővárosunkat. A Dalosszövetség lampionos búcsúztatást rendezett tiszteletükre a hajóállomáson, ahol este 10 órakor a *Sumi Marica* és a Magyar Himnusz hangjai mellett futott ki a bolgárokat vivő hajó.

TÁRSASÁGI ÜGYEK.

Előadássorozatunk 1932—33-ban.

Társaságunk évtizedes hagyományához híven a múlt tanévben is rendezett ismeretterjesztő előadásokat a Székesfővárosi Népművelő Bizottság támogatásával saját helyiségében. A megnyitó előadás október 15-én egyúttal a finn-ugor rokonsági nap megünneplése volt. *Móricz Péter* megnyitó beszédében vázolta az ünnepség jelentőségét; utána *Bán Aladár* tartott előadást a finn-ugor népcsaládról, ismertette az egyes népeket s kiemelve közös vonásaikat a nyelv, az életmód és etnológiai tulajdonságok terén, majd bemutatta *Weöres Gyula* helsinki egyet. lektor esztétikai fejtegetését a magyarbarát finn íróról, *Järventaus Arvidról*. Végül *Faragó József* saját finntárgyú költeményeit adta elő. — Október 28-án volt a török nemzeti ünnep, amelyen *Pekár Gyula* mondotta a megnyitó beszédet s utána *Móricz Péter* tartotta meg „Az új török történetírási mozgalom” című előadását, amely a Turán múltévi számában jelent meg. *Vitéz Galánthay Glock Tivadar* pedig a „Szakara-folyó melletti csaták” jelentőségéről tartott stratégiai megfigyelésekben gazdag előadást, s végül dr. *Szöke Sándor* török költeményeket szavalt *Mészáros Gyula* fordításában. — November 11-én *Pröhle Vilmos* „Az Attila-kultusz és a magyar nemzeti öntudat” címen értekezett, rámutatva arra, hogy a nagy hún király alakjának és működésének tudományos megrajzolása elsősorban a magyar tudósokra vár. Attila jellemének és óriási működésének megismerése termékenyítőleg hathat a magyar nemzet szellemi életének és öntudatának kifejlődésére. — November 25-én *Kovács-Karap Ernő* adott elő „Ösi dicsőségünk a művészet fényénél” címmel. Széleskörű tanulmányai alapján átvette a hallgatóság az ókor turáni népeinek művészeti törekvésein; rajzolta a sumirok, az indiai hun-utódok, az etruszok képzőművészeti emlékeit s megemlékezett azon turáni áramlatokról, amelyek évszázadok folyamán felfrissítették, gazdagították Nyugat művészetét. A magyar művészetnek nagyobb elmélyedéssel kellene az ősi turáni hagyományokba elmerülni s az onnét meríthető motívumokat értékesíteni hazai művészetünk gazdagítására. — December 5-én volt a finn nemzeti ünnep. Az elnöki megnyitó után *Bán Aladár* „A finn nemzet kialakulása” címen megrajzolta a finnek történeti és etnográfiai fejlődését a finn-ugor őshazából való kiválásuk óta a mai napig. Utána *Faragó József* „A finn és a lapp nép nyelvi és néprajzi kapcsolatáról” értekezett, behatóan ismertette az e kérdésre vonatkozó tudományos kutatások eredményeit. — Január 13-án *Cholnoky Jenő* tartott előadást „Julianus barát” címmel. Utalt arra, hogy *Julianus barát* korában — IV. Béla király uralkodása idején — a földrajzi ismeretek nagyon csekélyek voltak, nagyjában még mindig az ősi *Ptolemaiosz-féle* térkép volt irányadó. Annál nagyobb volt a jelentősége annak a vállalkozásnak, amellyel *Julianus barát* a magyar király és a pápa küldetésében nekivágott a világnak, hogy felkeresse a nagy *Dzsingisz Khánt*. Ha egészen odáig nem is jutott el, megtalálta

Magna Volgariát, ahol az őshazában maradt magyarokkal találkozott és magyarul beszélgetett velük. A világjáró Julianus barát pontos útleírásai nagyon fontosak a földrajztudomány szempontjából. — Január 27-én *Ravasz Illés* „A turánizmus a nevelés szolgálatában” címen értekezett, rámutatva a sok teendőre, amely e téren várakozik a szakemberekre. Az előadó a turánizmusnak gyakorlati terere való átvitelét tartja a legfontosabb feladatnak és a hallgatóság is osztozott vele ebben a nézetben. — Február 10-én *Végh Jenő* „Törökország közgazdasági fejlődése” című előadásában az összehasonlító statisztika módszerével kimutatta az új Törökország fokozatos és állandó gazdasági fejlődését, amely a szebb jövőnek legbiztosabb záloga. — Február 27-én észt nemzeti ünnepet tartottunk Észtország felszabadulásának 15. évfordulója alkalmából. *Pekár Gyula* megnyitó beszédében lendületes szavakkal vázolta a kis rokon nép önállóságának jelentőségét, majd *Bán Aladár* alelnök az észt nemzet kialakulásáról és kultúrájáról beszélt. *Bókay Ferenc* nagy hatással adta elő *Bán Aladár* költeményét az észt nemzethez, végül *Reismann Elek* észt tanár a kis észt nemzet gigászi szabadságharcát ismertette megkapó előadásban. — Március 10-én *Hu Dzin Ya* kínai író ült előadóasztalunknál és „Magyar nyomok Kínában” című felolvasásában számos érdekes nyelvi és néprajzi párhuzamot sorolt fel a magyar nép és némely kisebb kínai néptörzs között. — Március 24-én *Sonkoly István* „Az epikai ének a rokonépek zenéjében” címmel tartott zenei bemutatókkal illusztrált előadást az idevonatkozó legújabb zenei főljegyzések alapján. — Sorozatunk befejező előadását márc. 31-én elnökünk, *Pekár Gyula* tartotta Attiláról, a nagy hódítóról. Attila emlékét — úgymond — mi, magyarok, annál is inkább megbecsülhetjük, mert kiváló francia és angol írók Attilát a legnagyobb hadvezérek sorába emelik. Magyarország a rokoni tisztelet jegyében óhajtja megünnepelni Attila trónralépésének ezeröttszázadik évfordulóját, kizárva minden politikai és vallási kérdést. A jubileumi ünnepek, az eddigi tervezetek szerint, 1936-ban vagy 1937-ben lennének és az ünnepélyen résztvesznek a rokon uralgaltáji népek is. A jubileumi ünnepek keretében turáni kultúrkongresszus lesz Budapesten, az óbudai Attila-híd alapköveit rakják le és ugyanakkor avatják fel Attila emlékművét is. A nagy tetszéssel fogadott előadás után *Sebestyén Gyula* akadémiai tag szólalt fel és hangsúlyozta, hogy Attila emlékének megünnepelését az egész kultúrvilágra ki kell terjesztenünk, mert Attila hatása egész Európa kialakulására nagy volt. Az ünnepély végén *Ságody Ottomár* „Turáni riadó”-ját énekelték el nagy hatást keltve.

Turáni tanfolyam.

Tanfolyamunkat az idén október 12-én nyitottuk meg. A megnyitó beszédet *Móricz Péter* ny. főkonzul tartotta, ismertetvén a tanfolyam céljait.

A Turáni Társaság a székesfőváros Népművelési Bizottságának támogatásával már 7. éve hirdetett tanfolyamot, amelynek eddigelé mintegy negyedfélszáz hallgatója volt, akiknek általában 50—60%-a bizonyítványt is kapott. Az idén a következő tárgyak adtak elő: 1. Finn nyelv, előadó: dr. *Bán Aladár*. 2. Török nyelv, előadó: vitéz *Galanthay Glock* Tivadár. 3. Kínai nyelv, előadó: *Hu Dzin-Ja*. 4. Turáni zene, előadó: *Sonkoly István*. A vizsgálat és az évről értekezlet április 24-én volt. Ezen a megnyitó beszédet *Cholnoky Jenő* tanárelnök mon-

dotta, rámutatva a nyelvtanulás és az élet szoros kapcsolatára s különösen hangsúlyozva azt, hogy a turáni nyelvek segítségével a magyar ügynek sok szolgálatot tehetünk. A vizsgálaton a tanulók nagy része megjelent és igen szép képzettségről tanuskodott; sőt némelyikük meglepő és tökéletes nyelvtudást árult el. *Pekár Gyula* elnök ezért teljes elismerését fejezte ki az előadóknek és a hallgatóknak, köszönetet mondott a Népművelési Bizottságnak és *Krisch Jenő* igazgatónak, hogy a tanfolyam fenntartását és akadálytalan működését előmozdították.

A záró értekezleten dr. *Bán Aladár* összefoglaló jelentést tett a tanfolyam ezévi működéséről. Beiratkozott az év alatt összesen 42 hallgató, és pedig: finn nyelvre 10, törökre 15, kínaira 13 és turáni zenére 4 hallgató. Látogatási bizonyítványt kapott 21 hallgató. És pedig törökből 6, kínából 6, finnból 5, zenéből 4. A hallgatók közül némelyek két vagy három tárgyat is hallgattak.

Új tagok.

Az 1932/33. évben a következő tagok vétettek fel. Rendes tagok: dr. *Gaskó Dezső* szfőv. adjunktus, dr. *Jeney Endre* egyetemi ny. r. tanár (Szeged), dr. *Rugonfalvi Kiss István* egyetemi ny. r. tanár (Debrecen), *Novágh Gyula* népműv. felügyelő, dr. *Szilasi Pázmány Zoltán* egyetemi ny. r. tanár (Pécs), *Sonkoly István* zeneisk. igazgató, hegedűművész, ifj. dr. *Szász Károly* író, szfőv. könyvtári tisztviselő, dr. *Weöres Gyula* egyetemi lektor (Helsinki). Pártoló tagok: *Bosznay Ferenc* ref. tanító (Darány), dr. *Lutiszky Jenő* miniszteri tanácsos, *Waltnér Berta* fényképész, *Zemanek Károly* mérnök, *Zászkaliczky Pál* ev. s. lelkész, ifj. *Ivánovich János* szobrász, *Ogyalai Boér György* szkv. hadnagy, dr. *Kenyeres Balázs* egyet. tanár, dr. *Tasner János* áll. gépgyári főorvos, dr. *Orsós Ferenc* egyetemi tanár, orvos (Debrecen), dr. *Mihalkovics Elemér* kórházi igazgató-főorvos, dr. *Szaszovszky László* főorvos, vitéz dr. *Berde Károly* egyetemi tanár, orvos (Pécs), dr. *Keleti József* főorvos, dr. *Bien Zoltán* OTI orvos, dr. *Hörl Péter* ny. tiszti főorvos (Vác), dr. *Zsögön Béla* szfőv. tudógondozó int. főorvos, gróf *Üchtritz Amadé Stefánia* (Lökösháza), *abrudbányai dr. Nagy Géza* ny. hadbíró ezredes (Kisújszállás), dr. *Barabás Zoltán* egyetemi m. tanár, főorvos, dr. *Losonczy István* ny. őrnagy, hadbíró, dr. *Szilágyi Imre* bírói kiküldött, okl. mérnök, dr. *Bekey Jenő* ny. á. törzsorvos, *Gaál Judit* okl. műkertész (Kisújszállás), *Bogdány Lajos* okl. gépészmérnök (Újpest), *Papp Klára* tisztviselőnő (Pestszentimre), *Kuhár Ernő* iparisk. igazgató (Pestszentlőrinc), özv. dr. *Quaiser Nándorné* honv. alezredes özvegye, *Willheim Gastonné* ny. őrnagy neje, *Kenéz Lajos* OTI díjnok, *Mester Sándor* gyógyszerész (Nagycsákány), dr. *Marek Antal* orvos és író (Ecsér), *Lórenz Jenő* fővárosi tisztviselő, *Farkas Zoltán* ref. főgimn. tanár, *Katona Lóránt* egyet. hallgató (Pécel), *Szepessy Gyula* bölcs. hallgató, *Bakonyi István* (Bácsborsod), *Bakonyi Dávid* (Bácsborsod), dr. *Kanyó Béla* főorvos, egyet. m. tanár, báró dr. *Korányi Sándor* egyetemi ny. r. tanár, dr. *Berecz János* egyetemi ny. r. tanár (Szeged), dr. *Novák Miklós* egyetemi m. tanár (Szekszárd).

Résumé du contenu de la XVI-ème année du „Turán“.

Dans son ouvrage: „Le rôle des peuples pasteurs de l'Asie centrale dans l'histoire de la culture humaine“, le Dr. Eugène de Cholnoky, professeur d'université, constate tout d'abord que l'occupation n'indique pas toujours le degré de culture. Preuve en est que l'ancienne culture des peuples pasteurs touraniens était plus avancée que celle de plusieurs peuples agriculteurs établis. Là où le jardinage se servant d'irrigation n'est pas possible, seule la vie pastorale donne la possibilité d'un genre de vie plus avancé. C'est cette vie que menaient les peuples pasteurs civilisés de l'Asie centrale vivant sur les immenses prairies autour de la Mésopotamie où les gras pâturages leur permettaient de s'adonner à leur principale occupation, c'est à dire à l'élevage de bestiaux. — Pierre de Móricz, président suppléant de la Société Touranienne nous fait connaître dans son article: „Gazi Moustafa Kemal et les oeuvres de la République Turque“ d'abord la vie du Président de la République Turque et passe ensuite en revue les réformes introduites en Turquie pendant les dix dernières années dans tous les domaines de la législation et de la vie sociale, tout en soulignant que l'indomptable énergie et les grandes qualités d'homme d'Etat du Sauveur de la Patrie Turque ont transformé l'empire très arriéré des sultans tyrans en un Etat moderne qui, avec ses institutions modèles, se range parmi les pays les plus avancés de l'Occident. — Le Dr. Aladár Bán nous montre dans son traité: „Le peuple finnois dans ses chansons“ l'origine de la célèbre poésie populaire finnoise. La science du folklore a constaté que les peuples finno-ougriens sont doués d'une aptitude éminente pour la poésie, et il est hors de doute que ce sont les Finnois qui de tous ces peuples possèdent la poésie populaire la plus riche et la plus développée. On peut dire que cette poésie est trois fois millénaire. À la fin, l'auteur caractérise, dans des personnes, les différents genres d'art de la poésie populaire finnoise. — Etienne Kiss de Rugonfalva, professeur d'université, retrace dans son panégyrique: „Mémoire d'Etienne Báthory“ la vie du grand roi de Pologne qui fut aussi prince de Transylvanie. Comme politique est héros de civilisation, ce prince fut une des plus remarquables figures de l'histoire et un monarque dont les Polonais et les Hongrois sont également fiers. — L'article suivant donne des détails sur le voyage en Turquie et en Bulgarie du premier hongrois Gyula de Gömbös soulignant l'importance de cette visite officielle pour le développement des relations amicales entre les trois peuples touraniens: Hongrois, Turcs et Bulgares. — L'ouvrage du Dr. Dezső Gaskó: „Données sur la lutte contre la tuberculose en Hongrie et en Finlande“ nous fait connaître les mesures prises contre cette maladie et montre les avantages de la coopération internationale. — Dans son Article: „Attila comme roi de Suède“, le professeur d'université Béla Leffler (Stockholm) fait mention d'anciennes légendes suédoises selon lesquelles le règne d'Attila s'étendit sur toute la Suède. Dans la rubrique des petites communications nous faisons connaître l'activité de plusieurs éminents personnages touraniens (I. Krohn, Ismail Gasparinski, Aptulla Tokay et autres). — Bibliographie, nouvelles et communications sur la vie intérieure de notre Société complètent le contenu de cette brochure.

Kiadásért felelős: Dr. Bán Aladár.

19.785. — Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest VIII, Múzeum-körút 6. (F.: Czákó Elemér.)

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

TURÁNI TÁRSASÁG

Alapítatott: 1910-ben. — Székhelye: Budapest, Országháza.

A társaság *célja* a velünk rokon turáni népek tudományával, történetével, irodalmával, művészetével és közgazdaságával foglalkozni, ezeket ismertetni, a magyar érdekekkel összhangba hozni s ezáltal ezekkel a népekkel mind kulturális, mind pedig társadalmi és gazdasági téren szorosabb kapcsolatot létesíteni.

Működése altruisztikus irányú, tevékenysége elsősorban tudományos és oktatási; kizárja a vallási és felekezeti kérdéseket.

A társaság *tagja* csak olyan feddhetetlen jellemű egyén lehet, aki a társaságot vezető eszméktől áthatva, azokért működni kész.

A Turáni Társaságnak négyféle tagja van: 1. alapító, 2. rendes, 3. pártoló, 4. tiszteletbeli.

I. *Alapító tag*, aki a társaság céljaira 150 pengőt adományoz. Jogi személyek alapító tagsági díja legalább 300 pengő.

II. *Rendes tagok*. A rendes tagokat a turáni eszme és a társaság érdekében kifejtett munkásságuk elismerésül az igazgató tanács választja. Tagdíjat nem fizetnek.

III. A *pártoló tagokat* a végrehajtó bizottság veszi fel s évi 5 pengő tagdíjat fizetnek, tagsági kötelezettségük három évre terjed s ha a harmadik év végéig kilépésüket be nem jelentették, a tagság kötelezettsége a következő évre is fennáll.

IV. *Tiszteletbeli tagok* az igazgató tanácstól megválasztott kiválóságok.

Az összes tagok látogathatják a társaság rendezte előadásokat és egyéb összejöveteleket s tagilletményül kapják a társaság folyóiratát.

A társaság védnöke: *vitéz dr. József Ferenc* főherceg, elnöke: *dr. Pekár Gyula*. Elnökhelyettes: *Paikert Alajos*. Ügyvivő elnökhelyettes: *Móricz Péter*. Felelős szerkesztő és a Finn-észt Intézet vezetője: *dr. Bán Aladár* alelnök. Főtítkár: *dr. Marzsó Lajos*. Titkárok: *Pongrácz Jolán* és *dr. Lukinich Frigyes* könyvtáros.

Telefon: Aut. 13-7-77., 40. mellékállomás.

KALEVIPOEG,

az észtek nemzeti
éposza.

Észtből fordította és bevezetéssel ellátta

BÁN ALADÁR,

az Észti Irodalmi Társaság tiszteleti,
a Petőfi Társaság rendes s a Finn Irodalmi
Társaság és a Kalevala-Társaság levelező tagja.

A 336 lapra terjedő mű ára a Turán Társaság tagjainak füzve 3 pengő,
díszes vászonkötésben 4 pengő.

ÉSZT ELBESZÉLŐ MŰVEK MAGYAR NYELVEN

Csekey István egyetemi tanár szerkesztésében a következő észt művek jelentek meg:

I. Bán Aladár fordításában:

1. *Eduard Nilde*: A hegyfalvi tejesember. Regény.
2. *A. H. Tammsaare*: Az erdőárki gazda. Regény.
3. *M. Metsanurk*: Beront az élet. Elbeszélések.

II. Virányi Elemér fordításában:

1. *Aug. Gailit*: Tenger. Elbeszélések.
2. *A. Kivikas*: Lápvirágok. Elbeszélések.
3. *Fr. Tuglas*: Végzet. Három novella.

A könyvek *Kner I.* (Gyoma) kiadásában
jelentek meg. *Áruk* kötetenként 3 pengő.